

“

(Ortağoğu Araştırmaları Merkezi), Türkiye’de eksikliği hissedilen Ortağoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika ile ilgilenen çevrelerin ihtiyaçlarına yanıt ve rebilmek amacıyla Ocak 2009 tarihinde kurulmuştur. ORSAM Ankara merkezli, tarafsız ve kr amacı gütmeyen bir düşünce kuruluşudur.

ORSAM, Ortağoğu ile ilgili bilgi kaynaklarını çeşitlendirmeyi ve bölge uzmanlarının düşüncelerini Türk akademik ve siyasi çevrelerine doğrudan yansıtılabilmeyi hedeflemektedir. Ortağoğu lkelerindeki devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak, yerel perspektiflerin gerek Türkiye, gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağla-maktadır.

Bu amaçlar doğrultusunda ORSAM, Ortağoğu’daki sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmelere yönelik çalışmalar yapmakta ve bunları kamuoyuna sunmaktadır. Ortağoğu ve uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve analiz edilebilmesini amaçlayan ORSAM, kamuoyuna ve karar alıcılara çözüm odaklı aydınlatıcı bilgiler sunmakta ve siyasa yapımına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Bu doğrultuda bölgesel gelişmelerin analizi yanı sıra, bölgesel sorunlara farklı politika alternatiflerini de içeren projeksiyonlar üretmektedir. Kapsamlı ve çözüm odaklı analizler sunabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarından faydalanmaktadır. ORSAM, bölgesel gelişmeleri ve tirendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayın yelpazesine sahiptir.

”

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına

Yayın Sahibi : Ahmet Uysal

Editör : Dr. Gökhan Bozbaş

Editör Yardımcısı : Sertaç Canalp Korkmaz

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü : Dr. Gökhan Bozbaş

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Birol Akgün

Prof. Dr. Mehmet Şahin

Prof. Dr. Meliha Altunışık

Prof. Dr. Tayyar Arı

Prof. Dr. Cengiz Tomar

Prof. Dr. Muhittin Ataman

Prof. Dr. Mahir Nakip

Prof. Dr. Muhsin Kar

Prof. Dr. Kemal İnat

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun

Prof. Dr. Mesut Özcan

Doç. Dr. Murat Yeşiltaş

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Dr. Gökhan Bozbaş

Dr. Göktağ Sönmez

Dr. Recep Yorulmaz

Grafik - Tasarım

Mustafa Cingöz

Yönetim Merkezi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3

Çankaya / Ankara

Tel: 0312 430 26 09 Faks: 0312 430 39 48

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.

Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara

Telefon : 0 312 341 52 39

Fotoğraflar : Associated Press ISSN 1308-7541

Sayı 85, Cilt 10, Ocak-Şubat 2019

Yerel Süreli Yayın

Basım Tarihi: 15 Ocak 2019

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayımıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2019 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Middle East
Studies
Association

ORSAM, fe Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.

EBSCO
HOST

tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

Öncelikle Ortadoğu Analiz dergisi olarak 85. sayımızı sizlerle buluştur-
maktan dolayı mutluyuz. Bu sayımız-
da, daha önceki sayılarda olduğu gibi,
Ortadoğu'yu farklı yönleriyle ele aldık
ve geride bıraktığımız 2018 yılının
değerlendirmesini yaptık. Bu değer-
lendirmeyi de yine "2018 yılının Or-
tadoğu'su" şeklinde bu sayımızın ka-
pağına yansıtmaya çalıştık.

Ortadoğu'da 2018 yılında çok
önemli olaylar olmuştur. Elbette bun-
ların hepsine dergimizde yer vereme-
dik. Fakat akılda kalan bazı olayları
bölgesel olarak değerlendirmeye ve
analiz etmeye çalıştık. Türkiye açı-
sından taşıdığı öneme binaen Irak,
Suriye ve İsrail'de yaşananların genel
bir özetini, sahayı bilen uzmanların
ve araştırmacıların gözünden derledik.
2018 yılında yaşanan olayların iyi an-
laşılması 2019'da bizlerin karşısına
çıkacak olan olayları doğru ve sağlıklı
analiz edebilmemiz açısından önem
arz etmektedir.

Şüphesiz 2018 yılında Yemen'de,
Suriye'de ve Libya'da çok önemli ge-
lişmeler yaşanmıştır. Fakat 2018 yıl-
ının sonlarına doğru İstanbul'daki
Suudi Arabistan Başkonsolosluğu'nda
yaşanan bir cinayet tüm dünya gün-
demini meşgul etmiştir. Bu sayımızda
2 farklı yazı ile konuya yer verdik.
Bu yazılarda özellikle bir cinayetin

bölgedeki tüm dengeleri nasıl değiş-
tirdiğini ve yeni blokları nasıl
ortaya çıkardığını göreceksiniz.

Suriye'de yaşananlar açısından
baktığımızda, geçtiğimiz yıl rejim kuv-
vetlerinin ülkede var olan tüm un-
surlara karşı kendisine alan kazandığı
bir yıl olarak kayıtlara geçmiştir. Buna
karşılık Suriye krizinin çözümü ko-
nusunda ciddi bir adımın atıldığını
söylemek ise oldukça zordur. Irak açı-
sından ise; 2018 yılını seçime kadarki
ve seçim sonrası süreç olmak üzere
iki dönemde değerlendirebiliriz. Irak
Parlamentosu açısından geçtiğimiz
dönem IŞİD ile mücadele ile geçmiş
ve ancak 2017 yılı sonu itibari ile bu
mücadele sonlanmıştır. Bu bakiye ile
birlikte 2018 baharında seçimler ya-
pılmış ve seçimler sonrasında tüm
yıl boyunca hükümet kurulması için
yapılan tartışmalar Irak gündemini
belirlemiştir. Yine bu siyasi boşluğun
oluşturduğu güvenlik problemi bir
diğer yazımızın konusu olmuştur.

Filistin-İsrail çatışmalarının 2018
yılında yeni bir sürece girdiği ise yad-
sınamaz bir gerçekliktir. Amerikan
Büyükelçiliği Kudüs'e taşınmış ve ça-
tışmadaki en sorunlu başlık İsrail le-
hine bir hal almıştır. Nitekim farklı
ülkelerin büyük elçiliklerini Kudüs'e
taşıma kararı da bu sayımızda tartış-
ılmıştır.

Keyifli okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Ocak-Şubat 2019 Cilt: 10 Sayı: 85

06 Ortadoğu Bülteni: Türkiye ve Ortadoğu

08 Kaşıkçı Cinayeti ve Değişen
Ortadoğu Jeopolitiği / Prof. Dr. Ahmet Uysal

»» **Kapak Dosyası** »»

10 2018 Yılında Suriye ve
2019 Yılından Beklentiler / Oytun Orhan

18 2018 Yılında İsrail-Filistin
Sorunundaki Gelişmeler / Dr. Gökhan Bozbaş

»» **Bölgesel Gelişmeler** »»

22 ABD ve Rusya'nın Öncelikleri Işığında
Suriye'nin Geleceği / Hamza Haşıl

Brezilya'nın Yeni Başkanı Bolsonaro ve 1947'den Günümüze
Ülkenin Filistin Politikası / Dr. Segâh Tekin 26

2018 Yerel Seçimleri Üzerinden
İsrail'deki Temsiliyet Sorunu / Haydar Oruç 32

Kaşıkçı Cinayeti ve Yemen Krizinin
Geleceği / Doç. Dr. Hilmi Özev 36

BAE'nin Afrika Boynuzu'ndaki
Faaliyetleri / Gökhan Erel 42

Rekabetin Gölgesinde
Libya / Nebahat Tanrıverdi Yaşar 46

Bir Kuzey Afrika ve Akdeniz Güvenliği
Sorunu Olarak Libya / Gün Ünal 50

Suriye İç Savaşının
Çevresel Etkileri / Seyfi Kılıç 54

14 IRAK'TA SEÇİMİN GÖLGESİNE GEÇEN BİR YIL VE 2019'A MİRASI

Bilgay Duman

**KAPAK
DOSYASI**

62 RUS IL-20M UÇAĞININ VURULMASI OLAYININ ANLATTIKLARI

Savunma ve Güvenlik
Arda Mevlütoğlu

58 SURIYE'YE S-300 TESLİMATI BÖLGESEL YANSIMALARI

Savunma ve Güvenlik
Furkan Halit Yolcu

10

18

»» Savunma ve Güvenlik »»

Teröristlerin Seyahatlerinin Önlenmesi
Küresel Çabalar ve Türkiye / Dr. Göktuğ Sönmez **66**

PKK/YPG'nin
Çocuk Savaşçıları / Emine Çelik **72**

»» Ekonomi »»

İran'a Yaptırımlar ve
Türkiye Ekonomisi / Dr. Recep Yorulmaz **76**

»» Sinema ve Siyaset »»

Oryantalist Bakışın Eleştirisi ve Bir Ortadoğu
Şehri Olarak İstanbul / Dr. Sertaç Timur Demir **82**

»» Röportaj »»

İrak'ın Ankara Büyükelçisi Hüseyin Mahmud
El-Hatib İle Söyleşi / Watheq Al-Sadoon **86**

Kitap Tanıtımı **96**

22

42

66

86

ORTADOĞU BÜLTENİ

01 Kasım 2018

- Kerkük Vali Yardımcısı Ali Hummadi, IŞİD tarafından evi tamamen tahrip edilen her aileye yaklaşık 33 bin dolar tazminat ödeneceğini söyledi. Bölgenin IŞİD terör örgütünden kurtarılmasından bir yıl geçmesine rağmen göçmen durumundaki insanların geri dönmeydiklerini ifade eden Hummadi, bu kişilerin geri dönmesi için çalışıldığını belirtti.

02 Kasım 2018

- Irak'ın Musul vilayetinin terör örgütü IŞİD'den kurtarılmasından bu yana 70 bin Hristiyan evlerine döndü.
- Suriye'de, Esed rejimi ve destekçisi yabancı terörist grupların, Soçi mutabakatına rağmen İdlib'in güneyine saldırısında en az 10 sivil öldü, onlarca sivil yaralandı.

3 Kasım 2018

- Terör örgütüne muhalifliğiyle bilinen Sabha aşireti lideri Beşir Faysal Huveydi, terör örgütü YPG/PKK işgalindeki Rakka il merkezinde uğradığı silahlı saldırı sonucu öldürüldü. Cinayeti kınayan aşiret mensupları, Huveydi'nin öldürülmesinden sorumlu tuttuğu terör örgütüne tepki gösterdi.

4 Kasım 2018

- Irak'ın başkenti Bağdat'ın farklı bölgelerinde meydana gelen patlamalarda 8 kişi öldü, 16 kişi yaralandı. Bağdat Polis Gücü'ne bağlı Üsteğmen Hatem el-Cabiri, Bağdat'ta 6 ayın noktada çeşitli şekillerde patlamalar meydana geldiğini söyledi. Cabiri, Bağdat'ın kuzeyindeki Aden Meydanı ve Şule semtinde iki patlama meydana geldiğini ifade ederek, söz konusu patlamalarda 3 kişinin öldüğünü ve 6 kişinin yaralandığını aktardı.

5 Kasım 2018

- ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, İran'a uygulanacak ikinci yaptırım paketinde petrol ithalatına ilişkin Türkiye'nin de dahil olduğu 8 ülkeye geçici muafiyet tanımladığını açıkladı. Ayrıca; Çin, Hindistan, Güney Kore, İtalya, Yunanistan, Japonya, Tayvan yaptırımlardan muaf tutuldu.
- ABD, nükleer anlaşmayla kaldırılan İran yaptırımlarının enerji, finans ve gemi taşımacılığı sektörlerini içeren ikinci bölümünü uygulamaya başladı.

6 Kasım 2018

- Cezayir'de yolsuzluk iddiasıyla yargılanan 5 eski general, Cumhurbaşkanı Abdulaziz Butefflika'nın kararıyla "geçici" olarak serbest bırakıldı.
- Suriye İnsan Hakları Ağı (SNHR), ekim ayı raporunu yayımladı. Ağı raporunda, ekim ayında Suriye'de 30'u çocuk, 38'i kadın olmak üzere toplam 488 kişinin alıkonulduğu kaydedildi. Raporla ayrıca, Esed rejimine bağlı güçlerin geçen ay 18'i çocuk, 26'sı kadın 306 kişiyi keyfi şekilde tutukladığı ifade edilirken, bunların bir kısmını ise rejimden güvence aralar ülkenin kuzeyindeki bölgeler ve çevre ülkelerden dönenlerin oluşturduğu belirtildi.

8 Kasım 2018

- İsrail Ulaştırma Bakanı Katz, Uluslararası Ulaştırma Konferansı'nda, İsrail, Ürdün ve Körfez ülkelerini birbirine bağlayacak "Barış Demiryolu Projesi"ni tanıttı.
- Yemen Cumhurbaşkanı Abdurabbu Mansur Hadi, Savunma Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı ve Aden Valiliğine yeni isimler atadı. Hadi yayımladığı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kendisinin askeri danışmanı olan Korgeneral Muhammed Ali el-Makdeşi'yi Savunma Bakanlığı, Tümgeneral Bahri Abdullah Salim en-Nah'i'yi de Genelkurmay Başkanlığı görevlerine getirdi. Görevi sona eren Genelkurmay Başkanı Tümgeneral Tahir el-Akili'nin ise Cumhurbaşkanlığı Askeri Danışmanlığına atamasını yaptı.

10 Kasım 2018

- Norveç, Yemen'de Husilerle savaşan koalisyon güçlerine öncülük eden Suudi Arabistan'a silah ve askeri malzeme ihracatını durdurdu.

12 Kasım 2018

- İran'da, milletvekili sayısının 290'dan 330'a çıkarılmasıyla ilgili yasa tasarısı komisyonunda kabul edildi. İsfahan Milletvekili, İçişleri ve İl Meclisleri Komisyonu Üyesi Asgar Selimi, tasarıya göre milletvekili sayısının 330'a çıkarılmasının nedeninin sadece kentlerin büyümesi ve nüfusun artması olmadığına, bu adımla temsilde adaleti sağlamayı amaçladıklarını kaydetti.
- İsrail, Gazze'deki Hamas'a ait "El Aksa" kanalının merkezine hava saldırısı düzenledi. İsrail savaş uçakları, "El Aksa" kanalının Gazze'deki merkezine 10 füze attı. Saldırı sonucu kanalın merkezi tamamen yıkıldı.

14 Kasım 2018

- Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon güçlerinin hava saldırılarına ara vermesinin ardından, Yemen'in liman kenti Hudeyde'de halkın gıda erişimine izin verildi.
- İsrail'in hava saldırıları ve suikast timiyle Gazze'yi hedef alan son saldırılarında 14 Filistinli daha şehit oldu. Uluslararası toplum, Tel Aviv yönetimine tepki gösterdi. Bu gelişmelerin ardından Savunma Bakanı Avigdor Liberman'ın görevinden istifa ettiği haberi geldi.

13 Kasım 2018

- İsrail işgal güçleri, Gazze şehir merkezindeki El Nasser mahallesinde bir apartman ve bir otele hava saldırısı düzenledi.

19 Kasım 2018

- İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, koalisyon hükümetindeki çatlaklar sebebiyle gündeme gelen erken seçim çağrısına cevap vererek, "Yeni bir seçimin zamanı değil" dedi.

20 Kasım 2018

- İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif, nükleer anlaşma kapsamında karşısınin ekonomik ihtiyaçlarının karşılanmaması durumunda anlaşmadan çıkabileceklerini söyledi.

16 Kasım 2018

- Irak'ın Kerkük kentindeki kuyulardan çıkarılan ham petrol, yaklaşık 1 yıl aradan sonra yeniden Türkiye üzerinden ihraç edilmeye başlandı.

22 Kasım 2018

- Tunus'un en büyük sendikası Tunus Genel İşçi Sendikası (UGTT), "maaşlara zam" talebiyle tüm kamu kurumlarında grev başlattı. UGTT tarafından düzenlenen greve, ülke genelinde yaklaşık 700 bin kişi katıldı.

25 Kasım 2018

- Bahreyn'de genel ve yerel seçimler için oylama işlemi sona erdi. Genel ve yerel seçimlere katılım oranı yüzde 67 olarak açıklandı. Bahreyn halkı, 293 milletvekili ve 137 yerel meclis görevlisini belirlemek üzere 40 seçim bölgesinde 54 merkezde oylarını kullandı.

27 Kasım 2018

- Mısır ve Suudi Arabistan'ın Katar'a karşı uygulanan ablukaya devam edeceği bildirildi.

28 Kasım 2018

- Suriye konulu 11. garantörler toplantısı, Kazakistan'ın başkenti Astana'da ikili görüşmelerle başladı. Toplantıda ilk görüşmeyi, Rusya ve Beşşar Esed rejimi temsilcileri yaptı. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Suriye Özel Temsilcisi Aleksandr Lavrentyev toplantıya girmeden önce yaptığı konuşmada, anayasa komitesi, İdlib'deki durum, mültecilerin sorunları ve terörle mücadele konularının ele alınacağını söyledi.

ORTADOĞU BÜLTENİ

04 Aralık 2018

- Yemen'de BM tarafından desteklenen esir takası anlaşmasının, Husilerin ardından Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon güçleri ile Yemen hükümeti tarafından da imzalandı.
- Ürdün hükümeti, geçici pasaport taşıyan Gazzelilerin gayrimenkul ve araç sahibi olmalarına izin verme kararı aldı. Geçici pasaporta sahip, mukim olan ve vatandaşlık hakkına sahip bulunmayan Gazzeli aile reislerinin mülk edinme hakkından faydalanabilecekleri belirtildi.

5 Aralık 2018

- Irak'ın Basra kentinde kamu hizmeti yoksunluğu ve işsizlik nedeniyle düzenlenen ve "sarı yelek" giyen bir grubun da katıldığı gösterilerde 1 kişi öldü, 10 kişi yaralandı.
- ABD, Irak'ın Erbil vilayetinde daha önce Baas Rejimi'ni yıkmak ve sonra da IŞİD operasyonları için kullandığı "Harir Askeri Hava Üssü"nü genişletiyor. Hava üssünün yer aldığı Harir ve Basırma kasabasıyla civardaki köy sakinlerinden alınan bilgilere göre, terör örgütü IŞİD ile mücadele gerekçesiyle 2015'ten bu yana burayı kullanan ABD, üssü genişletme planı çerçevesinde yüzlerce dönüm arazinin etrafına tel örgü çekti.

6 Aralık 2018

- İran devlet televizyonu, ülkenin güneydoğusundaki Çabahar kentindeki bombalı saldırıda en az 2 kişinin öldüğünü, 27 kişinin de yaralandığını açıkladı.

10 Aralık 2018

- Irak'ın Kerkük kentinin güneyinde güvenlik güçleri tarafından başlatılan eş zamanlı iki operasyonda kente sızarak terör eylemi hazırlığı içinde olan 12 IŞİD militanı tutuldu.

14 Aralık 2018

- Ürdün'de tartışmalı vergi yasasını ve hükümeti protesto eden göstericiler ile güvenlik güçleri arasında çıkan arbedede 5 polis yaralandı.
- İsrail ordusu, işgal altındaki Batı Şeria'da Filistin meclisinden 2 milletvekili ile bir Hamas yöneticisini gözaltına aldı. İsrail askerleri Filistinli Milletvekili Yasir Mansur ile Hamas yöneticilerinden Mustafa eş-Şennar'ın Batı Şeria'nın Nablus kentindeki evlerine baskın düzenleyerek arama yaptı. Ardından Mansur ve Şennar gözaltına alındı.

8 Aralık 2018

- İsveç'teki Yemen müzakerelerine katılan Yemen hükümeti ve Husiler arasında esir ve tutuklu listelerinin değişimi için komitelerin kurulacağı belirtildi.
- Katarlı bir yetkili, Katar'ın Suudi Arabistan'da düzenlenecek Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) Zirvesi'nde devlet bakanı düzeyinde temsil edileceğini kaydetti.

12 Aralık 2018

- ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinin, Suriye'nin doğusundaki Deyrizor'un doğu kırsalındaki Keşme bölgesine düzenlediği hava saldırısında aynı aileden 15 sivil yaşamını yitirdi.
- ABD'nin BM Daimi Temsilcisi Nikki Haley, Kaşıkçı cinayetinin sorumlusunun Suudi yönetimi ve yönetimin başı Muhammed bin Selman olduğunu açıkladı. "Cezasız kalmamalıdır" dedi.

13 Aralık 2018

- Suriye'nin kuzeydoğusunu işgal eden terör örgütü YPG/PKK, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Fırat'ın doğusuna operasyon mesajı vermesinin ardından Beşşar Esed rejiminden yardım talep etti.

16 Aralık 2018

- Filistin yönetimi, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve Arap Birliği, Avustralya hükümetinin Kudüs'ün batısını İsrail'in başkenti olarak tanıma kararını reddettiklerini açıkladı.
- Terör Örgütü YPG/PKK Afrin'de pazar yerindeki sivilere bombalı araçla saldırdı. En az 9 sivilin yaşamını yitirdiği saldırıda 20'den fazla sivil de yaralandı.
- ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinin Suriye'nin Deyrizor kentinde bir camiye düzenlediği hava saldırısında 17 sivil hayatını kaybetti.

20 Aralık 2018

- ABD Başkanı Donald Trump, IŞİD'e karşı hava saldırılarını da durdurma kararı verdi.

24 Aralık 2018

- ABD Savunma Bakanı James Mattis'in, ABD askerlerinin Suriye'den çekilmesine ilişkin kararnameyi imzaladığı bildirildi.

26 Aralık 2018

- Irak'ta Enbar Vilayeti İl Meclis Üyesi Ferhan Duleymi, ABD'nin vilayetin Suriye sınırına yakın çöl arazide iki yeni askeri üs inşa etme kararı aldığını söyledi.

27 Aralık 2018

- BAE Dışişleri Bakanlığı Şam Büyükelçiliğinin tekrar açılacağını teyit etti.
- Suudi Arabistan'da kabine revizyonu kapsamında aralarında Dışişleri Bakanı Adil el-Cubeyr'in de bulunduğu bazı bakanlar değişti. Kral Selman tarafından yayınlanan genelgeye göre, Suudi Arabistan Ulusal Muhafızlardan sorumlu bakanlığa Abdullah bin Bander bin Abdülaziz getirildi. Dışişleri Bakanlığında İbrahim el-Assaf, Eğitim Bakanlığında Hamad el-Şeyh atanırken, Enformasyon Bakanlığı görevine ise Türki eş-Şebbane başladı.

21 Aralık 2018

- Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Fatih Yıldız, "Kerkük ve Necef'te başkonsolosluk açılması için resmi talebimizi Irak makamlarına aktardık" dedi.
- Suriye'nin Arap, Türkmen, Kürt ve Süryani aşiretlerinden temsilciler, Türkiye'nin desteğiyle "Suriye Kabileler ve Aşiretler Meclisi" çatısı altında ilk kongresini düzenleyerek başkanlarını seçti. Kongreye, Suriyeli 150 aşiretten 400 kişilik genel kurucu heyetin de yer aldığı yaklaşık bin kişi katıldı. Söz alan katılımcılar, birlik ve beraberlik, terör örgütü YPG/PKK'ya karşı ortak mücadele, Suriye'nin geleceği ve Türkiye'nin Fırat'ın doğusundaki terör hedeflerine yönelik yapacağı operasyona destek mesajları verdi.

23 Aralık 2018

- Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta sanı yelek giyenlerin de aralarında olduğu yüzlerce gösterici, ülkedeki ekonomik durumu ve hayat pahalılığını protesto etti.

28 Aralık 2018

- Mısır'ın başkenti Kahire'nin batısında bir turist otobüsünü hedef alan bombalı saldırıda 4 Vietnamlı turist hayatını kaybetti.
- ABD Savunma Bakanlığı, ABD'nin bundan sonra Suriye'de koalisyonla vereceği desteğin, askerlerinin bu ülkeden kontrollü şekilde çekilmesine yönelik olacağını açıkladı.

29 Aralık 2018

- ABD ordusu, Suriye'nin Irak sınırına yakın Malikiyye ilçesinde terör örgütü YPG/PKK'ya gönderilen askeri malzemelerin dağıtımının yapıldığı depoların ilkinin boşalttı.

KAŞIKÇI CİNAYETİ VE DEĞİŞEN ORTADOĞU JEOPOLİTİĞİ

“

Kaşıkçı cinayeti, vahşice işlenmesi, tanınmış bir gazeteci olması, insani bir amaçla konsolosluğa gitmesi gibi nedenlerle dünya çapında ilgi uyandırmıştır.

”

Prof. Dr. Ahmet Uysal

ORSAM Başkanı

*Istanbul Üniversitesi
Öğretim Üyesi*

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra Batılı güçler tarafından Ortadoğu'da kurulan devletler ve parçalı yapıları oluşturan sınırlar bugüne kadar pek değişmemiştir. Diğer Arapların aksine I. Dünya Savaşı'nda İngilizlerin yanında yer alan Şerif Hüseyin, Suud Ailesi ve diğer Vahhabi grupların oluşturduğu yapı, Suudi Krallığı'nın kuruluşuna öncülük etmiştir. Suudi Arabistan, hanedanın ismine atfen adlandırılan nadir krallıklardan biri olup, petrol ambargosu ve Filistin konularında bağımsız politikalarıyla öne çıkan Kral Faysal dışında genel olarak Batı yanlısı bir yönetim olarak karşımıza çıkmıştır. 1970'lere kadar petrol fiyatları düşük seyrettiği için uluslararası alanda da etkisi çok zayıf olmuştur.

İngilizler, II. Dünya Savaşı'ndan sonra bölgede petrol zengini ülkelerin birleşmesine engel olarak 1960'larda ve 1970'lerde bölgeden kısmen çekilirken yerlerine küçük ve kontrol edilebilir devletler bırakmışlarsa da, İngilizlerin yerini Soğuk Savaş ortamında ABD almıştır. Soğuk Savaş döneminde ABD hattından çıkamayan Körfez ülkelerinin zaten genç ve küçük hacimli devletler olarak Filistin sorunuyla bağlantılı gerçekleşen petrol ambargosu dışında uluslararası alanda adları pek duyulmuyordu. Aynı dönemde Şah yönetimi altındaki İran da Batı yanlısı bir bölgesel aktördü.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Arap Dünyası'nı birleştirmek amacıyla yola çıkan Cemal Abdunnasır'ın Arap milliyetçiliği, bütün Arap Dünyası gibi Körfez Bölgesi'nde de etkisini hissettiriyordu. 1970'lerin sonunda gelen İran İslam Devrimi ve hemen sonra Sovyetlerin Afganistan işgali, İslamcı hareketlere daha güçlü biçimde ilham kaynağı olmuştur. İran'daki İslam Devrimi'nden ciddi endişe duyan Körfez'in Arap yönetimleri, Batı'nın da yönlendirmesiyle İran'a karşı ortak tavır olarak Körfez İşbirliği Konseyi'ni kurmuşlar, daha sonra ortaya çıkan İran-İrak Savaşı'nda da Irak'ı desteklemişlerdir.

Soğuk Savaş'tan sonraki dönemde genel anlamda Irak'ın Kuveyt'i işgali ve ardından yapılan I. Körfez Savaşı, Ortadoğu ve özde Körfez Bölgesi için yeni bir döneme girildiğine işaret ediyordu. ABD müdahalesiyle Saddam yönetimindeki Irak zayıflatılmış, 1990'lara kadar oldukça aktif olan

Kuveyt'in bölge dengelerinde etkisi azalmıştır ki bugün bile tam toparlandığı söylenemez. 11 Eylül saldırılarını bahane olarak kullanan George W. Bush yönetimi, Sünni Saddam rejimini yıkmıştır. İşgal sonrasında yaşanan direniş ve mücadeleler sonucunda ABD'nin kısmen çekildiği Irak'ta İran'ın nüfuzu ciddi şekilde artmıştır.

2011 başında ortaya çıkan ve "Arap Baharı" diye adlandırılan isyanlar, bölgedeki diktatörlükleri teker teker düşürerek, bölge jeopolitiğini derinden etkilemiştir. Katar hariç Körfez ülkeleri, Arap Baharı'nın getirdiği demokratikleşme sürecine ciddi cephe almışlardır. Arap Baharı'nın ilk dalgasında devrilen Tunus diktatörü Zeynel Abidin bin Ali, Suudi Arabistan'da misafir edilmiştir. Körfez ülkeleri, gösteriler Fas ve Ürdün krallıklarına sıçrayınca kendi halklarına örnek olmasından çekinerek öncelikle bu krallıkların ayakta kalması için ciddi maddi destek vermişler; kendi halklarına da sosyal yardımları artırarak bu devrim dalgasından kurtulmaya çalışmışlardır.

Körfez ülkelerinin başını çeken Suudi Arabistan, Arap Baharı'na karşı başından beri olumsuz bir tutum takınmıştır. Hatta Bahreyn'e tanklar göndererek, Şii gençlerin yoğunlukta olduğu gösterilerin bastırılmasına yardımcı olmuştur. İlk başlarda İran'a yakın olduğundan Esed rejiminin devrilmesi için geçici olarak Suriye muhalefetine destek verse de, daha sonra bundan vazgeçmiştir. Bu değişikliğin nedeni; Mısır'da İhvan-ı Müslimin'in başa gelmesi ile Körfez kral-

lıklarında daha önce var olan demokrasi korkusuna bir de Siyasal İslam antipatisi eklenmesidir. İhvan öncülüğünde ilerleyen Suriye muhalefetinden destek çekilince Suriye devrimi ortada kaldığı gibi aynı güçler Mısır'daki askeri darbeye verdikleri destekle de karşı devrimin yolunu açmışlardır.

Aslında Mısır darbesi, Arap Baharı'nın önünde en ciddi tökezleme sayılabilir. Mısır gibi merkezi bir ülkenin eski dönem politikalarına avdet etmesini, Suriye muhalefetinin bir yandan IŞİD, diğer yandan İran, Hizbullah ve Rusya desteğiyle çökertilmesi izlemiştir. Benzer kaotik süreç Libya ve Yemen'de de tekrarlanmıştır. Kısacası; darbe, iç savaş ve terör gibi yıkıcı faaliyetlerle sekteye uğratılan Arap demokrasi hareketleri, yerini istikrar ve güvenlik boşluğuna bırakmıştır. Bundan sonra Arap halkları büyük ölçüde can derdine düşmüş ve Suriye'den Yemen'e ve oradan Libya'ya kadar öncelikle yaşam mücadelesi vermeye başlamışlardır.

2015 yılı başında tahta oturan Kral Selman, Suudi Arabistan'ı, bölge halklarının demokrasi talepleriyle barıştırmaya sinyalleri vermişti. Bu çerçevede Türkiye ile de normalleşme süreci başlamıştı. Ancak çok geçmeden ABD'de Trump'ın başkan olması ile Suudi Arabistan'da bir tür "saray darbesi" gerçekleşmiştir. Trump'ın damadı ve danışmanı Jared Kushner ve BAE veliaht prensi Muhammed bin Zayid'in telkinleriyle Kral Selman'ın en küçük oğullarından Muhammed bin Selman (MbS) ikinci veliaht prenslikten birinci veliahtlığa yükseltilmiştir.

Muhammed bin Selman, fiilen ülke yönetimine el koyarak önce rakip prensleri mali ve siyasi açıdan etkisiz hale getirmiş, Arap demokrasilerine ve dolayısıyla onu destekleyen Türkiye ve Katar'a karşı da açıkça tavır almıştır. İran tehdidi bahane gösterilerek, İsrail ile gizli ve açık dirsek teması başla-

tlmıştır. Muhammed b. Selman henüz ikinci veliaht prens iken kudretini göstermek için başlattığı Yemen Savaşı sonuçsuz kalarak bir insanlık faciasına dönüşmüş, Katar'a karşı başlattığı ambargo da beklediği amaca ulaşmadığı gibi, ambargodan vazgeçme konusunda da hiçbir işaret ortaya çıkmamıştır. Diğer taraftan Trump'ın İsrail yanlısı politikalarına gizliden destek verilmiştir. Böyle net bir değişim çabası, Batı yanlısı Körfez ülkeleri için bile oldukça radikaldi.

Birleşik Arap Emirlikleri ve Muhammed b. Selman, gözü kara bir şekilde ABD-İsrail'in istediği yönde hem Suudi Arabistan iç siyasetini ve hem de Ortadoğu'yu şekillendirmeye soyunmuştur. İçeride hanedanın konsensüsü ve Selefi din adamlarının desteğine dayanan yapıyı, din adamlarını ve rakip prensleri (ve ilintili aile ve kabileleri) etkisiz hale getirmiştir. Bu hamleleri, "Ortadoğu'nun yeni reformcu prensi" imajıyla pazarlanmaktaydı. Dışarıda ise, Arap demokrasilerine ve İslami hareketlere karşı olmaları yanında, İran tehdidi üzerinden İsrail ile yakınlaşma meşrulaştırılmakta ve zengin prenslerden toplanan paralarla "silah alımı" adı altında Trump'ın ekonomik planları fonlanmaktaydı.

Suud'un ve Ortadoğu'nun yeni lideri iddiasıyla ortaya çıkan Muhammed b. Selman, kendisine rakip olabilecek prensleri saf dışı ettiği gibi içeride muhalif olabilecek sivil toplum öncülerini ve bağımsız din adamlarını da hapse atarak, susturmaktaydı. Bu arada, dışarıdaki muhalefetin ya susturulduğu ya da farklı yöntemlerle baskı altında tutulduğu görülmüştür. "Dış muhalefeti susturma" operasyonları arasında tüm dünyada şok dalgası yaratan olay, Suudi Arabistanlı muhalif gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın İstanbul'da, Suudi Arabistan Konsololuğu'nda öldürülmesidir. Sert muhalefet yapmadığı halde, Batı'da Muhammed b. Selman'ın büyük paralar

harcayarak oluşturmaya çalıştığı reformcu ve ideal lider imajını sarması ve/veya belki de Suudi sistemini kılcal damarlarına kadar biliyor olması tasfiye kararında etkili olmuştur.

Kaşıkçı cinayetinin vahşice işlenmesi, tanınmış bir gazeteci olması, insani bir amaçla konsolosluğa gitmesi gibi nedenlerle dünya çapında ilgi uyandırmıştır. Bu durum, Yemen'den Libya'ya ve Filistin meselesine la-yüs'el olarak hareket eden, yeni Suudi prensini ciddi zora sokmuştur. Bölge dengelerini derinden etkileyen ve Arap Baharı'nı kısa çeviren gelişmelerin başında gelen Mısır darbesinden sonraki süreçte yaşanan bu olay, belki de karşı devrimcilerin ciddi sekteye uğradığı bir milat olmuştur. Bu olayla birlikte karşı devrim cephesinin uyguladığı suikastlar, Yemen'de yürüttükleri savaşın acı bilançosu mercek altına alınmıştır. Bu cinayet sonrasında moral olarak da zora düşen Suudi yönetimi, daha temkinli bir dış politikaya doğru yönelmektedir.

Kaşıkçı olayı ile Körfez ülkeleri arasında var olan kutuplaşma azalma yoluna girmiştir. Karşı devrim kampının Yemen'de yaptıkları da mercek altına alındığı için Yemen'de bir siyasi çözüm umudu doğmuştur. Bu çerçevede savaşan Yemenli taraflar, İsveç'te bir araya gelerek siyasi çözümü konuşmaya başlamıştır ki bu çabalar hızlanacaktır. Bundan sonra Suudi Arabistan, Yemen krizinde güvenliği ve onuru için yol arayacaktır. Kaşıkçı olayı dolayısıyla eleştiri oklarını üzerine çeken Trump ve damadı, Muhammed bin Selman'ı destekleme konusunda eskisi kadar rahat olmayacaklardır. Çünkü hem Rusya üzerinden seçime hile karıştırdıkları hem de Trump karşıtlarına somut bir hücum imkânı verdiği için Kaşıkçı olayının daha uzun süre gündemde kalmaya devam edeceği, demokrasi-den ve adaletten uzak yönetimlerin denetlenmesine ve dizginlenmesine hizmet edeceği beklenmektedir.

2018 YILINDA SURIYE VE 2019 YILINDAN BEKLENTİLER

2018 senesi içinde Suriye askeri sahasına bakıldığında Suriye rejiminin muhalifler, ABD ve yerel müttefikleri YPG'nin IŞİD, Türkiye ve muhaliflerin YPG karşısında ilerleme kaydettiği, alan kazandığı bir yıl olmuştur.

Oytun Orhan

ORSAM Suriye Çalışmaları
Koordinatörü

2018 yılı Suriye iç savaşında çatışmaların seviyesinin azaldığı, çatışan aktörler arasındaki askeri güç dengesinin ve fiili sınırların büyük oranda oturduğu, siyasi çözüm açısından ilerleme sağlanmasa da diplomatik çabaların yoğunlaştığı, IŞİD ile mücadelenin büyük oranda tamamlandığı, Türkiye-Rusya işbirliğinin Suriye'de askeri

ve siyasi gelişmelerin seyrini büyük ölçüde belirlediği bir yıl olmuştur. 2018 yılı sonu itibarıyla Suriye krizi henüz sonlanmamış olsa da iç savaşın son aşamasına geçildiği söylenebilir.

2018 senesi içinde Suriye askeri sahasına bakıldığında Suriye rejiminin muhalifler, ABD ve yerel müttefikleri YPG'nin IŞİD, Türkiye ve muhaliflerin YPG karşısında

ilerleme kaydettiği, alan kazandığı bir yıl olmuştur. Türkiye-Rusya ve İran garantörlüğünde yürütülen Astana Süreci kapsamında 2017 yılında Suriye'de dört çatışmasızlık bölgesi oluşturulmuştur. Suriye rejimi ve müttefikleri 2018 yılı içinde sırasıyla doğu İdlib, Hama, Humus, Doğu Guta ve Dera'da muhaliflere dönük operasyonlar gerçekleştirmiş ve İdlib dışındaki

muhalif bölgeler Şam'ın kontrolüne geçmiştir. Suriye ordusu bu operasyonlarında kuşatma ve muhalifleri/sivil halkı antlaşmaya zorlama taktiği izlemiştir. Uluslararası toplum ve Körfez ülkelerinin Suriye'ye ilgisini büyük ölçüde kaybettiği bir ortamda direnme gücü olmayan muhalifler ateşkes anlaşmaları yapıp bu bölgelerden çıkarak Türkiye'nin kontrolü altın-

daki Fırat Kalkanı ya da İdlib çatışmasızlık bölgesine geçmiştir.

Bu süreçte Türkiye Suriye'deki birinci önceliği haline gelen YPG terörüyle mücadele konusunda elini güçlendirecek adımlar atmıştır. Türkiye, Astana sürecinin parçası olarak İdlib çatışmasızlık bölgesinin sınırlarında askeri gözlem noktaları kurmaya başlamıştır. İlki Ekim 2017'de kurulan ve toplamda 12'ye

ulaşan noktalarının inşası Mayıs 2018 tarihi itibarıyla tamamlanmıştır. Böylece İdlib fiilen Türk nüfuz alanının bir parçası haline gelmiştir. Türkiye gözlem noktalarını kurmaya devam ettiği süreçte Zeytin Dalı Harekati'nı gerçekleştirerek Afrin ilçesinin tamamını YPG'den temizleyerek kontrolü ele geçirmiştir. Afrin operasyonu ile Fırat Kalkanı ve İdlib arasında coğrafi bağlantı sağlanmış, en nihayetinde İdlib'in batı ve güney kırsalından başlayarak Afrin, Azez, el-Bab ve Cerablus yerleşimlerini içine alarak Fırat Nehri'ne kadar uzanan alanda Suriyeli muhaliflerin kontrolünde Türkiye nüfuz alanı ortaya çıkmıştır. Suriye askeri sahasında yaşanan bu gelişmeler neticesinde rejim Suriye'nin orta bölümlerinde kontrolü tamamen ele geçirmiş Suriyeli muhalifler Türkiye'nin güvenlik garantisi altında İdlib, Afrin ve Fırat Kalkanı bölgesine sıkışırken, ABD'nin IŞİD aleyhine ilerlemesi neticesinde de Fırat Nehri'nin doğusunda YPG kontrolünde bir alan ortaya çıkmıştır. Böylece 2018 yılı sonu itibarıyla Suriye'de üçlü bir yapı oluşmuş ve ülke içindeki fiili sınırlar netleşmiştir.

2018 yılı içinde Suriye krizinin siyasi çözümü konusunda kritik bir ilerleme sağlanamamıştır. Ancak yine de Suriye'de güç dengesinin oturmaya başlaması ile taraflar arasında siyasi çözüm arayışları artmıştır. Suriye'de siyasi çözüm adına yürütülen iki süreçten birincisi ve daha geniş kapsamlısı olan Cenevre sürecine ilişkin olarak 2018 yılında neredeyse hiçbir ilerleme kaydedilememiştir. Diğer bir süreç olan Astana'nın 9, 10 ve 11. toplantıları Kazakistan'ın başkenti

Astana'da düzenlenmiştir. Astana toplantılarının neticesinde çatışmasızlık bölgelerinin korunması, insani yardımların ulaştırılması, mültecilerin ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin geri dönüşü için gerekli koşulların sağlanması, IŞİD, Nusra Cephesi ve BMGK'nın terör listesindeki bağlantılı kişi ve gruplarla mücadeleye devam edilmesi, Suriye'nin siyasi birliği ve toprak bütünlüğüne kasteden, komşu ülkelerin milli güvenlikleri için tehdit oluşturan grupların ayrılıkçı gündemlerine karşı durulmasının önemi ve son olarak Suriye'nin yeni anayasasının hazırlanması için komitenin kurulması kararları alınmıştır. Ancak alınan bu kararlara rağmen rejim ve müttefikleri İdlib dışındaki üç çatışmasızlık bölgesine operasyon gerçekleştirerek kontrolü ele geçirmiştir.

“

Sahada rejim ve muhalifler arasında gerginlikler yaşansa da tepede Türkiye-Rusya işbirliğinin devam ediyor olması, gerginliğin büyümeden düşürülmesini sağlamıştır.

”

Suriye rejiminin Rusya ve İran desteği altında İdlib'e operasyon düzenlemesinin kaçınılmaz olduğunun düşünüldüğü bir ortamda, Türkiye ve Rusya inisiyatifi ile ateşkes durumunun devamını öngören Soçi mutabakatı hayata geçirilmiştir. Bu anlaşma ile özellikle Türkiye tarafı, belli bir takvime bağlanmış ve uygulanması son de-

rece zor sorumluluklar üstlenmiştir. Mutabakatın en temel maddesine göre İdlib çatışmasızlık bölgesi sınırlarında, 20 km. derinliğe sahip bir alanda silahsızlandırılmış bölge oluşturulması öngörülmüştür. Bu bölgedeki güvenliğin TSK tarafından sağlanmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin İdlib çevresinde daha önce oluşturduğu 12 gözlem noktasındaki askeri varlığı süreç içinde artırılmıştır. Türkiye Ekim 2018 ayı içinde ağır silahların bölgeden geri çekilmesini sağlamış ancak HTŞ ve onunla bağlantılı grupların bölgeden tamamen çekilmesi, belirlenen zaman dilimi içinde gerçekleşmemiştir. Buna karşın Suriye rejimi güçleri de batı Halep ve kuzey Hama'daki muhalif bölgeleri hedef alarak onlarca ihlal gerçekleştirmiştir. Sahada rejim ve muhalifler arasında gerginlikler yaşansa da tepede Türkiye-Rusya işbirliğinin devam ediyor olması, gerginliğin büyümeden düşürülmesini sağlamıştır.

Türkiye İdlib sorununu en azından ertelemeyi başardıktan sonra dikkatini Fırat'ın doğusuna doğru yönlendirmiştir. Türkiye 28 Ekim 2018 tarihinden itibaren Fırat'ın doğusu üzerindeki baskısını artırmaya başlamış ve bu kapsamda zaman zaman Ayn al Arap (Kobane), Tel Abyad, Derbesiye yerleşimlerini top atışları ile hedef almıştır. Bu arada TSK ve ABD ordusu 2018 yılı son aylarında üç kez Münbiç'te ortak devriye görevi icra etmiştir. Bu süreç devam ederken ABD ordusuna bağlı asker ve zırhlı araçlar Ayn al Arap, Tel Abyad, Derbesiye'de

YPG unsurları ile birlikte devriye gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin Fırat'ın doğusunda artan askeri baskısı ABD'yi yeni önlemler almaya itmiş ve bu kapsamda ABD ordusu Suriye'nin Türkiye sınırına ait gözlem noktaları kurmaya başlamıştır. Bu konuda son olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan 12 Aralık 2018 tarihinde katıldığı Savunma Sanayi Zirvesi'nde Fırat'ın doğusuna hareketin başlayacağını duyurmuştur. Türkiye'nin bu açıklamasını takiben ABD'den son derece sürpriz bir hamle gelmiştir. ABD Başkanı Trump ülkesinin en geç 100 gün içinde Suriye'deki bütün askerlerini geri çekeceğini açıklamıştır. Başkanlık kampanyasından bu yana Suriye'den çekilme niyetinin olduğunu belirten Trump Başkan seçildikten sonra da bunu bir kez dile getirmiştir. Ancak o dönemde ABD Savunma Bakanlığı ve ordusu Trump'ı Suriye'den çekilmemeye ikna etmiştir. Türkiye'nin Fırat'ın doğusuna operasyon düzenleyeceğinin anlaşılması ile Suriye'den çekilme niyetini hayata geçiren Trump, ABD içindeki karar alıcıları da şaşkına çeviren kararını ilan etmiştir. Trump'ın açıklamasını takiben ABD Savunma Bakanı "Trump ile görüş ayrılıkları içinde olduğu" gerekçesi ile istifa etmiştir. ABD'nin bu adımı 2018 yılının sonuna ortaya çıkan en kritik gelişme olmuştur. Zira bu gelişme hayata geçtiğinde

Suriye'nin doğusunda önemli bir güç boşluğu oluşacak ve Türkiye, Rusya, Suriye ve İran gibi aktörler bu boşluğu doldurmak için rekabete ya da paylaşım dayalı bir işbirliğine gireceklerdir. Ancak ABD'nin aldığı kararın en yakın ve somut etkisi Türkiye'nin Fırat'ın doğusuna operasyonu konusunda elinin daha güçlenmesi olmuştur.

2018 yılı içinde Suriye krizinin siyasi çözümü için geliştirilen mekanizmaların büyük ölçüde sonuç vermediği bir ortamda Türkiye'nin girişimi ve Rusya, Almanya, Fransa'nın katılımı ile 27 Ekim 2018 tarihinde İstanbul'da Suriye konulu dörtlü bir zirve gerçekleştirilmiştir. Zirvede dört ülke Soçi Mutabakatı sonrası İdlib'de oluşan statükonun korunması, Suriye için Anayasa Komisyonu'nun 2018 yılı sonuna kadar oluşturulması, Suriyeli mülteciler için uluslararası konferans düzenlenmesi yönünde kararlar alınmıştır. Dörtlü zirvenin tek başına bir mekanizma olmaktan ziyade Suriye'de siyasi çözüm için geliştirilen Astana'nın kazanımlarının Cenevre'ye taşınması açısından rol oynamıştır. 2019 yılı

İçinde dörtlü zirvenin devamının yapılması planlanmaktadır.

“

Suriye iç savaşında vekiller vasıtası ile yürütülen güç mücadelesinden ziyade bundan sonra devletlerin doğrudan karşı karşıya geleceği yeni bir aşamaya geçilmektedir.

”

Son olarak, Suriye'de 2018 yılı içinde öne çıkan diğer konu insani krizin geçmiş yıllara göre hafiflemesine rağmen devam ediyor olmasıdır. 2018 yılı içinde Suriye'den dış göçün büyük ölçüde azaldığı hatta kısmen de olsa Lübnan, Ürdün ve Türkiye'den Suriye'ye geri dönüşlerin yaşandığı görülmüştür. Dış göçte yaşanan kısmi iyileşmeye rağmen Suriye rejiminin Rusya ve İran destekli Hama, Humus, Doğu Guta ve Dera operasyonları neticesinde yüzbinlerce Suriyeli, Türkiye'nin kontrolündeki Fırat Kalkanı bölgesine ya da İdlib'e göç etmek durumunda kalmıştır. Bunun neticesinde İdlib'de sivil insan

sayısı 4 milyona ve bölgenin bu sayı için küçük olması nedeniyle de nüfus yoğunluğu kritik seviyeye ulaşmıştır.

2019 yılı içinde askeri çatışmaların seviyesinin daha da azalması beklenebilir. Zira artık Suriye iç savaşında vekiller vasıtası ile yürütülen güç mücadelesinden ziyade bundan sonra devletlerin doğrudan karşı karşıya geleceği yeni bir aşamaya geçilmektedir. Bu da çatışmaları aşırı maliyetli hale getireceği için diplomasi öne çıkabilir. Buna karşın Suriye'de 2019 yılında çatışmaların sona ereceği ve ülkede istikrar sağlanacağını söylemek mümkün değildir. 2019 yılı içinde birkaç çatışma dinamiğinin ortaya çıkması beklenebilir. Bunlar sırasıyla; rejim ve muhalifler arasında İdlib çevresinde yaşanması beklenen çatışmalar, İdlib'de radikal ve ılımlı unsurlar arasında baş göstermesi olası iç çatışmalar, PKK/YPG ve IŞİD terör örgütlerinin alan kaybetmelerine paralel olarak Afrin, Fırat Kalkanı ve Doğu Suriye'de gerçekleştirmesi muhtemel terör eylemleri, Türkiye'nin Kuzey Suriye'de YPG/PKK'ya dönük askeri hamleleri, Rusya/İran/Rejim ittifakı ile YPG arasında Suriye'nin doğusunda yeni bir çatışma dinamiğinin ortaya çıkması ve son olarak İran'ın Suriye'de ABD ve İsrail ile karşı karşıya gelmesidir. Siyasi çözüm alanında ise Suriye Anayasa Komitesi'nin kurulması ve Cenevre sürecinde nispeten ilerleme sağlanması beklenebilir. Zira Suriye'de güç dağılımının oturmaya başlaması ile beraber 2019 yılında siyasi çözüm ve diplomatik çabalar öne çıkacaktır.

IRAK'TA SEÇİMİN GÖLGESİNDE GEÇEN BİR YIL VE 2019'A MİRASI

Hem seçim öncesi süreç hem de seçimden sonra yaşananlar ve hükümet kurma meselesi, neredeyse 2018'in tek gündem maddesi olarak Irak'ı meşgul etmiştir.

Bilgay Duman

ORSAM Irak Çalışmaları Koordinatörü

9 Aralık 2017 tarihinde eski Irak Başbakanı Haydar El-Abadi'nin, IŞİD'le yaklaşık üç buçuk yıl süren savaşın bittiğini ilan etmesiyle 2018, Irak için yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur. IŞİD'le askeri olarak savaş bitirilmesine rağmen söz konusu savaşın bıraktığı izler Irak'ta etkisini devam ettirirken, 2018'in ilk yarısındaki en önemli mesele 12 Mayıs 2018'de yapılan seçimler olmuştur. Hem seçim öncesi süreç hem de seçimden sonra yaşananlar ve hükümet kurma meselesi, ne-

redesyse 2018'in tek gündem maddesi olarak Irak'ı meşgul etmiştir.

Söz konusu seçimler, IŞİD sonrası sürecin ardından yapılan ilk seçimler olması nedeniyle, Irak için önemli bir köşe taşı niteliği taşımaktadır. Zira 30 Nisan 2014'te yapılan parlamento seçimlerinin ardından, Haziran 2014'te IŞİD'in Irak topraklarının bir kısmında kontrol sağlanması, hükümetin olağanüstü ortamda kurulmasına sebebiyet vermiştir. 2017 yılı sonu itibariyle IŞİD'in Irak'taki kontrolü sona er-

dirilmiş olsa da, IŞİD'in bıraktığı izler, siyaset üzerinde önemli etkiler ortaya çıkarmıştır. IŞİD'in Irak'taki kontrolü süresince güvenlik ve siyaset alanında yaşanan güç boşluğu, Haşdi Şaabi gibi yeni aktörlerin siyaset ve güvenlik alanında etkili olmasını beraberinde getirmiştir.

Bu şartlar altında seçimlere giren Irak'ta seçimlerden önce oluşan koalisyonlar ve ittifaklar, Irak'taki siyasetin farklılaştığına dair bir kanıt niteliğinde olmuştur. Nitekim seçimlerde 204 parti ve 27 koalisyon yer almış ve Irak'ta ilk kez etnik ve dini gruplar bu denli çok parçalı bir siyasi yapı ile seçimlere katılmıştır. Bu siyasi tablo içerisinde 12 Mayıs 2018 tarihinde gerçekleştirilen Irak parlamento seçimleri, Irak siyaseti açısından pek çok farklılık ve sürprizi de beraberinde getirmiştir. Öncelikle 2018 seçimleri, yüzde 44,52'lik katılımı, 2005'ten sonra Irak'ta yapılan seçimlere katılımın en düşük olduğu seçim olarak kayıtlara geçmiştir. Katılımın bu kadar düşük seviyelerde kalmasının nedeni olarak halkın siyasete ve seçimlere olan inancını kaybetmesi gösterilebilir. Zira IŞİD'le savaşın bitirilmesine rağmen, IŞİD'den kurtarılan bölgelerin yeniden imarına yönelik ciddi bir çalışma yürütülmezken, IŞİD nedeniyle yerlerinden göç etmek zorunda olan yaklaşık 4,5 milyon insanın geri dönüşü konusunda büyük bir ilerleme sağlanamamıştır. Bununla birlikte söz konusu bölgelerde güvenlik de tam anlamıyla sağlanamamış ve özellikle 2018'in ikinci yarısı itibari ile IŞİD'in yeniden eylem yapmaya başladığı görülmüştür. Öyle bir ortamda gerçekleşen seçimler, sonuçları itibariyle pek çok sürprizi beraberinde getirmiştir. Seçimlerin

elektronik oylama yöntemiyle yapılması nedeniyle çıkan tartışmalarla birlikte, seçim sonuçlarına ilişkin hile yapıldığı gerekçesiyle yaşanan itirazlara rağmen, Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komiserliği'nin açıkladığı seçim sonuçlarında Mukteda El-Sadr önderliğinde kurulan "Sairun Koalisyonu", birinci parti olarak beklenmeyen bir başarı yakalamıştır. Haydar El-Abadi liderliğindeki "Nasr Koalisyonu", beklenen performansı gösteremeyerek üçüncü siyasi oluşum olmuştur. Şii milis grupların temsilcilerinin yer aldığı Hadi El-Amiri liderliğindeki "Fetih Koalisyonu" ikinci olarak önemli bir başarı elde etmiştir. Seçim söylemlerinde mezhepçilikten uzak, Iraklılık kimliğine dayalı, vatan toprağını önceleyen ve hatta liberal söylemler de benimseyen Mukteda El-Sadr'ın birinci çıkmış olmasını, "Irak halkındaki değişim talebinin somut yansıması" olarak ifade etmek mümkündür. Bu anlamıyla 2018 yılı Irak için bir "değişim yılı" olarak nitelendirilebilir.

Öte yandan, seçim sadece siyasi yönelimi ile değil, sonuçlarına ilişkin tartışmalarıyla da 2018'in ana gündem maddelerinden biri olmuştur. 17 Mayıs tarihinde IBSYK tarafından Irak Parlamentosu seçimlerinin nihai sonuçları ilan edilmiş; ancak seçim sonuçlarına ilişkin itirazlar nedeniyle Irak Parlamentosu'nun 20 Mayıs'ta seçimler hakkında toplanacağı açıklanmıştır. İtirazlar ve Kerkük'te yapılan protesto eylemleri sonrasında 30 Mayıs'ta IBSYK, Irak'ta kurulan 53 bin sandıktan bin 21'ini iptal etmiş; iptal sebebi olarak "seçim usulsüzlüklerini" göstermiştir. Başta Kerkük olmak üzere seçimlerde hile yapıldığına dair or-

taya çıkan güçlü kanıtlar ve Türkmenlerin seçim sonuçları açıklandığı andan itibaren sürdürdüğü protesto gösterileri karşılığını bulmuş; 1 Temmuz 2018 tarihine kadar geçerliliğe sahip Irak Parlamentosu, seçim sonuçlarını yeniden görüşmek üzere toplanmıştır. Bununla birlikte seçim sonuçlarına ilişkin yaşanan yoğun itirazlar nedeniyle Irak Başbakanlığı tarafından seçimlerin incelenmesi için bir komisyon oluşturulmuş ve bu komisyon hazırladığı raporu 5 Haziran tarihinde Irak Parlamentosu'na sunmuştur. Söz konusu raporda seçimlere ilişkin açık usulsüzlükler yapıldığı dile getirilmiştir. 6 Haziran 2018'de 172 milletvekilinin katılımıyla düzenlenen toplantıda Irak Parlamentosu tarafından oyların yeniden elle sayılmasına yönelik bir karar alınmıştır. Başta Kerkük olmak üzere bazı bölgelerdeki oyların yeniden sayılmasına ilişkin süreç başlasa da yarıda kesilmiş ve büyük bir değişiklik olmadan Irak Federal Yüksek Mahkemesi tarafından 19 Ağustos 2018 itibari ile onaylanmıştır. Seçim sonuçlarının onaylanması ile Irak'ta hükümet kurma süreci başlamıştır. İlk seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından farklı siyasi grupların bir araya gelerek parlamentodaki en büyük grup olma konusunda başlattığı yarış bir sonuca ulaşamazken, farklı düzeylerdeki makamlar için azami düzeyde üzerinde anlaşma sağlanabilecek adaylar belirlenmiştir. Nitekim 15 Eylül 2018 tarihinde Irak Parlamentosu'nda yapılan oylama ile eski Anbar Valisi Muhammed El-Halbusi parlamento başkanı seçilirken, Beşir Haddad ve Hasan Kerim el-Kaabi de başkan yardımcısı olarak belirlenmiştir.

“

Irak Parlamentosu'na sunulan ve "en güçlü aday" olarak görünen Berham Salih, beklendiği şekilde cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Yemin töreninden sonra Berham Salih, Adil Abdülmehdi'yi hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Böylece 2003'ten sonra Irak'ta kurulan Şii, Sünni, Kürt dengesi devam etmiş ve halkın değişim beklentileri karşılık bulmamıştır.

”

Irak Parlamentosu, parlamento başkanı ve yardımcılarının seçilmesinden sonra 2 Ekim tarihinde cumhurbaşkanını seçmek için toplanmış ve yapılan oylamada KYB'nin aday olarak Irak Parlamentosu'na sunulan ve "en güçlü aday" olarak görünen Berham Salih, beklendiği şekilde cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Yemin töreninden sonra Berham Salih, Adil Abdülmehdi'yi hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Böylece 2003'ten sonra Irak'ta kurulan Şii, Sünni, Kürt dengesi devam etmiş ve halkın değişim beklentileri karşılık bulmamıştır. Nitekim Abdülmehdi her fırsatta teknokrat bir hükümet kuracağını açıklasa da yaklaşık 20 günün sonunda siyasi partilerin verdiği isimler doğrultusunda 22 kişilik bakanlar kurulu listesini ve bu kabineyi 24 Ekim 2018 tarihinde Irak Parlamentosu'na getirmiştir. Ancak siyasi grupların bir kısmının, belirlenen kişileri kabul etmeyerek toplantı salonunu terk etmeleri sonucu, Adil Abdülmehdi'nin parla-

mentoya getirdiği kabine üyelerinden ilk etapta ancak 14'ü güvenoyu alabilmiş; diğer isimler hakkında oylama yapılamamıştır. Söz konusu 22 kişilik listenin en fazla dikkat çeken yönlerinden biri, İbadi kabinesinde olduğu gibi, Irak'ın üçüncü ve kurucu asli unsuru olarak ifade edilen Türkmenlere bir bakanlık dahi verilmemesi olmuştur. Öte yandan, 18 Aralık tarihinde Irak Parlamentosu'nda yapılan bir toplantı ile 3 bakanlık daha belirlenmiştir. Ancak 2018 sonu itibari ile başta Savunma ve İçişleri Bakanlıkları gibi kritik bakanlıklara ilişkin görevlendirmeler yapılabilmemiş değildir. Özellikle 2018 yılı içerisinde haziran ayında önce Basra'da başlayan ve diğer vilayetlere yayılan gösterilerin yanı sıra, IŞİD'in yeniden eylemlerine başladığı dikkate alındığında kabinenin güvenlikle ilgili bakanlıkları dahil olmak üzere halen 4 bakanlığın belirlenememiş olması, Irak için büyük bir risk faktörü olarak ortaya çıkmaktadır.

Nitekim 2018'in ikinci yarısı -kasım ayı hariç-, Irak'ta IŞİD sonrası süreçte en fazla sivil kaybın yaşandığı dönem olmuştur. Diğer taraftan,

yaz aylarında özellikle Irak'taki Şii dini merciinin etkisiyle de bastırılabilen Basra merkezli protesto gösterileri, 2018'in son ayında yeniden baş göstermiştir. Bu anlamıyla Irak'ın 2018'deki krizi atlattığını söylemek yerinde olacaktır. Bu noktada 2018'de Irak'ta yaşanan siyasi krizin etkilerinin 2019'da da devam etme olasılığı yüksek görünmektedir. Hükümete ilişkin krizin yanı sıra, Basra merkezli protesto gösterilerinin artarak ve yayılarak devam etmesiyle birlikte ortaya çıkabilecek güç boşluğu neticesinde, 2018'in ikinci yarısında yeniden hareketlenmeye başlayan IŞİD'in 2019'da da terör eylemleri gerçekleştirebileceğini söylemek mümkündür.

Bununla birlikte, siyaset 2018'in en önemli gündem maddesi olarak ön plana çıkmaktadır. 2019 bütçesi üzerinde bir anlaşma sağlanamaması; IŞİD'den kurtarılan bölgelerdeki yeniden yapılandırma çalışmalarındaki zayıflık; mültecilerin geri dönüşü konusundaki yetersizlik gibi nedenlerin, 2019'da yeni ekonomik ve sosyal krizlere yol açabileceği söylenebilir.

2018 YILINDA İSRAİL-FİLİSTİN SORUNUNDAKİ GELİŞMELER

Anlaşmazlığın temelinde aslında coğrafi olarak Akdeniz sahilleri ile Şeria Nehri arasında kalan coğrafi bölgede var olan hak iddiası duruyor gözükse de durum bu kadar basite indirgenemeyecek kadar derin ve çetrefillidir.

Dr. Gökhan Bozbaş

ORSAM Kudüs-Nil Havzası Çalışmaları Koordinatörü

Filistinliler ve İsrail arasındaki bir asra yakın bir zamandır süren mücadeleye, “dünyada kayıtlara geçmiş en uzun süren” ve “her an ve her daim patlamaya hazır olan” anlaşmazlıklardan biri olarak tarihteki ve siyasetteki yerini almıştır. Anlaşmazlığın temelinde aslında coğrafi olarak Akdeniz sahilleri ile Şeria Nehri arasında kalan coğrafi bölgede var olan hak iddiası duruyor gözükse de durum

bu kadar basite indirgenemeyecek kadar derin ve çetrefillidir.

Yahudiler açısından; 2 bin yılı aşkın bir süredir dünyanın dört bir tarafına dağılmış Yahudilerin barış ve selamet için bir yurt edinme mücadelesinin son noktası olarak “İsrail devletinin kurulması” görülmektedir. Onların asırlardır diasporada sürdürdükleri hayatlarını bir yurt edinme mücadelesi ve bunu Vadedilmiş Topraklar’da gerçekleşmesi önemlidir. Filistinliler açısından ise; bu olaylar kendi topraklarının işgal edilmesi ve bu işgali gerçekleştiren bir ulusla bir arada yaşamak zorunda olmalarının verdiği acı ve kederlerin bütünüdür.

Bugünkü İsrail devleti, yaklaşık 2 bin yıl sonra kurulan ilk Yahudi devleti olması sebebiyle önemlidir. İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere birliklerinin bölgeyi terk etmesinin ertesi günü İsrail devletinin bağımsızlığı ilan edilmiştir. Filistinliler, İsrail’in bağımsızlığını ilan ettiği ve dünyanın süper güçlerinin bu devleti tanıdığı 15 Mayıs

1948’i “El Nakba” yani “Felaket” günü olarak anarlar. İçinde bulunduğumuz 2018 yılı, bu işgalin resmîyet kazandığı 1948’den bugüne işgalin 70. yılı olması hasebiyle önem arz etmektedir. Geçen 70 yıllık süre boyunca Filistin-İsrail çatışması dört başlıkta neredeyse tıkanmış ve yapılan tüm görüşmelerde kilit konular olmuştur. Bunlar; Kudüs’ün statüsü, inşa edilen yerleşkeler, mülteciler sorunu ve iki devletli çözümde sınırların neresi olacağı konularıdır.

2018 yılına girilirken ABD Başkanı Donald Trump, 2017 Aralık ayında diğer bütün dünya ülkelerini karşısına alarak, Kudüs'ü bir bütün olarak İsrail'in başkenti sayan, 1995 yılında Amerikan Kongresi'nin aldığı kararı onayladığını tüm dünyaya deklare etmiştir. Bu tanıma kararı, elbette ABD açısından Tel Aviv'de bulunan Amerikan Büyükelçiliği'ni de Kudüs'e taşıma anlamına geliyordu. Trump, aldığı tanıma kararını "geç kalınmış bir hamle" olarak tanımlarken, bu kararın barışı tesis edeceğini de

iddia ediyordu. Lakin geçtiğimiz aralık ayında alınan karar sonrasında birçokları taşınmanın zamanına yayılacağını beklerken, taşınma işleminin 14 Mayıs 2018’de gerçekleşeceği deklare edildi. Kendisinin telekonferans ile katıldığı bu törene kızı ve damadının da katılması Trump’ın bu adımı ne kadar önemseydiğini de ortaya koyuyordu. Yine 30’u aşkın devlet, büyükelçi düzeyinde bu açılışa katılarak, aralık 2017’de desteklemedikleri Trump’ın kararını fiili olarak desteklemiştir.

Filistin-İsrail çatışmalarında sorunlu ikinci bir konu ise, mülteciler meselesidir. İsrail, Filistin topraklarını işgal etmeden ve bağımsızlığını ilan etmeden önce toprakların yüzde 70’inden fazlası Arapların yaşadığı bölgelerdi. Fakat özellikle 1948-49 Arap-İsrail Savaşları sonrası İsrail devleti, savaş yüzünden topraklarını terk etmiş olan Filistinlilerin topraklarını ve evlerini işgal etmiş ve geri dönmelerine müsaade etmemiştir. Filistinliler, “birtakım sebeplerden dolayı” 1970’li yılların ortasına kadar İsrail’in bu eylemlerine karşı toplumsal bir tepki koymamışlardır/koyamamışlardır. Bunun en önemli sebebi, aslında yaşanan bu olayların askeri olaylar olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır.

Fakat 30 Mart 1976 yılında Celile bölgesinde İsrail’in Filistinlilere ait olan yüzlerce dönüm araziye sebepsiz işgal etmesi ve bunun meşru kabul edilmesi üzerine artık halk sokaklara dökülmüştür. Halkın bu gaspı ve işgali protesto etmesi, halk tarafından gösterilen bir tepkinin ortaya çıkması ve gös-

teriler düzenlenmesi, Filistin davası açısından bir milat ve dönüm noktasıdır. 1976 yılının 30 Mart’ında gerçekleştirilen bu gösterilere “Toprak Günü” (‘Ardu’l-yevm,) denmiş ve o günden bugüne sürekli olarak devam ettirilmiştir. Bu gösteriler zaman içerisinde Filistin topraklarının dışına taşmış ve dünyanın değişik bölgelerinde de gösteriler ile İsrail’in gerçekleştirildiği bu işgale dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

“
Gazze bölgesinde binlerce Filistinli, İsrail’in işgal ettiği topraklara yani Gazze-İsrail sınırına doğru büyük bir yürüyüşe başladı. Bu yürüyüşün İsrail’in bağımsızlık ilanının 70. yılı sebebiyle 15 Mayıs’a kadar süreceği ilan edildi.”

2018 Nisan ayı ile birlikte bu Toprak Günü yürüyüşlerinin en büyüklerinden biri başlatılmıştır.

Gazze bölgesinde binlerce Filistinli, İsrail’in işgal ettiği topraklara yani Gazze-İsrail sınırına doğru büyük bir yürüyüşe başladı. Bu yürüyüşün İsrail’in bağımsızlık ilanının 70. yılı sebebiyle 15 Mayıs’a kadar süreceği ilan edildi. İsraili yetkililer, “İsrail sınırına yaklaşanların bunu hayatıyla ödeyeceği” konusunda bildiri yayınlarak, adeta yapacağı olası katliamlara meşru zemin oluşturmaya çalıştı. Nitekim aylarca süren bu gösterilerde cuma günü başlayan bu geri dönüş yürüyüşü sebebiyle toplanan binlerce kişiden ilk gün 14 kişinin şehit edilmesi ve binlerce kişinin yaralanmış olması Filistinlileri bu davadan vazgeçirmemiş ve bu mücadeleye halen devam etmektedir.

Üçüncü olarak tartışılan konu ise, İsrail devletinin izlediği iskan/yerleşke siyasetidir. “Yahudileştirme” adına gerçekleştirilen doğrudan işgal hamleleri, izlenen bu yerleşke siyaseti ile pekiştirilmektedir. İsrail, işgal ettiği topraklara Yahudi nüfusunu yerleştirmekteydi. Fakat özellikle 1967 yılında tüm Filistin

topraklarını askeri olarak işgal etmesinin ardından Yahudilerin yerleştirilmesi meselesi düzenli bir siyasete dönüştürülmüştür. Bu siyaset ile birlikte bugüne kadar yaklaşık 670 bin yerleşimci Yahudi'yi Filistinli Arapların arasına; 400 bine yakın yerleşimci de Batı Şeria olarak nitelendirilen bölgeye yerleştirilmiştir. Burada yaşayan Filistinli nüfus yaklaşık 3 milyondur. Yine 250 bin kadar Yahudi ise, Filistinlilerin başkent kabul ettikleri Doğu Kudüs'e yerleştirilmiştir. Doğu Kudüs'te yaşayan Filistinli sayısı ise yaklaşık 350 bin civarındadır. 20 bin civarında Yahudi ise, Suriye'de işgal edilen Golan Tepeleri'ne yerleştirilmiştir. Sonuç olarak yerleşke siyaseti, işgal hareketlerini destekleyen bir iskân politikası olarak kayıtlara geçmektedir.

İsrail devleti, kurulduğu günden bugüne çıkardığı temel yasalar ile ülkeyi yönetmektedir. Yerleşke siyaseti açısından 1960 yılında çıkarılan temel yasa önem arz etmektedir. Bu yasa ile Yahudilere ait toprakların Yahudi olmayan birisine devredilmesi yasaklanmıştır. Bu yasa aslında, kendi siyasal hafızası içerisinde toprak satın almaları ile elde ettikleri Filistin topraklarını bu şekilde elden çıkarılma ihtimalinin önünü kapatmaktaydı. 1973 yılında çıkarılan bir başka kanun ise, Doğu ve Batı Kudüs'te Filistinlilerin sayısının bu bölgedeki toplam nüfusun yüzde 22'sini geçmeyeceğini söylemektedir. Bu kanuna dayanarak Filistinlilere yerleşim yapımı ruhsatı hemen hemen hiç verilmez iken Yahudiler her türlü ruhsatı kolaylıkla alabilmektedir. 1980 yılında çıkarılan bir diğer temel yasa

ise, Kudüs'ün tam ve bütün olarak İsrail devletinin başkenti olduğunu iddia ediyordu. 1998 yılında çıkarılan bir başka kanun ile Yahudi takvimi İsrail devletinin tek resmi takvimi olarak kabul ediliyordu. Tüm kanunlaştırma hareketlerine ilave olarak 10 Mart 2018'de çıkarılan kanunu ekleyebiliriz. Bu kanuna göre artık İsrail, terör örgütleri ile bağlantılı olduğunu düşündüğü kişilerin oturumlarını iptal edebilmektedir. Normal şartlarda Kudüs için uygulanan bu kanun, 1967 yılından 2016 yılına kadar değişik gerekçeler ile 14 bin 500 kişinin Kudüs'te oturumunun iptal edilmesine sebep olmuştu. Şimdi tüm Filistin topraklarına teşmil edilen bu kanun ile herhangi birinin İsrail açısından tehdit oluşturduğuna inanılıyorsa doğrudan Filistin topraklarındaki oturumu iptal edilebilecektir.

“

İsrail artık gerek Amerika'nın desteği ile gerekse uluslararası kamuoyunun gerekli adımları atmakta cesaretsiz kalması ile kendi politikalarını yürütmektedir.

”

İsrail'in idari ve hukuki yönetiminde önemli olan temel yasalardır ve 2018 yılı içinde ikinci kez temel yasa değişikliğine Temmuz ayında gidilmiştir. 19 Temmuz tarihinde yapılan değişiklikle İsrail devletinin bir Yahudi devleti olduğu tescillenmiştir.

Yapılan değişiklikler ile;

- Arapça resmi dil olmaktan çıkacaktır ve ülkenin tek resmi dili İbranice'dir.
- Ülkede kendi kaderini tayin etme hakkı sadece Yahudilere aittir.
- İsrail, bir Yahudi devletidir.
- İsrail, dünyadaki tüm Yahudilerin tarihi anavatanıdır.
- Hukukta bir boşluk olduğunda Yahudi şeriatı referans alınacaktır.
- Dünyadaki tüm Yahudilerin İsrail'e dönme hakkı vardır.
- Yahudilerin dini günleri resmi tatil olacaktır.
- İsrail'in başkentinin Kudüs olduğu temel yasa ile deklare edilmiştir.

Bu çerçeveden 2018 yılı aslında, İsrail'deki Filistinlilerin ilerleyen yıllarda daha fazla ayrımcılığa ve baskıya maruz kalacağını haykırmaktadır. Bu çıkarılan yasalar ile çeşitli tanımlamalar altında Filistinlilerin bireysel veya kitlesel tehcirini hızlandırılacağını görebiliriz. Aslında bu yasalar ile ülkenin dördüncü sorunlu konusu olan sınır meselesi de, İsrail tarafından tek taraflı olarak yok sayılmıştır. Zira İsrail artık gerek Amerika'nın desteği ile gerekse uluslararası kamuoyunun gerekli adımları atmakta cesaretsiz kalması ile kendi politikalarını yürütmektedir. Uluslararası kamuoyu, 2018 yılında sadece Türkiye'nin BM nezdinde yürüttüğü bir takım adımlar dışında Filistin-İsrail çatışmasına sessiz kalarak, İsrail'in yanında saf tutmuştur.

ABD VE RUSYA'NIN ÖNCELİKLERİ IŞIĞINDA SURIYE'NİN GELECEĞİ

Suriye, jeopolitik önemi gereği Ortadoğu'da geçmişten günümüze önemli bir ülke olagelmıştır. Ancak 2011 sonrası ortaya çıkan krizin uluslararası boyut alması Suriye'yi çok daha önemli bir hale getirmiştir.

Hamza Haşıl

ORSAM Araştırma Asistanı

2010 yılının sonunda Kuzey Afrika'da başlayan halk ayaklanmalarının devamı olarak ortaya çıkan Suriye krizi, başladığı günden itibaren uluslararası gündemin başat konusu olmuştur. Mısır, Libya, Tunus, Yemen'de iktidar değişimleri yaşanmış olmasına rağmen, Suriye'de iç savaşa dönüşen kriz tam bir kördüğüm halini almıştır. Suriye iç savaşı bölgesel ve ABD ve Rusya gibi küresel güçlerin doğrudan müdahil olması ile bambaşka bir boyuta ulaşarak diğer örneklerden ayrılmıştır.

Suriye, jeopolitik önemi gereği Ortadoğu'da geçmişten günümüze önemli bir ülke olagelmıştır. Ancak 2011 sonrası ortaya çıkan krizin uluslararası boyut alması Suriye'yi çok daha önemli bir hale getirmiştir. Süper güç ABD ve Suriye krizi ile beraber yeniden süper güç olma yolunda ilerleyen Rusya'nın Suriye konusundaki farklı pozisyonları ve güç mücadelesine girmeleri sorunu daha da karmaşıklştırmıştır. Bu mücadele, çoğunlukla vekil aktörler üzerinden ilerliyor olsa da iki gücün

bazı noktalarda örtüşen çıkarları olduğu da görülmektedir. Bu çalışmada ABD ve Rusya'nın Suriye meselesinde çoğunlukla ayrışan ama zaman zaman da örtüşen çıkarlarının neler olduğu sorusuna yanıt aranmaya çalışılacaktır. Suriye krizinde etkili iki aktörün pozisyonlarının anlaşılması krizin nasıl evrileceği konusunda ipuçları verebilir.

ABD'nin Suriye'de öncelikleri

ABD'nin Suriye krizinin ilk safhasındaki önceliği Esad rejiminin değiştirilmesi olmuştur. ABD bu aşı-

m a d a Suriyeli siyasal ve askeri muhaliflere destek vermiştir. Fakat ABD Obama döneminde nispeten pasif bir politika izleyerek ilk aşamada savaşa doğrudan müdahil olmamıştır. Su-

ABD, Suriye rejimine karşı uyarılarda bulunmakla yetinmiştir. Bu tutumundan sonuç alamayan ABD yönetimi ikinci aşamaya geçerek bir yandan Esad'sız bir Suriye vurgusu yaparken diğer yandan muhaliflere silah yardımıyla bulunmaya başlamıştır. Bu dönemde Özgür Suriye Ordusu'na bazı füze sistemlerinin

yani sıra eğitim desteği de verilmiştir. Ancak muhaliflere yapılan bu yardımların cılız kalması ile ABD lehine herhangi bir ilerleme kat edilememiştir. Suriye'de IŞİD'in güçlenmesine paralel olarak bu terör örgütü ile mücadele ABD'nin birinci önceliği haline gelmiştir. ABD'nin süreç içinde muhaliflere desteği kademeli olarak azalıp en sonunda biterken IŞİD ile mücadelede yerel ortağı olan ve PKK'nın Suriye kolu konumundaki YPG ve onun siyasi kanadı PYD'ye olan desteği artmıştır. ABD IŞİD'le mücadele etmek için Eylül 2014'te uluslararası koalisyonun öncüsü olarak Suriye'deki iç savaşa doğrudan taraf olmuştur. ABD YPG üzerindeki terör örgütü iddialarına kılıf oluşturmak amacıyla YPG'nin omurgasını oluşturduğu Suriye Demokratik Güçleri (SDG)'ni kurduşturmuştur. Böylece YPG, IŞİD'le mücadeledeki en güçlü yerel bileşen olarak uluslararası kamuoyuna ABD eliyle sunulmuştur. ABD YPG'nin kendisinin de terör örgütü olarak kabul ettiği PKK'nın Suriye kolu olduğunu kabul etmekle beraber YPG'nin terör örgütü olmadığı iddiasını sürdürmektedir.

ABD'nin Suriye politikası konjonktürel gelişmelere göre değişiklik gösterdiğinden politik öncelikleri de değişmektedir. Her ne kadar ABD, IŞİD'le mücadele argümanı üzerinden kendisine hareket alanı buluyorsa da IŞİD'in tükenme noktasına gelmesiyle bu argümanın değerini yitirmeye başladığını fark etmektedir. ABD'nin yeni politik önceliği, her yönüyle desteklediği SDG'nin Suriye'deki varlığını siyasi, askeri

ve hukuki yönleriyle garanti altına almaktır. SDG'nin mevcudiyetini garanti altına alacak bir politikanın izlenmesi ABD'nin bölgesel politikaları ile de yakından alakalıdır. Bir taraftan Suriye'de neredeyse kalıcı hale gelmiş olan Rus nüfuzuna yine Suriye içinde güçlü bir alternatif oluşturulmak istenirken bir taraftan da İran'ın etki alanının daraltılması amaçlanmaktadır.

ABD'nin bu yaklaşımının en büyük handikabı ABD'nin bölgesel müttefiki olan Türkiye ile karşı karşıya gelebilecek olma ihtimalidir. Bu kırılğan noktanın farkında olan ABD, Türkiye'yi diplomatik bazı hamleler ile yatıştırmaya çabalamaktadır. Bu noktada ABD'nin elindeki en önemli koz Münbiç'te uzun zamandır yürütülen ve ufak adımlarla ilerleyen diplomatik süreçtir. Bir nevi oyalama siyasetine dönüşen Münbiç'teki süreç Türkiye'nin ne kadar sabır göstereceği ve Fırat'ın doğusunda cereyan eden gelişmelere vereceği tepki ABD'nin Suriye politikasında dikkate alacağı unsurlar olacaktır. Nitekim, her ne kadar ABD, SDG'yi desteklemekten vaz geçmemiş olsa da Aralık 2018'de Suriye'den çekilme kararı almasında Türkiye ile yapılan görüşmelerin etkisi büyük olmuştur.

Rusya'nın Suriye'de öncelikleri

Rusya'nın Suriye ile olan ilişkileri Sovyetler Birliği döneminden itibaren güçlü bir şekilde devam etmiştir. Tarihsel arka planın yanı sıra jeopolitik önemi Suriye'yi Rusya açısından vazgeçilmez kılmıştır. Sovyetlerden sonra Rusya'nın Ortadoğu'daki varlığı neredeyse silinme noktasına gelmişken, Suriye'de Rusya'nın küçük de olsa bir deniz üs-

sünün kalmış olması iki ülke ilişkilerinin güçlü olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Suriye iç savaşının başlamasından yaklaşık 4 yıl sonra Beşar Esad tarafından Suriye'ye davet edilen Rusya, bu daveti geri çevirmeyerek Ortadoğu'da yeniden sahneye çıkma imkanını kaçırmamış ve 20 Eylül 2015'te Suriye iç savaşına rejim güçleri tarafında doğrudan müdahil olmuştur.

Rusya, yakın çevresinde gerçekleştirdiği Gürcistan ve Ukrayna hamleleri ile Batı'ya kaşı halen güçlü olduğunun sinyallerini vermiştir. Soğuk Savaş refleksi ile yapılan bu hamlelerin benzerinin yakın bölgeden nispeten uzak bir coğrafyada yapılmış olması, Rusya'nın küresel bir güç olma yolunda ilerlediğini göstermesi açısından önemlidir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi üzerinde ciddi bir etkisi olan Rusya, Suriye'de oluşturduğu yeni nüfuz alanı ile Doğu Akdeniz hakimiyetinde önemli bir kavşak ele geçirmiştir. Rusya'nın hem Suriye karasında hem de Doğu Akdeniz'de etkin olma isteği enerji politikaları ile yakından ilgilidir. Gerek Körfez doğalgazının gerekse Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğal kaynakların Avrupa'ya ulaştırılması için düşünülen boru hattı projelerinde Rusya en kritik köşe taşlarını tutmuş olacaktır. Dolayısıyla Avrupa'nın Rusya'ya olan enerji bağımlılığı devam edecektir.

Rusya askerî açıdan dünyanın en büyük güçlerinden biri olsa da ekonomik açıdan aynı konumda değildir. Rusya, en büyük silah pazarlarından biri olan Suriye'yi Batılı rakiplerine kaptırmak istememiştir. Rusya tarafından Suriye'ye yapılan silah ihracatı, Rusya'nın toplam silah ihracatının %37'sini oluşturmaktadır,

ki bu rakam Esad rejimini vazgeçilmez bir müşteri konumuna sokmaktadır. Dolayısıyla Rusya'nın Suriye politikasındaki öncelikleri arasında bu ülke ile olan ekonomik ilişkileri sürdürme önemli bir yer tutmaktadır.

Rusya, bu hedeflere ulaşmak açısından Esad iktidarının ayakta kalmasını birinci öncelik olarak belirlemiştir. Rusya, Esad'a verilen bu desteğin sürdürülebilir olması için birtakım bölgesel ittifaklara yönelmesinin zorunluluğunu en başından itibaren kavramıştır. Bu ittifak ayaklarından birini ABD ile husumeti dolayısıyla İran oluşturmuştur. Rusya İran'ın yanı sıra İsrail, Ürdün, Lübnan, Suudi Arabistan gibi birçok ülke ile yakın bir iletişim içinde olmuştur. Rusya için en kritik ülke ise Türkiye olmuştur. Suriye ile en uzun sınırlara sahip olan ve bir NATO ülkesi olan Türkiye ile işbirliği Rusya'nın Suriye politikasında en başta gelen unsurlardan biri olmuştur. İki aktör Rus savaş uçağının 24 Kasım 2015'te Türkiye tarafından düşürülmüş olmasına rağmen Suriye'de çok yakın işbirliği geliştirmeyi başarabilmiştir.

“

Suriye'nin de facto anlamda parçalanmış olmasının en önemli nedeni, ABD ve Rusya'nın Suriye üzerindeki güç mücadelesidir.

”

Rusya bölgesel düzeyde yürüttüğü ittifakları uluslararası alana da taşımaya çabalamıştır. 23 Aralık 2016'da Astana'da başlayan görüşmelere Türkiye, Rusya ve İran'ın

yanı sıra BM Suriye Özel Temsilcisi'nin katılması bu sürece uluslararası boyutta meşruiyet kazandırma çabasıdır. Astana görüşmeleri sahanın gerçeklerini daha çok yansıttığından ABD inisiyatifiyle oluşturulan Cenevre Barış görüşmelerinin önüne geçmiş ve kararlar sahada somut adımlara dönüştürülebilmiştir. Bu yönüyle Astana süreci çok daha kabul görür bir hale gelmiştir. Astana sürecinin devamı olarak gündeme gelen ve İdlib'deki ateşkes durumunun devamını öngören Soçi Mutabakatına da önce İran destek vermiş ardından 27 Ekim 2018'de toplanan dördü İstanbul Zirvesi ile Almanya ve Fransa İdlib'le ilgili Türkiye-Rusya arasında varılan anlaşmaya desteklerini belirtmiştir. Her ne kadar İstanbul Zirvesi Türkiye'nin inisiyatifiyle gerçekleşmiş olsa da taraf olduğu bir anlaşmanın uluslararası nitelik kazanması Rusya'nın Suriye politikası açısından önemli bir gelişme olmuştur.

ABD ve Rusya'nın Suriye'de örtüşen politikaları

Suriye'nin de facto anlamda parçalanmış olmasının en önemli nedeni ABD ve Rusya'nın Suriye üzerindeki güç mücadelesidir. Bu çıkar çatışmalarına silahtan ekonomiye, politik amaçtan jeostratejik hedeflere kadar birçok konu dahil edilebilir. Bütün bu gerçeğe karşın iki aktörün Suriye'de belli konularda aynı pozisyona sahip olduğu da görülmektedir. Bu örtüşen çıkarların tespiti, iki aktörün hangi noktalarda anlaşabilecekleri ve dolayısıyla Suriye'de nasıl gelişmeler yaşanabileceği konusunda öngörülebilir bulunabilmek açısından önemli olacaktır.

İŞİD'le mücadele, Suriye iç savaşına

dahil olan bütün aktörlerin ortak argümanı olmuştur. Bu argümanı en çok kullanan iki ülke ise kuşkusuz ABD ve Rusya'dır. Her iki ülke terörle mücadele kavramını birçok yerde İŞİD'e indirgeyerek Suriye'de faaliyet gösteren diğer bir kısım terör örgütlerinin faaliyetlerini ya meşru karşılamakta ya da görmezden gelmektedir. Bu noktada en çok tolerans gösterdikleri grup kuşkusuz PYD ve onun silahlı kanadı YPG'dir. ABD'nin Suriye'deki en önemli müttefiki olarak gördüğü bu oluşum ile Rusya'nın da iletişim içinde olduğu ve hatta uçak düşürülmesi olayından sonra görüldüğü gibi desteklediği görülmüştür. PYD'nin ofis açmayı başardığı nadir başkentlerden biri de Moskova'dır. ABD'nin her türlü lojistik ve silah desteğine sahip olan YPG, Rusya ile sahada karşı karşıya gelmemiştir. Buna karşılık Rusya YPG'nin faaliyetlerine göz yummuş ve Türkiye'nin baskıları sonucu Astana'ya davet edemese de YPG'ye otonomi kazandırabilecek bir anayasa taslağını Astana'daki muhataplarına sunmaktan geri kalmamıştır. Dolayısıyla bir taraftan İŞİD gibi bir terör örgütüyle mücadeleyi Suriye'deki en meşru varlık sebepleri gösteren bu iki büyük güç, diğer taraftan PKK terör örgütünün Suriye uzantısı olan YPG ve PYD'yi meşru bir oluşum olarak görmektedir.

ABD ve Rusya'nın PYD ve YPG'ye yaklaşımındaki benzerliği bir devamı olarak her iki ülke Suriye'de federalizm konusunda benzer görüşlere sahip olduğu görülmektedir. Esasen iki büyük güç bu modeli Fırat Nehri'nin batısının Rusya ve doğusunun ABD nüfuz alanı olarak kabul edilmesinin bir aracı olarak görmektedir. Yani kabaca ABD ve Rusya Suriye'yi

iki parça şeklinde paylaşmak konusunda fikir birliği içinde olabilir. Tabii bu durum şartlar oluşursa taraflardan birinin diğerini Suriye'den tamamen dışarı çıkarmak niyeti ile çalışmamaktadır. Nitekim, her ne kadar SDG üzerinden kendine nüfuz alanı bıraksa da ABD'nin Suriye'den çekilme kararı almış olması bu noktada dikkate değer bir gelişmedir.

ABD ve Rusya'nın Suriye politikaları bazen genelleyci yaklaşımlara sahne olurken bazen de indirgemeci bir yol takip etmektedir. Bu tarz bir politik yaklaşım doğası gereği bir şeyleri ötekileştirmek mecburiyetinde kalacağından Suriye sorununa bütüncül ve kapsayıcı bir çözüm getirmesi pek mümkün değildir. Mevcut yaklaşımlar Suriye'yi nüfuz alanlarına bölüp ötekileştirmeyi körüklemektedir. Suriye'deki İŞİD varlığının neredeyse ortadan kalktığı bu dönemde ABD ve Rusya'nın YPG ve rejim üzerinden yeni bir vekalet savaşına girişmeleri her iki ülkeye ağır ekonomik ve askeri yükler getirebilir. Dolayısıyla bu yükün altına girmek yerine, ABD ve Rusya arasında varılacak mutabakatla federal yapının Suriye'ye yerleştirilmek istenmesi kuvvetli bir ihtimaldir. Böyle bir ihtimalin gerçekleşmesi ABD ve Rusya'ya şüphesiz belli kazanımlar sağlayacaktır. Fakat bu durumda Suriye toprak bütünlüğünden ve dolayısıyla Ortadoğu'da istikrardan bahsetmek pek de mümkün olmayacaktır. En önemlisi bölgesel aktörler uzun vadede Suriye'nin toprak bütünlüğünü riske edecek böyle bir adıma karşı olacaktır. Bölgesel aktörlerin tatmin olmadığı bir düzenin istikrar sunması ise mümkün gözükmemektedir.

Brezilya'nın Yeni Başkanı Bolsonaro ve 1947'den Günümüze Ülkenin

Filistin Politikası

Brezilya'nın gerek İsrail ve Filistin ile gerekse Arap ülkeleri ile olan ilişkilerinin ülkenin kamuoyuna yansıyan söylemi ne olursa olsun uzun yıllardır Brezilya'yı ekonomik ve siyasal açıdan kazançlı çıkaracak biçimde tarafların her biri ile iyi ilişkiler kurma prensibi çerçevesinde yürütülmektedir.

Dr. Segâh Tekin

*Necmettin Erbakan Üniversitesi
Öğretim Üyesi*

Brezilya halkı, Ekim ayında düzenlenen devlet başkanlığı seçimlerinin ikinci turunda, eski bir asker olan sağ görüşlü Jair Bolsonaro'yu seçti. Seçimlerin ilk turunu da önde tamamlayan fakat kazanması için yeterli oyu alamayan Bolsonaro, ikinci turdaki rakibi Fernando Haddad'ı geride bıraktı ve oyların yarısından fazlasını alarak Brezilya'nın yeni başkanı oldu. Oldukça tartışmalı ve gerilimli bir atmosferde geçen seçim süreci, Brezilya hakkında kutuplaşmaya ve toplumun "Bolsonaro destekçileri" ve "onun karşıtları" şeklinde iki kampa bölünmesine yol açtı. Yeni yılda görevine resmen başlamış olan Bolsonaro'yu iktidara taşıyan süreç, bir yandan Brezilya'nın 2013'ten beri içinde bulunduğu çalkantılı siyasal ortama bir cevap niteliğinde iken diğer yandan da Latin Amerika genelinde aşırı sağın ve otoriter eğilimlerin güçlenmesini tetikleme ihtimali ile dikkat çekiyor. Brezilya'nın şehir güvenliği ve yolsuzluk gibi alanlardaki sorunlarına çözüm ve ülkenin süregelen siyasal ve ekonomik istikrarsızlığına düzen

getirmeyi vaat eden Bolsonaro'nun başkanlığının, Latin Amerika genelinde gerileyen "geçen sol yönetimler dalgasını" biraz da beklenmedik şekilde merkez sağ yerine aşırı sağın ilerlemesine çevirmesi de olasılıklar arasında görülüyor.

2002'den bu yana üst üste dört seçim kazanarak ülkeyi yöneten ve son olarak bir tür sivil darbe ile iktidardan uzaklaştırılan Brezilya'nın İşçi Partili (PT) başkanları Lula ve Rousseff'i şiddetle eleştiren Bolsonaro, ekonomi politikasında olduğu kadar dış politikada da farklı bir çizgi izlemek istediğini her fırsatta dile getirmişti. Bu çerçevede Bolsonaro'nun en çok eleştirdiği ve değişim vaat ettiği alanlar ise; Brezilya'nın, PT'nin özel açılım politikaları ile kendine siyasal ve ekonomik etkinlik alanı seçtiği Güney Amerika ve Ortadoğu'ya yönelik politikaları oldu. Ekonomide liberalleşme vaat eden Bolsonaro, bir yandan Venezuela başta olmak üzere geçmişte PT'nin yakın ilişkiler kurduğu Güney Amerika'nın diğer sol yönetimli ülkeleri ile daha mesafeli ilişkiler kuracağını ortaya koyarken, günümüzde merkez sağın yönettiği Arjantin ile de ilişkilerin eskisi gibi olmayacağı ortaya çıktı. Bolsonaro'nun PT'li liderlerin aksatmadıkları ve ülkenin 1980'lerden beri uyguladığı dış politika ile uyumlu olan devlet başkanlarının ilk resmi ziyaretlerini Arjantin'e yapmaları geleneğini değiştireceği ve ilk resmi gezisini Şili'ye yapacağını duyurmuştu. Bu ziyaretin PT'nin dış politika çizgisinden önemli bir kopuşu göstermenin yanı sıra, ekonomi politikaları açısından da ülkenin daha liberal bir yaklaşım benimseyeceği ve yeni bölgesel ortaklıklara ve işbirliklerine açık olacağı şeklinde okumak mümkün. Bununla beraber Brezilya'nın ülke içinden zaman zaman yükselen eleştirilere

rağmen Arjantin ile temelini “MERCOSUR” sisteminin oluşturduğu ekonomik ve siyasal işbirliğinin geri plana atılabileceğini söylemek için ise henüz oldukça erken.

Benzer şekilde, Brezilya'nın Ortadoğu politikası açısından da değişim çanları çalmakla beraber bunun gerçek bir tutum değişimini mi yoksa geçici vaatleri mi içerdiğini görebilmek için henüz erken. Nitekim Bolsonaro'nun ülkenin dış politika söyleminde önemli bir değişime yol açacağı düşünülen İsrail yanlısı tavrında henüz başkanlık

görevine başlamadan bir geri çekilme görüldü. Bolsonaro, seçim kampanyası sürecinde çeşitli defalar Brezilya'nın Tel Aviv'deki büyükelçiliğinin Kudüs'e taşınmasını istediğini dile getirmişti. Bolsonaro'nun seçim kampanyasında aktif olarak görev alan oğlu ise, babası seçildiği takdirde ilk resmi gezisini de İsrail'e yapmasını dilediğini açıklamıştı. Bolsonaro da, seçimleri kazanmasının ardından elçiliğin taşınması yönündeki düşüncesini tekrar gündeme getirmişti. Fakat Bolsonaro'nun bu tutumu, Arap dünyasından tepki görmekte

gecikmedi. Filistinli yetkililer ve Hamas, Bolsonaro'yu kınayan açıklamalarda bulundular. Mısır ise, Bolsonaro henüz resmen göreve başlamamış olmasına rağmen hâlihazırda devlet başkanı olan Lübnan asıllı Michel Temer yönetiminin Dışişleri Bakanı Nunes'in yapacağı resmi ziyareti iptal etti. Bolsonaro da, kampanya dönemindeki söylemlerinden geri adım attı ve elçiliğin taşınması konusunun “henüz kararlaştırılmadığını” ilan etti.

Brezilya'nın ülke içi sorunları ve seçim sürecinde birden İsrail ile iliş-

kilerin gündeme gelmesi ise, dikkatlerin, ülkenin Filistin meselesine yönelik dış politikasına ve İsrail ve Arap ülkeleri ile ilişkilerine çekilmesine neden oldu. Bolsonaro'nun İsrail yanlısı tavrının arkasında ABD Başkanı Trump'a olan hayranlığı ve ülkesini ABD ile yakınlaştırma isteğinin yanı sıra PT'li başkanların Filistin'i dünya kamuoyu önünde destekleyen tutumlarına ve hatta seçimlerdeki en yakın rakibi PT'nin adayı Lübnan asıllı Haddad'a bir meydan okuma olarak yorumlanabilir. Diğer taraftan, Brezilya'nın ge-

rek İsrail ve Filistin ile gerekse Arap ülkeleri ile olan ilişkilerinin ülkenin kamuoyuna yansıyan söylemi ne olursa olsun uzun yıllardır Brezilya'yı ekonomik ve siyasal açıdan kazançlı çıkaracak biçimde tarafların her biri ile iyi ilişkiler kurma prensibi çerçevesinde yürütülmektedir. Bu nedenle Bolsonaro'nun söylemlerinin ülkenin İsrail ile zaten gayet iyi olan ilişkilerini ne kadar iyileştirebileceği ya da Arap ülkeleri ile giderek artan ekonomik ilişkileri ya da zengin ve güçlü Arap diasporasının ülke içindeki ağırlığını ne kadar göz ardı edebileceği şu an için belirsiz görünüyor.

“

Brezilya'nın Arap ülkeleri ile ilişkileri ise ülkenin 19. yüzyıl ağırlıklı olmak üzere günümüze dek süren şekilde Suriye ve Lübnan başta olmak üzere Levant bölgesinden aldığı göçlerdir.

”

Brezilya'nın Filistin meselesindeki tutumuna baktığımızda ise, Soğuk Savaş döneminde, özellikle de ülkenin ABD ile ilişkilerinin yakın olduğu dönemlerde ülkenin Filistin'e ve Arap tarafının tezlerine mesafeli olduğu, ülke dış politikasının daha bağımsız olduğu dönemlerde ise Arap dünyası ile yakınlaşma yönünde adımlar atılmış olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan Brezilya, İsrail'in kuruluş sürecinden itibaren bu ülke ile yakın ilişkilere sahiptir. 1947'de Brezilya'nın BM Daimi Temsilcisi Oswaldo Aranha, BM Genel Kurulu'nun halen İngiliz mandası altında bulunan Filistin topraklarının geleceğinin görüldüğü oturumuna

başkanlık etmekteydi. O tarihte ABD, Filistin topraklarının geleceği hakkında, İsrail'in kuruluşuna zemin hazırlayacak olan iki devletli çözüm öneren tasarımı destekliyordu. Dönemin Brezilyalı yetkilileri ve askeri bir darbenin desteği ile iktidara gelmiş olan Devlet Başkanı Dutra, ABD ile ilişkileri güçlendirme politikası izliyordu. Ülkesinin dış politika tercihleri ile uyumlu olarak Genel Kurul'da yapılacak görüşmelerin ardından oylamanın yapılacağı gün, henüz oylamaya geçilmeden oturumu kapatmıştır. Böylelikle, ABD'ye ve Yahudilere, Yahudi tezlerine karşı çıkan bazı devletleri “ikna etmek için” zaman kazandırmış ve ertesi gün yapılan oylamanın Yahudiler lehine sonuçlanmasında önemli katkısı olmuştur. İsraililer, Aranha'nın bu desteğini unutmamışlar; Tel Aviv'de bir sokağa ve Kudüs'te bir meydana adını vermişlerdir.

Brezilya'nın Arap ülkeleri ile ilişkileri ise ülkenin 19. yüzyıl ağırlıklı olmak üzere günümüze dek süren şekilde Suriye ve Lübnan başta olmak üzere Levant bölgesinden aldığı göçlerdir. Günümüzde büyük çoğunluğunu Suriye ve Lübnan asıllı Hıristiyan Arapların oluşturduğu Brezilya'nın Arap kökenli nüfusunun sayısı milyonlarla ifade edilmektedir. Ticaretle uğraşan ilk göçmenlerin yerini iyi eğitilmiş çocukları almış ve günümüzde Brezilya'da Arap diasporası, ekonomi, hukuk, siyaset gibi alanlarda önemli konumlarda bulunan güçlü bir topluluk olarak varlığını sürdürmektedir. Brezilya'nın Arap ülkeleri ile diplomatik ve ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesi ise, 1970'lerde ülkenin gelişmekte olan ülkeler ile ilişkilerini geliştirme politikası çerçevesinde ve kısmen de ekonomik hedefler doğrultusunda ortaya çıkmıştır.

“

Brezilya, 2003 sonrasında yalnızca Filistin meselesine aktif olarak dahil olmakla kalmamış, genel olarak Ortadoğu’da bir aktör olarak yer alma ve Arap ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme politikasına yönelmiştir.

”

Brezilya’nın Filistin meselesine bakışında ise Arap diasporası etkeni

ve Arap ülkeleri ile ekonomik ilişkilerin yanı sıra Brezilya solunun Filistinlilerin bağımsızlık mücadelesine verdikleri ideolojik desteğin önemli yeri vardır. Bu destek, 2003 sonrasında PT’li başkanlar döneminde somut bir hal almış ve ülkenin Filistin’i devlet olarak tanımasına giden yolu açmıştır. Brezilya, 2003 sonrasında yalnızca Filistin meselesine aktif olarak dahil olmakla kalmamış, genel olarak Ortadoğu’da bir aktör olarak yer alma ve Arap ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme politikasına yönelmiştir. Bu çerçevede Brezilya, Arap Ligi ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek adına Arap Ligi’ne

gözlemci üye olmuş ve UNASUR ile Arap Ligi arasında ASPA (Güney Amerika-Arap Ülkeleri) girişiminin başlatılmasına öncülük etmiştir. Brezilya’nın Arap ülkelerine ihracatı 2017 itibarıyla 13,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiş olup, artış potansiyeli barındırmaktadır. Arap ülkeleri, Çin’in ardından Brezilya’nın en önemli üretim ve ihracat kalemlerinden olan gıda ürünlerinin iki numaralı alıcısı konumundadır. Araplar, Brezilya’dan gıda ve tarım ürünleri ithalatını artırmak isterken, Arap yatırımcıların Brezilya’ya ilgisi de giderek artmaktadır. Brezilya 2003 sonrasında, Lübnan başta ol-

mak üzere çeşitli Arap ülkelerine kalkınma destekleri sağlamıştır. Yine Lübnan'da konuşlandırılmış olan BM Deniz Gücü UNIFIL'e savaş gemisi ve askeri personel ile katılmış ve UNIFIL'in komutasını üstlenmiştir. ASPA girişimi ülkenin Arap ülkeleri ile olan diplomatik ve ekonomik ilişkilerini geliştirirken, Lübnan'daki askeri varlığı, ülkenin Lübnan'daki yumuşak gücüne katkıda bulunmuştur.

Brezilya'nın Filistin meselesinin çözümü için attığı adımların başlıcaları ise, ülkenin Filistin'i resmen tanınması, Filistin meselesinin çö-

zümüne uluslararası platformlarda iki devletli çözümü desteklediğini dile getirerek aktif katkı sunması ve gerek Filistin halkına gerekse ülkelerdeki Filistinli mültecilere gıda yardımı ve mali yardımda bulunmasıdır. Brezilya, Filistin'i devlet olarak tanıyarak bu adımda Latin Amerika ülkeleri arasında öncü rol oynamıştır. Sembolik önem taşıyan Filistin-MERCOSUR serbest ticaret anlaşmasının imzalanması ile de daha önce İsrail-MERCOSUR serbest ticaret anlaşması ile bu ülkeye tanınan imtiyazlar, Filistin'e de sağlanmıştır. Filistin gibi kuşatma altında ve küçük bir ekonominin Güney Amerika'ya ticaret imkanlarından fazlaca yararlanması beklenmese de MERCOSUR üyesi ülkelerin devlet başkanlarının katıldığı imza töreni, bölge ülkelerinin Filistin ile dayanışmalarının göstergesi olmuştur. Rousseff yönetiminin Dışişleri Bakanı Antonio Patriota ise, Yan Yana (Lado ao Lado) girişimini başlatarak Brezilya ve Güney Amerika topraklarında "yan yana yaşayan" Yahudi ve Arap diasporası üyelerini bir araya getirmeyi ve barışçıl çözüm yollarını teşvik etmeyi amaçlamıştır.

“

İsrail'in 2014 yılında Filistin topraklarına yönelik saldırıları ve orantısız güç kullanımı Brezilyalı yetkililerin tepkisini çekmiş olsa da iki ülke arasındaki kısa süreli diplomatik krizin ötesinde bir gerilim yaşanmamıştır.

”

Ülkenin Filistin ile ilişkilerindeki bu ivmeye rağmen dikkat çeken hu-

sus ise, Brezilya'nın Filistin'e verdiği desteğin, ülkenin İsrail ile olan ilişkilerinde bir bozulmaya neden olmaması, aksine iki ülke arasındaki ilişkilerin giderek gelişmesidir. Her ne kadar geçtiğimiz yıllarda İsrail'in 2014 yılında Filistin topraklarına yönelik saldırıları ve orantısız güç kullanımı Brezilyalı yetkililerin tepkisini çekmiş olsa da iki ülke arasındaki kısa süreli diplomatik krizin ötesinde bir gerilim yaşanmamıştır. Aksine Brezilya ve İsrail'in hem ekonomik ilişkileri hem de savunma sanayisi sektöründeki işbirlikleri artarak devam etmiştir.

Sonuç olarak, Filistin'in bağımsızlığını desteklemeye yönelik sembolik tavrının ötesinde, Brezilya'nın uzun yıllardır hem Arap ülkeleri hem de İsrail ile diplomatik ve ekonomik ilişkilerinin giderek arttığı görülmektedir. Bu nedenle Brezilya'nın her iki tarafla da ilişkilerini aralarında bir seçim yaparak gergin bir noktaya taşınması makul görülmemektedir. Diğer taraftan, hem Arap ülkeleri ile artan ekonomik bağları hem de Arap Ligi ülkeleri ile yaklaşmasının getirdiği diplomatik ilişkiler, artık günümüzde Brezilya'nın dış politika tercihlerinin ABD ile yakınlaşmak veya bağımsız hareket etmenin ötesinde karmaşık siyasal ve ekonomik çıkar ilişkilerine dayandığını göstermektedir. Bu ilişkiler ise, "Tropiklerin Trump'ı" olarak tanınan Bolsonaro'nun elçiliği Kudüs'e taşıma kararından şimdilik geri adım atmasında görüldüğü üzere Brezilya'yı muhtemelen PT dönemi kadar geniş küresel etkinlik vizyonu hedeflemeyen; fakat seçim dönemi vaatlerini de her zaman mümkün kılmayacak bir yaklaşıma yöneltecektir.

2018 Yerel Seçimleri Üzerinden İsrail'deki Temsiliyet Sorunu

Temsilde adaletin olmadığı bir yerde insanlara hizmet götürme kaygısından da bahsedilemez. Zira son seçimde Kudüs belediye başkanlığı için yarışan hiçbir adayın bölgenin doğal yerleşikleri olan Filistinlilere yönelik herhangi seçim vaadinde buldukları veya program sundukları vaki değildir.

Haydar Oruç

*Sakarya Üniversitesi
Ortadoğu Enstitüsü Araştırmacısı*

israil'in işgal altında tuttuğu Batı Şeria ve Doğu Kudüs'teki yerleşim yerleri de dahil olmak üzere toplam 251 yerleşim biriminde, belediye başkanlığı ile bölge ve yerel belediye meclis üyelerinin yeniden belirlenmesine yönelik olarak 11 bin sandıkta yapılan yerel seçimlerin ilk turu 30 Ekim 2018 tarihinde icra edildi. Seçimde 863 aday belediye başkanlığı, 3,400 aday ise belediye meclisleri için yarıştı. Seçim yapılan bölgelerden üçünün karışık nüfus olarak tanımlanan Akra, Tel Aviv-Yafa ve Hayfa ile demografik dağılımı nedeniyle çoğunluğu Araplardan oluşan toplam 76 bölgede 281 Arap adayın seçimlerde yarışması, Filistinlilerin temsili açısından büyük önem arz etmektedir.

Ancak İsrail'in idari uygulamalarıyla ve uluslararası hukuka aykırı olarak Kudüs Belediyesi'nin sınırlarına dahil ettiği ve yaklaşık 350 bin (bu rakam toplam Kudüs nüfusunun yaklaşık %40'ına tekabül etmektedir) Filistinlinin yaşadığı Doğu Kudüs'te belediye seçimlerinde Arap adaylara yarışma imkanının sağlanmasında yaşanan zorluklar ve burada yaşayan Filistinlilerin 1967'den beri yerel seçimleri boykot etmeleri, bu bölgede bir temsil sorunu olduğunu göstermektedir.

Temsil Sorununun Sebepleri

İsrail'in 1967'deki Altı Gün Savaşı'nda Gazze, Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Golan'ı sınırlarına katması sonrası topraklarını terk etmeyerek bu bölgelerde yaşamaya devam eden Filistinlilere vatandaşlık hakkı verilerek, yasal statüleri belirlenmişti. Bugün Gazze, Doğu Kudüs ve Batı

Şeria'nın Oslo anlaşmaları ile belirlenen A bölgesi dışında kalan ve sayıları 2 milyona yaklaşan bu kişiler, maruz kaldıkları pek çok ayrımcılığa ve haksızlığa rağmen İsrail vatandaşı olmaları hasebiyle devletin siyasi sistemi içerisinde var olma mücadelesi vermektedirler. Ancak aynı dönemde Doğu Kudüs'te kalan Filistinlilere vatandaşlık yerine "**daimi ikamet**" (*permanent residence*) statüsü ve özel bir Kudüslü kimliğiyle seyahat belgesi verilmiştir. İlk bakışta iki statü arasında bir fark gözükmemekle birlikte statülerden kaynaklanan hak ve ödevlere yakından bakıldığında aradaki farkın temsil etme/edilme temelinde yattığı görülmektedir. Bilinçli olarak yapıldığı bugün daha iyi anlaşılabilir bu tercihin, yaşanan temsil sorununun kaynağında olduğu muhakkaktır. Zira İsrail kanunlarına göre seçmen olabilme yeterliliği yerel ve genel seçimlerde farklılık arz etmektedir. Yerel seçimlerde oy kullanabilmek için İsrail vatandaşı olmak veya Doğu Kudüs'te ikamet eden Filistinlilere verilen daimi ikamet statüsü kabul edilmekteyken, genel seçimlerde sadece İsrail vatandaşı olanların oy kullanmasına izin verilmektedir. Her iki seçimde aday olmak için ise her halükarda İsrail vatandaşı olmak gerekmektedir.

Yaratılan bu fiili durum sebebiyle İsrail vatandaşı olan Filistinlilerin kendi yaşadıkları bölgelerde kendilerini temsil edecek yerel yöneticilerini veya milletvekillerini seçmelerine izin verilirken, mevzu bahis Kudüs olduğunda, Kudüs'ün İsrail için ifade ettiği özel anlam nedeniyle bu bölgede yaşayanlar için aynı imkân sunulmamıştır. Nadir de olsa geçmişte ve 2018 yerel seçimlerinde adaylığını açıklayan bazı Filistinliler ise, bazen İsrail Seçim Kurulu tarafından seçim kanunu gerekçe gösterilerek diskalifiye edilmiş, bazen

de Filistin Yönetimi veya kanaat önderleri tarafından uygulanan baskılar nedeniyle adaylıktan el çektiler. Hal böyle olunca da Doğu Kudüslü Filistinliler şimdiye kadar kendilerinden olmayan ve kendilerinin seçmedikleri yerel yöneticiler tarafından idare edilmek durumunda kalmışlardır.

İçişleri Bakanlığı'nın idari tasarruflarıyla iptal edilmesi temsil sorununu derinleştirmektedir. Ayrıca İsrail'in sözde güvenlik duvarlarıyla çevrelemiş olduğu Doğu Kudüs'tekilerin, Filistin yönetiminin bulunduğu Batı Şeria ile de irtibatları olmaması kendilerini Filistin devletinin bir parçası olarak hissetmelerine engel olmak-

Temsile Yönelik Engeller

İsrail yönetimi son zamanlarda Müslümanların Mescid-i Aksa bölgesine erişimine yönelik hukuksuz engellemeler getirmekte ve bu engellemeler bölgenin sakinleri tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. Benzer tepkiler ABD'nin Kudüs kararı sonrasında da gösterilmiş ve yoğun protestolar yaşanmıştır. Tahrik edilen Doğu Kudüslü Filistinlilerin gösterdikleri tepkiler güvenlik tehdidi olarak algılanmış ve bu eylemler sözde terörist faaliyet olarak değerlendirilerek katılımcıların daimi ikamet izinleri iptal edilmiştir. Şimdiye kadar Doğu Kudüs'te yaşayan yaklaşık 15 bin Filistinlinin daimi ikamet statüsünün değişik gerekçelerle İsrail

tadır. Bu sayede fiziki olarak irtibatı kesilmiş bir toplumun tamamen ayrışması hedeflenmektedir. Zaman içerisinde bu bölgedeki Filistinli nüfusunu azaltmaya hatta bitirmeye matuf bu gayretlerin mevcudiyeti olası bir siyasi katılımı da sabote etmektedir.

Filistin Yönetimi'nin Kudüs'teki yerel seçimlerin boykot edilmesini istediği bir sır değildir. Zira Kudüs, aynı zamanda Filistin Devleti'nin de başkentidir. Dolayısıyla kendileri için başkent olarak gördükleri bir şehirde işgalci gücün dayattığı adaylara oy vermek, hem bu işgali meşrulaştıracak hem de kendi haklarından feragat etmiş olacaklardır. Dolayısıyla elli yıllık boykotun ar-

dında aslında bir varoluş mücadelesi yatmaktadır. Filistinlilerin bu anlayışı şu şekilde özetlenebilir; “Şimdiye kadar tedricen yaşanan toprak ve egemenlik kayıpları göstermiştir ki, zımni ve kısmi de olsa İsrail’in uygulamalarının kabulüne dair en ufak bir zafiyet, arkasından mutlak mağlubiyeti getirmiştir. Bu sebeple asıl hedef olan “başkenti Kudüs olan bağımsız bir Filistin Devleti” hayalinin sürmesi için bu hayalin merkezinde yer alan başkentten taviz verilmemelidir”. Bu şiar doğrultusunda en azından Filistinlilerin boykotunun izahı mümkün iken İsrail’in çifte standardının makul ve yasal bir gerekçesi bulunmamaktadır.

Bununla birlikte sayıları 3 bin 500’ü bulan İsrail vatandaşlığına geçmiş Doğu Kudüslü Filistinlinin yerel seçimlerde aday olup galip gelmesi halinde bile hem belediye meclisinde yer alacak Yahudi vatandaşların hem de merkezi idarenin işbirliği söz konusu olmayacağından herhangi bir icraat yapmasını beklemek gerçekçi olmayacaktır. Zaten olası böyle bir senaryo durumunda İsrail İçişleri Bakanlığı’nın veya merkezi seçim kurulunun aday veto edeceği de yadsınamaz bir gerçekliktir.

Temsilde Adaletsizliğin Sonuçları

İsrail’deki seçmen davranışlarına baktığımızda genel olarak yerel seçimlerde genel seçimlere oranla daha az bir katılım olduğu gözlenmektedir. Son yerel seçimde de bu trendin devam ettiği görülmüştür. Hatta önceki yerel seçimlerin aksine ilk kez, genel seçimlerdeki gibi seçim günü resmî tatil ilan edilmiş olmasına rağmen katılım oranı bir önceki seçime göre ancak %6 oranında artarak %57 seviyesine ulaşmıştır. Filistinlilerin seçimlere katılım oranları, özellikle Oslo görüşmeleriyle baş-

layan barış sürecinde %80’lere yaklaşmışken, sürecin çökmesi ve sonrasında yaşanan olumsuz hadiselerle son yirmi yılda yaklaşık %20 oranında azalma göstermiştir. Filistinlilerin siyaset dışına itildiği bir dönemin yaşandığı günümüzde de İsrail tarafından çıkarılan engelleyici kanunlar ve idari tedbirler bu konuda başarıya ulaşıldığını göstermektedir. Knesset’teki 13 Arap milletvekili ve 79 bölgedeki muhtelif sayıda Arap belediye başkanı ve belediye meclis üyesinin varlığına rağmen seçme yeterliliği bulunan yaklaşık 6,6 milyon seçmenin 1,3 milyonunu oluşturan İsrail vatandaşı Filistinliler ile 350 bin civarındaki Arap ve Müslüman olmayan diğer etnisitenin siyasi temsilinin tam olarak sağlandığı söylenemez. İsrail nüfusunun %75’inin Yahudi, %20’sinin Filistinli Müslüman ve %5’in de diğerleri olduğu göz önünde bulundurulduğunda gerek Knesset’teki gerekse de yerel yönetimlerdeki dağılımın demografiyle doğru orantılı bir temsil olmadığı görülmektedir. Ayrıca Doğu Kudüs’te yaşadıkları halde ne 1993 Oslo sonrası kurulan Filistin Yönetimi’nin ne de İsrail’in vatandaşı olan ve İsrail yönetiminin kendilerine verdiği daimi ikamet statüsü ile sadece yerel seçimlerde oy kullanmasına izin verilen 350 bin Filistinlinin siyaseten temsil edildiğini söylemek mümkün değildir.

Temsilde adaletin olmadığı bir yerde insanlara hizmet götürme kaygısından da bahsedilemez. Zira son seçimde Kudüs belediye başkanlığı için yarışan hiçbir adayın bölgenin doğal yerleşikleri olan Filistinlilere yönelik herhangi seçim vaadinde buldukları veya program sundukları vaki değildir. Bu bölgede yaşayan Arap nüfusun toplam şehir nüfusunun yaklaşık %40’ına tekabül etmesine ve belediye gelirlerinin %37’sinin bu insanlardan alınan

vergilerden oluşmasına rağmen, bu gelirin sadece %10’u Arap nüfusa yönelik giderler için harcanmıştır. Sırf bu hadise bile burada yaşayan Filistinlilerin önemsenmediğinin hatta yok sayıldığının göstergesi mahiyetindedir. İster iki devletli çözüme yakın olduğu ileri sürülen çoltandash liberal adaylar olsun, isterse de bu toprakları Yahudiler için “vaat edilmiş kutsal alanlar” olarak görerek paylaşmayı ret eden muhafazakâr adaylar olsun hiçbirinin iş başına geldiklerinde hizmet götürmeleri gereken 350 bin Filistinliyi umursamadığı son seçimde de bir kez daha görülmüştür.

İsrail seçim kanununa göre belediye başkanı seçilmek için ilk turda gerekli olan %40 oya hiçbir adayın ulaşmamış olması nedeniyle, başta Kudüs olmak üzere 27 yerleşim yerinde seçimler ikinci tura kalmıştır. 13 Kasım’da gerçekleşen ikinci turda özellikle Kudüs büyük bir yarışa sahne olmuştur. Kışlalardan ve hapisanelerden gelen oyların da hesaba katılmasıyla geç saatlere kadar süren oy sayımı sonucunda ipi göğüsleyen sadece 4 bin civarında oy farkıyla oyların 50,5’ini (yaklaşık 113 bin oy) alan Moshe Leon olmuştur. Leon’un partisi Yerushalayim Shelanu (Bizim Kudüs) ilk turda yeterli oy alamadığı için belediye meclisine hiç kimseyi sokamamışken, yukarıda bahsedilen temsilde adaletsizlik sayesinde Leon ikinci turda hem de seçimin favorisi olarak gösterilen Hit’orerut (Uyanış) adayı Ofer Berkovitch’i çok az bir oyla geçerek belediye başkanı olabilmıştır. Doğu Kudüs’te yaşayan daimi ikamet statüsündeki 350 bin Filistinliye fırsat tanınmış olsa ve adil şartlarda bir yarış söz konusu olsaydı şimdi Leon yerine bir Filistinliyi Kudüs belediye başkanı olarak görmek sürpriz olmazdı.

إِلَّا لِلَّهِ الْمَلِكِ الْحَمْدُ
إِلَّا لِلَّهِ الْمَلِكِ الْحَمْدُ

KAŞIKÇI CİNAYETİ VE YEMEN KRİZİNİN GELECEĞİ

Doç. Dr. Hilmi Özev

ORSAM Uzmanı

İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi

Kaşıkçı olayı ile birlikte Yemen krizi gündemin ikinci sırasına yerleşti; bütün dikkatler Suudi Arabistan'a ve bölgesel politikalarına yöneldi. Kaşıkçı'nın en fazla eleştirdiği konulardan biri de Suudi Arabistan'ın Yemen politikalarıydı.

“Arap Baharı” ile birlikte Yemen’de başlayan iç savaş, 2015 yılında Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri’nin müdahalesi ile derin bir krize dönüştü. Son dört yıldır kan gövdeyi götürmekteydi; ama Yemen dünyanın unuttuğu bir kriz alanı durumundaydı. Kaşıkçı olayı ile birlikte Yemen krizi gündemin ikinci sırasına yerleşti; bütün dikkatler Suudi Arabistan’a ve bölgesel politikalarına yöneldi. Kaşıkçı’nın en fazla eleştirdiği konulardan biri de Suudi Arabistan’ın Yemen politikalarıydı. Yemen’in bu şekilde de olsa dünya gündeminin üst sıralarına yükselmesi, krizin çözümüne dair umutları artırdı. Ne var ki, krize neden olan diğer faktörler canlılığını koruyor. Ayrıca, Kaşıkçı şoku sonrası bölge ile ilgili aktörlerin politikalarının nasıl şekilleneceği henüz netleşmiş değil.

Kaşıkçı vakası ile birlikte Muhammed bin Selman’ın reformcu imajı yerle bir oldu. Onun Ortadoğu’da alışılmış lider tipinin uç örneklerinden biri olduğu bu vaka ile anlaşılabilir. Vakadan ardından

uluslararası kamuoyunda, Muhammed bin Selman’ın güç paylaşımına gideceği; iktidarı, örneğin, amcası Ahmed bin Abdülaziz ile paylaşacağı; Katar boykotunun hafifletileceği ya da kaldırılacağı; Suudi Arabistan’ın Türkiye gibi bölge ülkeleri ile artan sorunlarını çözüm yoluna koyacağı ve nüfusun yarısından fazlasının hayati ihtiyaçlar için dış yardıma bağımlı hale geldiği Yemen’de iç savaşı da artık sona erdireceği yönündeki beklentiler dile getirilmeye başlandı. Bu tür beklentilerin bölgedeki yapısal sorunlar ve büyük güçlerin bölge politikaları çerçevesinde ele alınması gerekiyor.

Yemen, Suudi Arabistan dış politikası için her zaman önemliydi. Çünkü Yemen, Suudi Arabistan’ın toplumsal yapısı ve Arap Yarımadası’nda bölgesel hegemonya kurma hesapları yanında Suudi Arabistan’ın İngiltere ve ABD gibi güçlerle olan ilişkilerini etkileme kapasitesine sahip bir ülkedir. İki ülke arasında 1934’te çıkan savaşın ardından imzalanan Taif Anlaşması ile Zeydi (Husi) nüfusun ağırlıkta olduğu

Asir, Necran ve Cizan bölgelerinin kontrolü Suudi Arabistan ordusuna bırakıldı. Bundan sonra Suudi Arabistan ile arka bahçesi olarak gördüğü Yemen arasında uzun süreli bir barış ve istikrar dönemi yaşandı.

Yemen’de mezhepsel, ideolojik ve kabilesel ayrışmalar, uyuşturucu (gat) kullanımının, mafyatik eğilimlerin ve silah kullanma oranının yüksek olması gibi etkenler nedeniyle toplumun dağınık bir yapısı vardı. Suudi Arabistan bazı grupları diğerlerine karşı oynayarak, Suudi Arabistan’da çalışan Yemenli işçiler veya kabile şeyhleri üzerinden etkili olmaya çalışarak ya da sınırlı askeri operasyonlar yaparak ülkede kontrolünü ve istikrarı sürdürmeye çalıştı. Bu konuda büyük ölçüde başarılı da oldu.

1960’lı yıllarda, Yemen Soğuk Savaş’ın da etkisi ile ikiye bölündü. Bu bölünme ile günümüz çatışmalarının da temeli büyük ölçüde atılmış oldu. Tuhaf ki, Soğuk Savaş koşullarında komünizmle mücadele çerçevesinde Husilerle işbirliğine giden Suudi Arabistan, İran Devrimi’nden sonra Zeydi Husileri İran ajanı olarak görmeye başladı ve bu durum, Yemen’de günümüzde yaşanan çatışmaların temel açmazı haline geldi.

Soğuk Savaş’ın ardından Ali Abdullah Salih’in güçlü kişiliği etrafında iki Yemen birleşti. Ama mezhepsel, ideolojik, kabilesel ayrışmaların bölgesine derin olduğu ve ortak düşman algısının zayıf olduğu bir ülkede bir “Yemen ulus kimliği” inşası için dış müdahaleden uzak ve içeride istikrarlı demokratik bir yönetimin iş başında olduğu birkaç nesillik uzun bir zaman dilimine ihtiyaç vardı. Soğuk Savaş sonrasında Yemen böyle bir imkana hiçbir zaman sahip ola-

madı. Böylesi bir Yemen'i uygun bir kuluçka ve yerleşim alanı olarak değerlendiren El-Kaide gibi küresel terör örgütleri, ülkedeki istikrarsızlığı daha da derinleştirdi.

2011'de patlak veren "Arap Baharı" Yemen'e de sıçradı. Yemen'in Salih ya da bir başka lider öncülüğünde demokratik bir "toplumsal sözleşme" geliştirerek Suudi toplum ve devlet yapısını tehdit etmesinden çekinen Suudiler ile Salih arasında ikircikli tutum gelişti. Dışarıda Suudi Arabistan'ın ve içeride ise, Husilerin desteğini almadan gücünü koruyamayacağını düşünen Salih ise, iki tarafı da idare etmeye çalışırken, sürekli taraf değiştirdiği ve Suudi Arabistan yanlısı olduğu gerekçesiyle 2014'te Husiler tarafından öldürüldü.

İran, Yemen'deki Zeydi Husileri kendi destekçileri haline getirmek için çok çaba gösterse de, onları yabancılaştırarak İran'ın kucağına iten Suudi Arabistan oldu. Bu noktada ya Suudi Arabistan stratejik zihniyetinin tam olarak gelişmediğini ya da Batılı müttefiklerinin Suudi Arabistan'ı kendisi için irrasyonel ama Batı'nın bölgesel planları için gerekli davranışlara yönlendirdiğini söylemeliyiz.

Suudi Arabistan, Yemen'e müttefiki Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile birlikte müdahale etti. Ne var ki, BAE ve Suudi Arabistan arasında Yemen konusunda ciddi anlaşmazlıklar vardı. Suudi Arabistan, İhvan-ı Müslimin eğilimli İslah hareketiyle irtibat halinde iken BAE, ülkedeki seküler elit ile işbirliğini tercih etmiş ve Husi karşıtı Güney Geçiş Konseyi'ni (Southern Transition Council, STC) desteklemeye başlamıştı. STC, zaman içerisinde Aden'deki uluslararası tanınırlığı olan hükümetin

başkanı Abd Rabbu Mansour Hadi'nin sarayını kuşattı. Zoraki Husi karşıtı ittifak içinde BAE ve diğerleri arasında ciddi sorunlar ortaya çıktı. STC'yi desteklemeye başlayan BAE, Suudi Arabistan destekli hükümete bağlı çalışanların ücretlerini bloke etti ve Yemen'de çözüm gittikçe içinden çıkılmaz bir hal almaya başladı.

Öte yandan, Suudi Arabistan 2017'den beri Riyad'a fırlatılan füzeleri gerekçe göstererek Yemen'e hava, deniz ve karadan blokaj uygulamaya başladı. Günümüzde Yemen'de yaşanan kıtlığın temel nedeni buydu.

Kaşıkçı vakası patlak verdiği sırada bizzat Suudi yönetimi Yemen'deki savaştan yorulmuş durumdaydı. Öyle ki, bizzat Suud hanedanı üyeleri ülkenin Yemen politikalarına ciddi eleştiriler yöneltmekteydiler. Kaşıkçı cinayeti ise, Suudi Arabistan'ı olumsuz bir imajla gündemin en üst sırasına taşıdı. Üstelik Suudi Arabistan'ın en önemli müttefiki ve hamisi konumundaki ABD'de askeri çevreler Yemen krizinin yönetilememesinden rahatsızlık duymaktaydılar. Kaşıkçı vakası ile birlikte Washington'da hem Demokratlar hem Cumhuriyetçiler Suudi Arabistan'a silah satışının sınırlandırılmasını, özellikle Yemen bağlamında ABD kaynaklı silah kullanımının engellenmesini tartışmaya başladılar. Öte yandan, Avrupa Birliği Parlamentosu da, Suudi Arabistan'a silah satışının yasaklanması konusunda bire karşı 325 oy ile karar aldı.

Tüm bu tepkilere rağmen ABD ve İngiltere, sahada hedef gösterme konusunda Suudi Arabistan'a danışmanlık hizmeti vermediklerini söylediler de, bu ülkeye gerçekleş-

tirdikleri hacimli silah satışını gizleyememektedirler. Öte yandan, Suudi Arabistan'ın kuruluşundan günümüze başta ABD ve İngiltere olmak üzere, Batılı ülkelerin bu ülkede inşa ettikleri kapasitenin Suudi Arabistan'ın bağımsızlığını nasıl erselediği konusu izahtan varestedir. Nitekim Suudi Arabistan'da Muhammed bin Selman'ın gücü ele geçirmesi de, Yemen'e saldırması da, Kaşıkçı vakasının bu şekilde gerçekleşmesi de ABD'nin, daha doğrusu Trump yönetiminin şu ya da bu şekilde sağladığı destek sayesinde mümkün olabilmiştir. ABD'nin hangi gerekçe ile böyle bir politikaya başvurduğu konusunda kesin bir şey söylemek zor olsa da, ortaya çıkan görüntüye bakıldığında Körfez ülkelerine ABD desteği olmaksızın ayakta kalamayacakları mesajının verilmesi, Körfez silah talebinin artırılması, petro dolarların Batı'ya kalıcı olarak dönüşünün güvence altına alınması, İsrail'in bekası için bölgede istikrarlı devlet bırakılması gibi amaçlar güdüldüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Kaşıkçı olayının ardından, bölgede meydana gelen önemli olaylar nedeniyle sadece Yemen'de değil, Suudi Arabistan'da da siyasi ve toplumsal istikrarın alt üst olduğu görülmüştür.

Kaşıkçı vakasının ardından ABD Savunma Bakanı Mike Pompeo, ABD adına Yemen'de 30 günlük ateşkes talebini dile getirdi. İngiltere'de özellikle İşçi Partisi çevreleri ve liberal çevreler Kaşıkçı olayı ile birlikte Suudi Arabistan'ın Yemen politikalarına dönük eleştirilerinin dozunu artırdı. Bu çevreler silah satışı, askeri eğitim ve danışmanlık gibi alanlarda Suudi Arabistan'a verilen desteğin derhal durdurulmasını talep ettiler. BM Genel Sekreteri Antony Guterres, Kaşıkçı vakası ile

birlikte siyasi çözüm için umutlu olduğunu dile getirmeye başladı. Pakistan, Yemen’de çatışan taraflar –Suudi Arabistan ve BAE, Husiler ve İran- arasında arabuluculuk yapmaya hazır olduğunu bildirdi. Aden’deki Hadi hükümeti, Martin Griffiths’in çabalarını desteklediklerini, siyasi çözümü kabul edeceklerini belirtti. Batı’daki liberal küreselci kesimlerden gelen yoğun baskılar yanında WP, BBC, The Guardian gibi etkili yayın organlarında bu cinayetin Suudi Arabistan’ın elini zayıflatacağı, pervasızlığını engelleyeceği, dolayısıyla Yemen savaşını sona erdirebileceği yönünde yorumlar yapıldı. İnsan hakları ihlalleri konusunda Suudi Arabistan bundan böyle gözler önünde bir ülke konumunda olacak. Silah satışını durdurmayı düşünen ülkelerin payı sembolik rakamlar olsa da, İngiltere ve ABD’yi silah satışları konusunda meşruiyet baskısı altına alabilir. Bütün bu baskılar Yemen sorununda çözüm umutlarını artırıyor.

Buna rağmen, barışın henüz çok yakın olmadığını gösteren açıklamalar da mevcut. Örneğin, Trump yönetimi mevcut Suudi yönetiminin bölgesel istikrar açısından, silah satış anlaşmalarının da ABD ekonomisi açısından son derece önemli olduğunu söyleyerek, mevcut durumu sürdürme niyetinde olduğunu belli eden açıklamalar yaptı. İngiltere Ortadoğu Bakanı Alistar Burt de, Kaşıkçı ya da Yemen vakaları nedeniyle Suudi Arabistan ile ilişkilerin kesilmeyeceğini, asıl suçluların Cenevre görüşmelerini kesen Husiler olduğunu ileri süren, yani Yemen savaşının bir süre daha devam edeceğini gösteren görüşler ileri sürdü. Bu arada, Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon, muhtemelen önümüzdeki dönemde pazarlık gü-

cünü artırmak için Yemen’deki saldırılarını ve askeri faaliyetlerini artırdı. BAE, Mısır, Bahreyn, Filistin ve Yemen’de Hadi yönetimi Kaşıkçı ve Yemen vakalarında Muhammed bin Selman’ı desteklediklerini belirten açıklamalar yaptı.

“

Yemen iç savaşını çıkmaza sürükleyen faktörlerden biri de müttefik oldukları ileri sürülen Suudi Arabistan ve BAE arasındaki anlaşmazlıklar.

”

Yemen’deki iç savaşın kaderini belirleme noktasında bulunan önemli ülkelerden bir diğeri ikisi de Pakistan ve Türkiye. İki ülke farklı nedenlerle de olsa, Yemen’de genel olarak Suudi Arabistan tarafında kaldı. Bununla birlikte her iki ülkenin İran ile sahip olduğu karşılıklı bağımlılık ilişkileri, Kaşıkçı ve Yemen vakalarının insani boyutu, Suudi Arabistan ve BAE’nin pervasız ve istikrarsız politikaları, Körfez sermayesine duyulan ihtiyaç gibi faktörler, bu iki ülkeyi tereddüde sevk ediyor. Bu da bölgesel ilişkilerin, Yemen iç savaşını yakından etkileyecek şekilde, daha girift bir hal almasına neden oluyor.

Suudi Arabistan ise, Cemal Kaşıkçı olayı ile Yemen arasında bir bağlantı kurulmasından rahatsız. Suudi yetkililer siyasi çözüme karşı olmadıklarını, Kuveyt ve Cenevre görüşmelerinin devam etmesi gerektiğini, daha önce de Suudi Arabistan tarafından siyasi çözüm önerileri getirildiğini, bunun İran ve Husilerce istismar edildiğini, bu kez yine siyasi çözüm arzusunda olduk-

larını ama İran ve Husilerin süreci baltalamasından çekindiklerini belirtiyorlar. Suudi Arabistan bir müzakere sürecinin başlatılabilmesi için Hudeyde Limanı’nın teslimini ön koşul olarak ileri sürüyor. İran ise, Yemen’de Husiler üzerinden inşa ettiği kapasitenin bir anda yok olup gitmesinden çekiniyor. İran’ın Yemen’de inşa ettiği kapasitenin bir anda heba olmasına kayıtsız kalacağı düşünülemez. Dolayısıyla Yemen iç savaşının sona ermesi için kolay ve yakın bir çözüm beklentisi çok da gerçekçi gözüküyor.

Yemen iç savaşını çıkmaza sürükleyen faktörlerden biri de müttefik oldukları ileri sürülen Suudi Arabistan ve BAE arasındaki anlaşmazlıklar. Suudi Arabistan Yemen’de İhvan-ı Müslimin eğilimli İslah Partisine/İslamcılara karşı nispeten daha hoşgörülü. İran’ı daha tehlikeli gören Suudi Arabistan, İran’ın Yemen’deki temsilcisi olarak gördüğü Husilere karşı İslah Partisi ile işbirliği eğiliminde. BAE için ise, Körfez’deki monarşi rejimleri arasında asıl tehlike İslamcılar. İran, İslamcılara göre daha düşük düzeyli bir tehdit unsuru. Bu nedenle BAE güneyde STC şemsiyesi altında kümelenen seküler ayrılıkçıları destekliyor. Yemen iç savaşında Suudi Arabistan öncülüğünde koalisyon olduğu ileri sürülse de BAE daha etkili gözüküyor ve bu da Suudi Arabistan’ı rahatsız ediyor. Yakın dönemde Socotra Adası üzerinde BAE ile Suudi Arabistan arasında ciddi anlaşmazlıklar yaşandı. Her iki tarafta görülen deneyim ve strateji eksikliği, Batılı ülkelerin yetersiz ya da “yanlış” yönlendirmeleri, özellikle de Suudi Arabistan’da yaşanmakta olan rejim değişikliği süreci gibi etkenler Yemen’de durumu daha da kötüleştiriyor.

Öte yandan, sürüncemede kalan Filistin sorunu gibi olaylara bakıldığında, İnsan hakları ve uluslararası hukuk gibi faktörlerin ancak bölge ile ilgili aktörlerin çıkarlarını desteklediği ölçüde etkili olduğu, bunun dışında büyük güçlerin ve uluslararası toplumun önemli sorunların çözümünde kafalarını kuma gömdükleri görülüyor. Ayrıca, Yemen toplumsal yapısı incelendiğinde burada nihai ve kalıcı bir çözümün sadece demokratik yöntemlerle mümkün olabileceği anlaşılıyor. Bu ise, ne Suudi Arabistan ve BAE'nin ne de Türkiye dışında bölge ile ilgili diğer aktörlerin işine geliyor. Batılı ülkeler demokrasinin sadece Batı toplumlarının hakkı olduğunu düşünüyorlar. Çin ve Rusya gibi ülkelerin kendi sicilleri bu konuda oldukça bozuk. Ayrıca, bu sorunun küresel yansımaları olmasından mevcut uluslararası sistemik istikrarı bozmasından çekiniyorlar. Bölgesel aktörlerin devlet gelenekleri, strateji geliştirme kabiliyetleri sınırlı. Tamamı edilgen konumda ve dış etkiye açık. Bu manzaraya bakıldığında da Yemen'in de içinde bulunduğu bölgeye yakın zamanda barış ve istik-

rarın gelebileceğine dair çok da umutlu olmamak gerektiği anlaşılıyor.

Sonuç olarak Muhammed bin Selman imajı Kaşıkçı krizi ile birlikte büyük darbe aldı. Bu durum Suudi Arabistan'ın Yemen krizi üzerindeki etkisini azaltabilir ve kriz yatışabilir. Ancak bölgesel ve küresel düzeydeki ayrışma ve istikrarsızlıklar, Yemen sorununun kısa süre içerisinde çözümlenmesinin zor olduğunu gösteriyor. Suudi Arabistan, Husilere karşı istediği başarıyı elde etse bile Suudi Arabistan'a bağlı meşru bir hükümet oluşturma zeminini şimdiden yok etmiş durumda. Sanki Suudilere danışmanlık yapanlar, onların böyle zor duruma düşmesini önceden planlamışlar gibi gözüküyor. Libya, Filistin, Suriye gibi yerlerde de benzer durumlar söz konusu.

Batı dünyasındaki ayrışmalar, ABD'de Trump ve muhalifleri arasındaki mücadeleler, İngiltere'de Brexit sürecinin getirdiği belirsizlik ortamı, ABD ve İngiltere ile birlikte İsrail'in de bölgeye dönük ilan edilmiş, çoğu zaman birbiriyle örtüşen ama zaman zaman da ciddi

şekilde ayrışan politikaları ve hedefleri Yemen sorununun da geleceğini belirleyecek.

Bu ortamda bölge ülkelerinin yapması gereken en önemli şey bölgesel istikrarın sağlanması için somut adımlar atmaktır. Çünkü bölgesel istikrarsızlık Türkiye de dahil, bölge ülkelerinin rasyonel politika geliştirmesini engelliyor. İstikrarsız bölge manzarası ise, sadece bölgeye yabancı ama bölgede hayati çıkarları olduğunu düşünen aktörlerin işine yarıyor. Bunun için atılması gereken ilk adım ise bölgesel düzlemde inşa edilecek güç dengesinin küresel güç dengeleri ile uyumlu hale getirilmesidir. Bu da bölge ülkelerinin kendi çıkarlarını önceleyen diplomatik müzakere yeteneklerini geliştirmelerini ve pazarlık güçlerini artırmalarını zorunlu kılıyor. Bölgesel güçler mevcut askeri ve ekonomik imkanlarının sınırlı olduğunu fark ettiklerinde, yumuşak güç unsurlarından daha çok medet ummaya ve irrasyonel davranışlar sergilemeye başlıyorlar. Oysa reel politik arka planı olmayan yumuşak gücün sadece sorun doğurduğunun farkına varılması gerekiyor.

Batı, Çin başta olmak üzere Doğu'nun yükselişinden önce kendi çıkarlarını ve İsrail'in bekasını kalıcı hale getirmek amacıyla Ortadoğu bölgesini nihai ve kalıcı olarak yeniden tasarlamak ve federasyon benzeri gevşek ama Batı'ya bağımlı bir yapı oluşturmak istiyor. Bu ortamda Türkiye, hem geleneksel ittifak ilişkilerini hem yükselen güçlerle ilişkilerini kendi çıkarları açısından en iyi şekilde kullanacağı esnek, dinamik politikasını sürdürmeli, müzakere kabiliyetini her geçen gün geliştirmelidir.

Birleşik Arap Emirlikleri'nin Afrika Boynuzu'ndaki Faaliyetleri

Afrika Boynuzu, bulunduğu jeopolitik konum sayesinde söz konusu Körfez ülkelerinin ekonomik kaynaklarını çeşitlendirmelerine imkan sağlaması ve bölgesel nüfus oluşturma politikaları sebebiyle öne çıkmaktadır.

Gökhan Erel

ORSAM Araştırma Asistanı

Petrol zengini Körfez ülkelerinin nüfuzlarının en çok hissedildiği bölgelerden biri Afrika Boynuzu'dur. "Afrika Boynuzu", Afrika kıtasının kuzeydoğusunun en uç noktasındaki ülkelerin oluşturduğu bölgeye verilen isimdir. Genel kabule göre bölge ülkelerini Somali, Etiyopya, Eritre ve Cibuti oluşturmaktadır. Bölgenin; Süveyş Kanalı'nın güney çıkışına, Arap Yarımadası'na, Aden Körfezi'ne, Kızıldeniz'e ve Bab'el Mendep Boğazı'na yakın olması jeopolitik öneminin büyüklüğünü göstermektedir. 2014'ten

için büyük bir öneme sahiptir. Çünkü 2030 vizyonları kapsamında, Suudi Arabistan, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) büyük oranda petrole dayanan ekonomik kaynaklarını çeşitlendirme arzuları vardır. Kısacası Afrika Boynuzu, bulunduğu jeopolitik konum sayesinde, söz konusu Körfez ülkelerinin ekonomik kaynaklarını çeşitlendirmelerine imkan sağlaması ve bölgesel nüfuz oluşturma politikaları sebebiyle öne çıkmaktadır.

Bölgenin son zamanlarda hem Körfez ülkeleri hem de küresel güçler için bir rekabet alanına dönüştüğünden bahsedilebilir. Bu sebeple Afrika Boynuzu'nda liman ve askeri üs elde etmek isteyen tek devletin BAE olmadığı açıktır.

Bu bölgede limanlarını yabancı devletlerin kullanımına açan ve ülkesinde yabancı askeri üsler bulundurulmasına izin veren ülkelerin birtakım ortak özellikleri bulunmaktadır. Öncelikle Somali, Etiyopya, Eritre ve Cibuti'den oluşan bölge ülkelerinin hepsi büyük oranda merkezi otoritenin zayıf olduğu devletlerdir.

Yaklaşık 1 milyon nüfuslu Cibuti, 5,5 milyon nüfuslu Eritre, 15 milyon nüfuslu Somali ve 102,5 milyon nüfuslu Etiyopya'nın oluşturduğu bölge ülkeleri açısından, yabancı devletlerden gelebilecek ekonomik yardımların önemi büyüktür. Bölgedeki ülkelerin hepsi uzun yıllar süren iç savaşlar sonucunda ekonomik ve sosyal yıkıma uğramış ülkelerdir. Eritre ve Etiyopya, 1998-2000 yılları arasında, yaklaşık 70 bin kişinin ölümüyle

sonuçlanan iç savaş yaşamıştır. Etiyopya-Eritre arasındaki 20 yıllık uyuşmazlık geçtiğimiz eylül ayında BAE ve Suudi Arabistan arabuluculuğu ile sona erdirilmiştir. Kısacası bu devletlerin devlet tecrübelerinin çok yeni olduğu söylenmelidir. Devletlerin bu zayıflıklarından ötürü, liman işletmelerinde pay izni verdikleri ve askeri üs kurma hakkı tanıdıkları BAE ve Suudi Arabistan gibi agresif dış politika takip eden devletlerin güdümüne girmeleri kolaylaşmaktadır.

Bölgeye ilgi gösteren ülkeler arasında BAE'nin dış politikası ve bölgedeki askeri varlığı, içerdiği agresif tutumlar sebebiyle dikkate değerdir. Bu sebeple BAE'nin faaliyetlerine odaklanması, bölge içi dinamiklerin anlaşılması ve anlamlandırılması açısından önemlidir. BAE'nin bölgedeki temel faaliyetleri olarak liman işletmelerinde pay sahibi olması ve bu limanlar üzerinde veyahut bu limanlara çok yakın bölgelerde askeri varlık göstermesidir.

İncelendiği gibi BAE, bölgede birçok araç vasıtasıyla nüfuz oluşturma gayretindedir. Ekonomik ve askeri gerekçeler nedeniyle çeşitli noktalarda liman inşası yanında, operasyonel kapasite geliştirme ve lojistik hatlar oluşturma ihtiyacı nedeniyle de askeri varlık gösterme ve bölge diplomasisinde arabuluculuk rolü oynama ve ittifaklar kurma da bu araçlardandır. BAE bu bağlamda, bir süredir Afrika Boynuzu ülkeleri ile ilişkilerine özel önem atfetmektedir. Bölge ülkeleri ile ticari ve siyasi ilişkilerini artırmaya gayret eden BAE, bölgedeki uyuşmazlıkların çözümünde arabuluculuk rolü üstlenerek Afrika Boynuzu diplomasisinde aktif rol almaya çalışmaktadır. Bunun bir göstergesi olarak BAE, 2018 yılının

itibaren Yemen'deki çatışma ortamının sebep olduğu istikrarsızlığı kontrol altına alma arzusu da, Afrika Boynuzu'nun Körfez ülkeleri nezdinde jeopolitik önemini artırmıştır.

Afrika Boynuzu'nun komşu olduğu Kızıldeniz ve Bab el-Mendep Boğazı, Körfez ülkeleri için hayati önemde olan deniz ticaret güzergahını teşkil eder. Bu sebeple, jeopolitik öneminin yanında Afrika Boynuzu, aynı zamanda jeoekonomik anlamda da Körfez ülkeleri

eylül ayında, Etiyopya ve Eritre arasındaki 20 yıllık uyuşmazlığın çözümünde Suudi Arabistan ile birlikte arabuluculuk rolü oynamıştır. Taraflar arasında Cidde’de barış anlaşması imzalanmış, ardından Etiyopya ve Eritre, Başkent Abu Dabi’ye davet edilip, iki ülke ilişkilerinin barışçıl seyir izlemesinin BAE tarafından destekleneceği bildirilmiştir. Etiyopya ve Eritre arasındaki uyuşmazlıkların BAE’nin arabuluculuğu ile sona erdirilmesi sonrasında kasım ayında da Eritre’ye BM tarafından uygulanan yaptırımlar kaldırılmıştır. BM, Eritre’ye Somali’deki silahlı grupları desteklediği için yaptırım uyguluyordu. BM nezdinde bu kararın alınması da BAE’nin bölgedeki elini güçlendirmiştir.

BAE’nin Afrika Boynuzu ülkelerinde limanların işletim hakkını elde etmesi ve bölge genelinde askeri üsler inşa etmesinin çeşitli nedenleri vardır. BAE, özellikle Arap Baharı’ndan sonra Abu Dabi liderliğini sağlamlaştırmak adına, bölgesel anlamda daha müdahaleci ve daha iddialı bir dış politika izlemektedir. BAE yedi emirlikten oluşmasına rağmen, ekonomilerinin büyüklüğü ve siyasi nüfuzları hasebiyle Abu Dabi ve Dubai liderlikleri, diğer emirlikler arasında öne çıkmaktadır.

Abu Dabi liderliği, Mısır’da Müslüman Kardeşler iktidarının (Mursi) General Sisi’nin darbesiyle devrilmesine büyük destek sağlarken, darbe sonrası da Sisi’ye ekonomik yardımlarını esirgememiştir. Libya’da merkezi otorite karşıtı General Hafter’i desteklemiştir. Libya petrolünü uluslararası piyasalara sürmek isterken, Yemen’de, Suudi Arabistan ile birlikte merkezi hükümete destek adı altında ülkede insani krizin çok büyük boyutlara ulaşmasında olumsuz bir role sahip olmuştur. Yemen’de

2014 yılından beri yaklaşık 85 bin çocuğun açlıktan, 10 binden fazla sivilin de çatışmalar sebebiyle hayatını kaybettiği bilinmektedir. BAE’nin Eritre, Mısır ve General Hafter ile ilişkilerini iyi tutmak istemesindeki asıl amaç Süveyş Kanalı, Kızıldeniz ve Bab el-Mendep Boğazı’nın güvenliğini sağlamak istemesidir. Bu bağlamda, Etiyopya’nın denize çıkışı olmayan bir ülke olması sebebiyle önem verdiği baraj projeleri Mısır tarafından hoş karşılanmamaktadır. Her ikisi de BAE’nin ortağı olan ülkeler arası sorunlarda ise BAE’nin her iki ülkeyi de kaybetmemek üzerine kurulu bir strateji ile hareket edeceğini tahmin edebiliriz. BAE, darbeden sonra Sisi’ye ekonomik yardımlarına devam ederken, diğer ortağı Etiyopya’ya da 2018 yılı içerisinde 3 milyar dolar ekonomik yardımda bulunmuştur.

Yukarıda değinilenlere göre, Afrika Boynuzu’ndaki BAE varlığı, Abu Dabi liderliğinin müdahaleci ve agresif dış politikasının en önemli unsurlarından biridir. BAE, büyük oranda petrol ihracatından elde edilen gelirlere dayalı ekonomisini çeşitlendirme amacı dahilinde sahip olduğu limanlar sayesinde bir yandan bölgesel, diğer yandan küresel deniz ticaretinde önemli bir aktör konumundadır. BAE, dünya petrol rezervlerinin %8-9 kadarına sahip olmakla birlikte günde 3,5 milyon varil petrol üretmektedir. Dolayısıyla, BAE için bir numaralı öncelik Kızıldeniz, Bab el-Mendep ve Aden Körfezi’ni kapsayan deniz ticaret yollarının güvenliğidir. Bu bölgenin güvenli olması BAE için “petrol ihracatının sorunsuz devam etmesi” ve “ekonomik istikrar” anlamına gelirken, Körfez’de İran’ın Hürmüz Boğazı’nı kapatma tehdidinde benzer güvenlik tehditlerine karşı da güçlü bir pozisyon alma uğraşı ile ilgilidir.

“
BAE’nin kendisini, Çin’in “Bir Kuşak Bir Yol” projesinin temel merkez noktalarından biri haline getirmeye çalışması da, bölgede liman işletmelerine ve askeri varlığa sahip olunması için bir diğer sebeptir.

Bu sebeple BAE, Afrika Boynuzu’ndaki liman işletmelerine büyük önem vermektedir. Doğrudan devlet eliyle yönetilmeyen limanları, Dubai merkezli Dubai Ports World şirketi yönetmektedir. Halihazırda Ortadoğu’daki en büyük liman, Dubai’de yer alan Cebel Ali Limanı’dır. Bu liman, Ortadoğu’da birçok yabancı devlet gemisinin sıklıkla uğradığı bir limandır. Ayrıca, ABD Donanması’nın Ortadoğu bölgesinde en çok ziyaret ettiği limanların başında gelmektedir. BAE bu şekilde, jeopolitik üstünlüğü sayesinde elde ettiği nüfuzunu kaybetmek istememektedir.

BAE’nin kendisini, Çin’in “Bir Kuşak Bir Yol” projesinin temel merkez noktalarından biri haline getirmeye çalışması da, bölgede liman işletmelerine ve askeri varlığa sahip olunması için bir diğer sebeptir. Çin açısından da, BAE’nin bu limanlara sahip olması kritik önemdedir. Çünkü BAE ve Çin’in ticaret hacmi son yıllarda artış göstermektedir. BAE dahil Körfez İşbirliği Konseyi üye ülkeleri ile Çin’in 2017 yılı ticaret hacmi 110 milyar dolar seviyelerindedir. Bu da Çin’in “Bir Kuşak Bir Yol” projesinde Körfez bölgesine atfedilen önemi gösterir niteliktedir.

Afrika Boynuzu ülkelerinin jeopolitik konumlarından ve jeoeko-

nomik imkanlarından sadece BAE faydalanmamaktadır. Bölgede öncelikle Körfez ülkeleri ve daha sonra küresel güçlerin de dahil olduğu bir rekabet ortamı vardır. Örnek vermek gerekirse, Cibuti'de tarihsel bir devamlılığı da olan Fransız askeri varlığı söz konusudur. ABD'nin Afrika'daki en büyük askeri üssü Cibuti'de yer almaktadır. Çin'in deniz aşırı ilk askeri üssü Cibuti'dedir. Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde açılan ilk askeri üssü yine Cibuti'dedir. Cibuti ayrıca, denize çıkışı olmayan Etiyopya için de deniz ticareti kapısı görevi görmekteydi. Etiyopya bu zamana kadar deniz ticareti açısından Cibuti'ye bağımlı olduğu için bu ülke ile ilişkilerini iyi tutmak zorundaydı. Fakat, Eylül ayında Eritre ve Etiyopya'nın uyuşmazlıklarını çözmeleri ve anlaşma imzalamaları, Cibuti'nin Etiyopya üzerinde sahip olduğu bu avantajlı konumun önemini azaltmıştır. Çünkü uyuşmazlıkların çözüldüğü Eritre de, artık Etiyopya için potansiyel bir ortak konumdadır. Cibuti'ye olan bağımlılığını azaltmak için Etiyopya, Somaliland'in Berbera liman işletmesinden de belirli bir miktarda hisse satın alacağını açıklamıştır.

Uluslararası anlamda ilgi odağı olan Cibuti'de, Doraleh Limanı'nın kontrolü yakın bir zamana kadar BAE'nin şirketi DP World'e aitti. Fakat, BAE Doraleh Limanı'nı, kendi limanları olan Cebel Ali ve Al-Khalifa'nın kapasitelerini açacak şekilde çalıştırmak istemedi. Bu tutum ise, Cibuti yönetiminin eleştirisine ve en nihayetinde limanı güvenlik güçleri ile teslim almasına sebep oldu. Bu olayı takiben, Cibuti ile Dubai yönetimleri arasında gergin günler birbiri ardınca devam etmektedir. Dubai yönetimi, limanın işletmesinin halen DP World'ün hakkı olduğunu savunmaktadır ve Cibuti'nin tutumu

sebebiyle hukuki mecralara başvurmadan çekinmeyeceğini açıklamıştır.

Cibuti dışında BAE'nin, Somaliland'den ayrılıp yarı-özerk yönetimler olduklarını ileri süren fakat uluslararası anlamda tanınmayan Somaliland bölgesindeki Berbera'da ve Puntland bölgesindeki Bosaso'da askeri varlıkları bulunmaktadır. Fakat Somali-BAE ilişkilerinde uyuşmazlık yaşanması sebebiyle merkezi Somali hükümeti tarafından BAE'ye askeri anlamda tanınan ayrıcalıklar iptal edilmiş; BAE, Kismayo ve Barawe liman bölgelerindeki haklarını kaybetmiştir.

Somaliland'in Berbera Limanı'nın kullanım hakları, 25 yıllığına DP World şirketine devredildi ve yaklaşık 1 senedir limanı DP World yönetmektedir. Limanın 5 mil kadar yakınında ise askeri ve hava üssünün inşasına başlanmış durumda ve haziran ayında tamamlanması bekleniyor. DP World bu limana 440 milyon doları aşan miktarda yatırım yapmıştır. BAE'nin ayrıca, Puntland'in Bosaso limanını işletmek ve yenilemek için 30 yıllık anlaşması bulunmaktadır. BAE bu bölgeye de 330 milyon doları aşan miktarda yatırım yapmıştır. Bölgesel limanların dışında BAE, Yemen'in yerel limanları olan Mukalla, Bi'r Ali, Balhaf, Al-Mokha ve Al-Hudeyde'nin belirli kısımlarında faaliyet göstermektedir.

Bunların dışında BAE'nin, Eritre'nin Assab Limanı'nı işletme ve bu limanda bir askeri üs kurma ve geliştirme amacıyla 30 yıllık bir anlaşması daha bulunmaktadır. Eritre'nin Assab Limanı ve buradaki askeri üs, BAE'nin Yemen'deki askeri angajmanları açısından operasyonel üs olarak hizmet etmekte ve burada Yemen'in güneyinde savaşıyor ayrılıkçı gruplardan bazıları BAE tarafından

eğitilmektedir. Fakat son zamanlarda, BAE'nin bölge ülkeleri olan Somali ve Cibuti'deki varlığı, bu iki ülkenin kararları ile kısıtlanmıştır.

BAE'nin bu bölgedeki varlığının sadece petrol ticareti güzergahlarının güvenliğini sağlamak ile ilgili değil, Yemen ve diğer bölge ülkelerine yönelik askeri operasyonlarda üs bağlamında önemli olduğu yukarıda belirtilmişti. Abu Dabi liderliği, Yemen'deki çatışma ortamına 2015 yılında Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyonun üyesi olarak dahil oldu. Daha çok Yemen'in güneyindeki çatışmalara müdahil olan BAE, Eritre'nin Assab Limanı'ndaki askeri operasyonel üssü aktif olarak kullanmaktadır. Burada yerel güçlere eğitim vererek, "Arap Yarımadası El Kaidesi ile mücadele" adı altında Yemen'deki çatışma ortamına müdahil olmaktadır.

Gerek güvenlik, gerek ekonomik kaygılarla temellendirilebilecek BAE'nin Afrika Boynuzu'ndaki varlığı, ülkenin özellikle 2011 sonrasında kendini gösteren müdahaleci ve agresif dış politikasının temel bir unsurudur. Özelde Körfez bölgesindeki, genelde Ortadoğu bölgesindeki rekabette BAE'nin bu bölgedeki varlığını kendisi için olumlu anlamda kullanmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Türkiye'nin bu bölgedeki inisiyatifleri ise girişimci ve insani dış politikası bağlamında şekillenmektedir. İnsani yardımlar, altyapı projeleri ile hizmet tesislerinin finansmanı ve inşası bağlamında Türkiye de, Afrika Boynuzu'nda yapıcı bir rol oynama gayretindedir. BAE nüfuzundan kurtulmaya çalışan, liman projelerinin bazılarını ve BAE şirketlerinin ülkedeki faaliyetlerine kısıtlama getiren Somali ve Cibuti gibi ülkeler ile de Türkiye'nin ilişkileri çeşitlenerek artmaya devam etmektedir.

REKABETİN GÖLGESİNDE LİBYA

Libya'da BM desteği ile Ulusal Uzlaşı Hükümeti'nin ilan edilmesine ve bir yol haritası belirlenmesine rağmen iki rakip blok arasındaki temel sorunlar aşılamadı.

Nebahat Tanrıverdi Yaşar
Araştırmacı

Libya'da, 2011'deki uluslararası askeri müdahalenin ardından geçen yaklaşık 7 senede çok az müspet ilerleme sağlanabildi. Ülkede istikrarın tesisi ise, hem bölgesel hem de küresel rekabetin gölgesinde kalmaya devam ediyor. İtalya'nın öncülüğünde Palermo'da 12-13 Kasım'da gerçekleştirilen Libya Zirvesi, bu rekabeti bir kez daha gözler önüne serdi. 13 Kasım'da Halife Hafter'in talebi doğrultusunda UUH Başkanı Sirac, Mısır Cumhurbaşkanı Sisi, İtalya Başbakanı Conte, Fransa Dışişleri Bakanı LeDrian, Rusya Başbakanı Medvedev ve BM temsilcilerinin katılımı ile "zirve içinde zirve" gerçekleştirildi. Bu sırada Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay başkanlığındaki Türk heyeti, "zirve içinde zirve" ve Türkiye'nin süreçten dışlanması nedeniyle süreçten çekildi.

Bu son gelişme, Türkiye'nin zirveden çekilme kararının yanı sıra son yıllarda Libya konusunda ciddi bir rekabet içinde olmalarına rağmen ilgili aktörlerin mini zirvede aynı masa etrafında toplanmaları nedeniyle de dikkat çekici. BM tarafından yürütülen süreçten bağımsız bir yol haritası izleyerek Halife Hafter'e destek veren Körfez-Mısır-Rusya hattı ile Mayıs 2018'den itibaren karşılıklı ciddi suçlamalara varan bir gerilim içindeki Fransa ve İtalya'nın aynı masa etrafında toplanmasının Libya'nın geleceği ve bölgesel siyasal denklem adına anlamı nedir?

Libya'daki Krizin Ana Fayları

42 yıl boyunca Muammer Kaddafi tarafından yönetilen Libya, 15 Şubat 2011 tarihinde Bingazi'de başlayan protestoların ardından kısa süre içerisinde aşiretler arasında yaşanan kanlı bir iç savaşa sürüklendi. 18 Mart 2011'de BM'nin aldığı uluslararası askeri müdahale kararı ise, ülkede yalnızca Kaddafi dönemini sona erdirmeyi; aynı zamanda 2011'den

itibaren devam eden ve Libya sınırlarını aşan krizi de tetiklemiş oldu. 2014 Haziran'ında ülkedeki geçiş sürecini tamamlamak için seçimler gerçekleştirildi; ancak beklentilerin aksine seçimlerin ardından ülkede biri Tobruk diğeri Trablus merkezli iki meclisli, iki hükümetli bir yapı ortaya çıktı. Bu duruma ek olarak bir yandan milis güçler arasındaki çatışmaların devam etmesi, diğer yandan terör örgütlerinin ülkede kendine güvenli bir sığınak bulmasıyla ülkedeki istikrarsızlık ve savaş ortamı daha da derinleşti. BM'nin 2014'te başladığı ve 2015'te uzun görüşmeler sonucunda nihayete erdirdiği yol haritası ile bu ikili rakip yapı ortadan kaldırılmaya çalışılsa da Tobruk-Trablus gerilimi derinleşerek devam etti. Birleşmiş Milletler (BM) süreci dahilinde ilan edilen Ulusal Uzlaşma Hükümeti başkent Trablus'ta Sirac başkanlığında faaliyet gösterirken, Mısır ve Körfez ülkelerinin desteği ile Tobruk'ta da Petrol Bakanlığı, Merkez Bankası gibi paralel devlet kurumları kuruldu ve faaliyete geçti. 2017 itibariyle Tobruk merkezli Temsilciler Meclisi (TM) tarafından

desteklenen General Halife Hafter'e bağlı güçler, Bingazi'yi tamamen kontrol altına aldıktan sonra ülkenin güney kesimlerine doğru ilerleyerek, ülkenin üçte birini kontrolü altına almayı başardı.

Sonuç itibariyle Libya'da BM desteği ile Ulusal Uzlaşma Hükümeti'nin ilan edilmesine ve bir yol haritası belirlenmesine rağmen iki rakip blok arasındaki temel sorunlar aşılamadı. Ulusal Uzlaşma Hükümeti Başkanı Sirac, 2017 yılı boyunca Trablus'ta kendisine muhalefet eden Ulusal Kurtuluş Hükümeti ve bazı milis güçlerle mücadele ederken, Mısır, BAE ve Suudi Arabistan'ın desteklediği Hafter stratejik askeri noktaları ve yerleşim yerlerini ele geçirerek ülkenin güneyine ve batısına doğru ilerlemeye devam etti.

Libya'da Fransa-İtalya Rekabeti

İki Avrupa ülkesinin son iki yıl boyunca Libya'ya yönelik ilgisi, yeniden yoğunluk kazanmaya başladı. Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Fransa'nın Afrika'daki etkinliğini yeniden canlandırmayı ve Ortadoğu'da daha büyük bir rol oynamayı hedeflerken, İtalya da Fransa'nın bu hırslı politikalarını engellemeye ve Libya'da Kaddafi döneminde inşa edilen mevcut etkinliğini korumaya çalışıyor.

Fransa'nın Libya ile ilgili politikasının temel hatları, ekonomik çıkarları ile bölgedeki siyasi etkinliğinin devam ettirilmesi hedeflerine dayanıyor. Bu nedenle de Fransa, Libya'daki rakip hükümetli yapıyı, bölgesel istikrarsızlığa en çok katkıda bulunan etkenlerden biri olarak görmekte. Libya'nın çatışma ve mülteci akını kaynağı haline gelmesi ve ülkenin terörist gruplara karşı bir sığınağa dönüşmesi, Fransa'nın etkin olduğu, siyasi ve ekonomik çıkarlarının öne çıktığı Mağrip, Sahel ve Fransız Batı Afrika'sı için de ciddi bir istikrarsızlık

potansiyeli taşıyor. 2013'deki Mali ayaklanmaları ve ardından Fransa'nın Mali'ye askeri operasyon ile müdahale etmesi, Cezayir'deki doğalgaz yapılarına gerçekleştirilen saldırılar, Tunus'un sınır güvenliğinin giderek zorlu hale gelmesi ve Tunus-Cezayir sınırında son yıllarda yoğunlaşan terörist geçişleri, Fransa'nın Libya'yı bölgedeki çıkarları açısından bir tehdit olarak görmesine neden oldu.

Libya elbette ki bölgede yoğunlaşan terör saldırıları ve şiddet eylemlerinin tek nedeni değil; ancak bölgesel istikrarsızlığa yaptığı katkı su götürmez bir gerçek. Ancak Fransa, Libya'daki istikrarsızlığın sona erdirilmesini, bölgedeki etkinliğinin devamı için anahtar bir dış politika hedefi haline getirmiş durumda. Bu nedenle de Fransa, Libya'da istikrarsızlığın temeli olarak gördüğü rekabet eden siyasi hükümetleri ve askeri güçlerin varlığını ortadan kaldırmayı elzem görüyor. Ancak bu noktada Fransa'nın yaklaşımını radikalleştirilen husus, hedefine ulaşmasında Hafter'e yüklediği roldür. Fransa özellikle son 1 yılda Libya Ulusal Ordusu'nun başındaki Mareşal Halife Hafter ile yakın ilişkiler kurdu. Mayıs 2018'deki Fransa destekli zirveden çıkan seçim takvimi ve yol haritası, esas itibariyle Hafter'in galip geleceği bir seçimi hedeflemekteydi. Fransa'nın seçimlerin en kısa sürede gerçekleştirilmesi için ısrar etmesinin nedeni ise, ülkenin batısındaki bölünmüşlük ve milis güçler arasındaki bitmek bilmeyen çatışmaların da etkisiyle Hafter'in ilerleyişini garanti altına almak istemesiydi.

Ancak Fransa'nın bu planı hem İtalya'nın sert protestosu hem de BM'nin diplomasi atakları ile değişime uğramak zorunda kaldı. BM Özel Temsilcisi Gassan Selame, seçim takvimini revize ederek yeni bir yol haritası önerdi. Böylece Ocak 2019'da gerçekleşen Libya Ulusal Konferansı,

Libya'daki rakip kurumları ve aktörleri yeniden tek çatı altında birleştirmeyi denemiştir. Sonuç olarak şimdilik seçimler 2019 yılı içinde daha ileri bir tarihe ertelenmiş oldu.

“ Fransa, Libya'da istikrarsızlığın temeli olarak gördüğü rekabet eden siyasi hükümetleri ve askeri güçlerin varlığını ortadan kaldırmayı elzem görüyor.”

Bununla da yetinmeyen İtalya, kendi adına Palermo Konferansı'nda Libya'da elini güçlendirmek için strateji değişikliğine gitti. Libya'daki kolonyal geçmişi nedeniyle Kaddafi döneminde de derin ticari ve siyasi ilişkilere sahip olan İtalya'nın bu konumu son yıllarda Libya'da alan kazanan Fransa tarafından tehdit edilmektedir. Ekonomik cephede, Fransız enerji şirketi Total, şu ana kadar İtalyan enerji şirketi ENI tarafından yönetilen Libya enerji pazarındaki hisselerini genişletmeyi başardı. Ayrıca diplomatik cephede de iki ülke liderlik pozisyonu için yarışıyor. Bu mücadele, Libya'dan İtalya kıyılarına uzanan göç akını nedeniyle de ulusal güvenlik boyutu kazanarak daha da derinleşti. İtalya, Trablus hükümeti ve ülkenin batısındaki milis güçlerle yakın ilişkiler kurmuş, ekonomik ve askeri ilişkiler geliştirmiştir. ENI şirketi, ülkenin batısındaki petrol tesislerinin ve hatlarının güvenliğini sağlamak adına buradaki gruplarla birlikte çalışıyor. Ayrıca İtalya, Berlusconi ve Kaddafi arasında imzalanan güvenlik anlaşması kapsamında kıyılarına yönelen mülteci akınına engellemek amacıyla milis güçlere liman bölgelerini kontrol altında tutabilmeleri için askeri, teknik ve finansal yar-

dımlarda da bulunuyor. Bu nedenle de ülkenin batısında sevilmeyen ve ülkenin tamamını kontrolü altına almayı açıkça ifade eden Hafter üzerine kurulu bir siyasi çözüm seçeneği İtalya tarafından kabul edilmeyordu.

Ancak Palermo Konferansı'nda gerçekleştirilen mini zirvede Hafter'in de yer alması, İtalya'nın politikasında ciddi bir revizyona gittiğini göstermektedir. Fransa'nın Mayıs ayındaki Hafter odaklı çözümünü uzun vadede engelleyemeyeceğini düşünen İtalya'nın sürecin dışında kalmak istemediğini ve bu nedenle de Hafter ve en yakın ittifakı olan Mısır ile masaya oturduğunu düşünmek mümkün. Fransa'dan daha stratejik davranarak masaya Rusya'yı, Fransa'yı, BM'yi ve BM'nin desteklediği Sirac'ı davet eden İtalya, böylece 2011 sonrası yatırım yaptığı ve iyi ilişkiler geliştirdiği Trablus güçlerini sürecin içinde tutmayı hem de Hafter ve onu destekleyen blok ile yeni ilişkiler geliştirmeyi hedeflemektedir.

Ancak İtalya'nın bu diplomatik hamlesi elbette ki kusursuz değil. Öncelikle Türkiye gibi önemli bir Akdeniz ülkesini sürecin dışına iterek, başlattığı diplomatik süreci kırılğan hale getirmiş oldu. Öte yandan, Paris Barış Forumu'nun peşi sıra düzenlenen Palermo Konferansı'na İtalyanlar daha büyük ve daha üst düzey bir uluslararası katılım beklentisindeydiler. Ancak katılım, hedeflenen seviyeye ulaşamadı. İtalyan yönetiminin beklentisinin aksine ABD Başkanı Trump ya da Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin, Almanya Başbakanı Angela Merkel ve Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron zirveye katılmadı. Bu nedenle Palermo'nun etkilerini ölçmek için BM'nin Libya Zirvesi'ni beklemek gerekecek.

BİR KUZEY AFRİKA VE AKDENİZ GÜVENLİĞİ SORUNU OLARAK

LIBYA

Libya'daki güç mücadelesinin ülke sınırlarını aşarak Avrupa ve Ortadoğu ülkelerinin dahil olduğu bir uluslararası soruna dönüşmesi, özellikle Akdeniz'e kıyaslı olan Avrupa ülkeleri için çıkar çatışmaları yaratmaktadır.

Gün Ünal

ORSAM Araştırma Asistanı

ya'nın, cihatçı gruplar ve göç dalgaları ile Avrupa arasında duran bir duvar olduğunu ve NATO'nun bu duvarı yıktığını ileri sürmüştür.

İç Savaş: Askeri Koalisyonların Güç Mücadelesi

Kaddafi'nin protestocular tarafından öldürülmesini ve NATO'nun Kaddafi destekçilerine yoğun hava saldırısı düzenlenmesini izleyen süreçte, 43 yıllık Kaddafi rejimi sona ermiştir. Kaddafi rejiminin yıllar süren baskısı, Arap Baharı'nı izleyen otorite boşluğu ile birleşince, ülke içindeki farklı politik grupların hızla silahlanmasına ve Libya'nın bugüne uzanan bir iç savaşa sürüklenmesine ortam hazırlamıştır.

Kaddafi'nin ölümünün ardından 2012'de seçimler düzenlenip, kapsamlı siyasi reformlar öngörülmüş, bu yönde yasal ve idari düzenlemeler hedeflenmiştir. Ancak kısa sürede, ülkenin kontrolünü ele geçirmek isteyen askeri koalisyonlar arasında bir iç savaş başlamıştır.

Bugün Libya'da iki yönetim bulunmaktadır ve Libya halkı, iki yönetimin güç ve meşruiyet mücadelesi arasında sıkışmış halindedir. Bunlardan biri ülkenin batısındaki Trablus'ta, Birleşmiş Milletler'in desteklediği Serrac liderliğindeki Ulusal İttifak Hükümeti 'GNA'dır. Diğeri de, Kaddafi'nin eski askeri birliklerinden oluşan Libya Ulusal Ordusu 'LNA' ola-

T unus'ta 2011 yılında başlayan, rejimin baskısına ve olumsuz sosyoekonomik koşullara yönelik memnuniyetsizliğin tetiklediği halk ayaklanmaları, kısa sürede uluslararası bir boyuta ulaşmıştır. "Arap Baharı" olarak anılan bu süreç, etkileri bugün hala Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da gözlemlenebilen sonuçlar yaratmıştır. Bu sonuçlardan biri, Kaddafi Yönetimi ve protestocular arasındaki şiddetli çatışmaları izleyen, aralarında Fransa, İngiltere ve ABD'nin yer aldığı NATO müdahalesi olmuştur. Kaddafi, 2011'de NATO'ya müdahalesine ilişkin, Lib-

rak adlandırılan, ülkenin doğusundaki Tobruk'u merkez alan, Halife Hafter liderliğindeki yönetimdir.

2012'de yapılan seçimlerdeki kadroyu büyük ölçüde bünyesinde barındıran Trablus Yönetimi, yaşadığı mağlubiyete rağmen geri çekilmeyi reddetmiş, bu süreçte, eski bir Kaddafi müttefiki olan Hafter ülkenin doğusunda eski askeri birlikler ve yerel aşiretlerle ittifak kurarak askeri nüfuzunu sağlamlaştırmıştır. Hafter'in askeri gücü ve BM ile uzlaşmaması, uluslararası alanda Libya'ya yönelik çözüm seçeneklerini daraltmaktadır.

Her iki yönetimin kendi kurumları ve karar alma mekanizmaları bulunmaktadır. Ayrıca her ikisi de kontrolleri altındaki bölgede güvenlik güçleri olarak işlev görmektedirler.

Libya'nın merkezi bir yönetime sahip olamamasında en önemli etkenlerden biri, ülkedeki siyasi kurumların iki koalisyon arasında bölünerek etkisiz ve yetersiz kalması, güç mücadelesinin iki büyük koalisyonun askeri kazanımları ile şekillenmesidir. Mevcut yönetimler altında Libya'nın sınır ve sahil güvenliğinden ya da ülkenin tümünü kapsayan bir güvenlik politikasından bahsedilebilir. Mevcut yönetimler altındaki bölgede güvenlik güçleri olarak işlev görmektedirler.

Uluslararası Aktörler

Libya'daki güç mücadelesinin ülke sınırlarını aşarak Avrupa ve Ortadoğu ülkelerinin dahil olduğu bir uluslararası soruna dönüşmesi, özellikle Akdeniz'e kıyısı olan Avrupa ülkeleri için çıkar çatışmaları yaratmaktadır. Bu aktörlerin Libya çerçevesinde Akdeniz güvenliği ve göç konusunda farklı önceliklere sahip olmaları, Libya'da mevcut süreci tersine çevirmeyi geciktirmektedir. 2014'teki yoğun iç çatışmalar döneminde Birleşmiş Milletler de sürece katılmış ve ülkedeki yoğun çatışma ortamını belirli ölçüde yatıştırmıştır. Ancak BM'nin bölünmüş ve askeri odaklı siyasi çerçeveyi değiştirmeye yönelik etkisi sınırlı kalmıştır. Bugün, Trablus'taki yönetim (Serraç liderliğindeki Ulusal İttifak Hükümeti - GNA) Birleşmiş Milletler tarafından desteklenmektedir.

Son dört ay içerisinde Trablus'taki askeri koalisyonu oluşturan gruplar arasında patlak veren silahlı çatışmalarda ise, Birleşmiş Milletler başkentte ateşkes ilan etmiş, ancak ateşkes uzun ömürlü olmamıştır. Bir an önce ülkede sivil ve meşru bir hükümetin kurulabilmesi ve kurumların işlerlik kazanabilmesi için, Birleşmiş Milletler bünyesinde 10 Aralık 2018 için ülkede genel seçimler yapılması yönünde karar alınmıştır. Ancak seçimlerin düzenlenmesi konusunda, özellikle İtalya ve Fransa arasında fikir ayrılıkları ortaya çıkmış, İtalya, Libya'nın yeniden istikrara kavuşmasını engelleyici şekilde hareket ettiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. İtalya'nın ev sahipliğinde

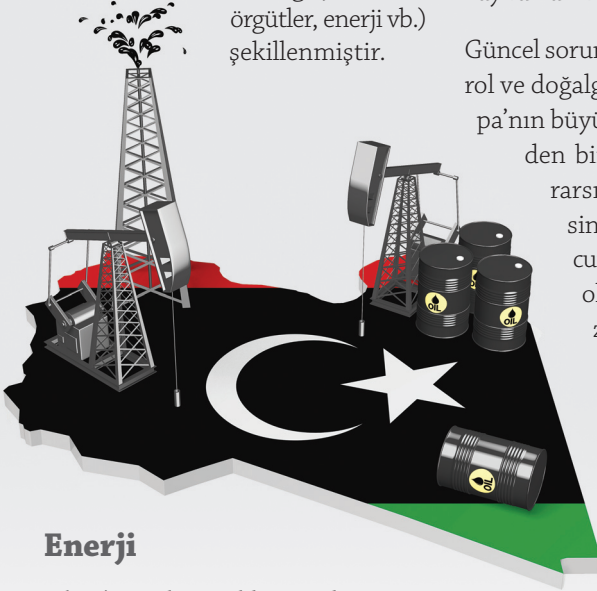
Serraç ve Hafter'in bir araya geldiği Palermo Konferansı'nda ise, seçimlerin 2019 yılına ertelenmesi kararlaştırılmıştır.

İç karışıklığın sürmesinde payı olan ulusal ve uluslararası aktörler, ülkeyi yalnızca istikrarlı bir merkezi yönetimden ve ekonomik gelişmeden yoksun bırakmakla kalmayıp, düzensiz göç gibi güncel Akdeniz güvenliği sorunlarını karmaşıklığa dönüştürmektedir. Özellikle İtalya ve Fransa gibi Akdeniz'e kıyısı olan ve Kuzey Afrika Bölgesi'yle tarihi bağlantılara sahip Avrupa ülkeleri, Libya'nın geleceğiyle yakından ilgilenmektedir. Örneğin; Birleşmiş Milletler, 2015'te Libya Siyasi Mutabakatı ile kurulan, Serraç'ın liderlik ettiği Ulusal İttifak Hükümeti'ni (GNA) desteklemektedir. Hafter ise, bu mutabakatı ve Trablus hükümetini tanımamakta, radikal gruplara karşı askeri kazanımlarla gücünü artırmaktadır.

Ortadoğu'da Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Mısır, Libya'nın doğusunu kontrol eden Hafter'i, Serraç'a karşı iç savaştan bu yana siyasi ve askeri açıdan desteklemektedir. ABD ise, 2011 yılında Kaddafi iktidarına son veren NATO Operasyonu'ndan sonra Libya'dan uzaklaşmıştır.

Bu kamplaşma, Arap Baharı sonrası Kuzey Afrika-Ortadoğu siyasi iliş-

kileriyle ve Libya'daki merkezi yönetim eksikliğinin yol açtığı bölgesel ve uluslararası sonuçlarla (göç, radikal örgütler, enerji vb.) şekillenmiştir.

Enerji

Libya'nın dinamikleri, yalnızca iç karışıklıklarla şekillenmekle kalmayıp, Avrupa, Akdeniz ve Ortadoğu'nun birkaç güncel sorununun kesişim noktası niteliğindedir. Libya, etnik yapısı ve tarihi bağlantılarından ötürü Ortadoğu'nun bir parçası sa-

yrılan Kuzey Afrika'nın, Avrupa Birliği sınırlarına en yakın ülkesidir ve bölgenin en zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahiptir.

Güncel sorunlardan biri, zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarıyla Avrupa'nın büyük enerji tedarikçilerinden biri olan Libya'nın istikrarsız bir siyasi süreç içerisinde bulunmasıdır. Mevcut istikrarsızlık, çift taraflı olarak Avrupa Birliği-Kuzey Afrika enerji ilişkilerini etkilemekte, Libya'nın ana gelir kaynaklarından biri olan enerji ihracatını kesintiye uğratmakta, ülkede politik ve ekonomik istikrarsızlığa yol açmaktadır. Avrupa Birliği ülkeleri açısından ise enerji güvenliğinin temelini oluşturan siyasi yönden bağımlılık yaratmayan, güvenilir, uygun fiyatlı ve devamlı enerji akışı prensiplerini tehlikeye atmaktadır.

Göç Krizi

Libya'yı ilgilendiren bir diğer güncel sorun, Kaddafi döneminden beri devam eden ve Libya'nın jeopolitik konumunun bir sonucu sayılabilecek sistematik göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretidir. Kuzey Afrika'dan Avrupa ülkelerine göç etmek için en sık kullanılan rotalardan biri, Libya'dan deniz yoluyla İtalya ya da Malta'ya varış olarak bilinmektedir. Son yedi yılda katlanarak artan göç dalgaları göz önüne alındığında, Libya mevcut iç karışıklıklar nedeniyle, yasadışı olarak Avrupa'ya ulaşmak isteyen göçmen ve mültecilerin en sık tercih ettiği ülke konumundadır. Bu açıdan Libya'nın, Akdeniz güvenliği ve Avrupa'nın yönetmekte zorlandığı mülteci krizine yönelik adımlarda kritik bir rolü vardır.

Diğer taraftan, Libya'da göçmenleri takip etmek üzere kurulan, ancak Birleşmiş Milletler'in yalnızca sınırlı erişiminin olduğu gözetim merkezleri insan haklarına aykırı şartlarda

faaliyet gösterdiği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Libya'da söz konusu merkezlerdeki göçmenlerin, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti örgütlerinin kontrolüne geçme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu açıkça belirtmektedir.

Radikal Gruplar

Ülkedeki istikrarsızlığın, Libya'yı Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın radikal grupları için suç cennetine dönüştürmesi yalnızca Akdeniz ve Ortadoğu havzası özelinde bölgesel değil, aynı zamanda küresel bir güvenlik tehdidi olarak da algılanmaktadır. Hafter liderliğindeki Libya Ulusal Ordusu, 2014'ten itibaren ülkenin doğusunda faaliyet gösteren radikal örgütlerden El Kaide bağlantılı Ensar El Şeria ve IŞİD bağlantılı Bingazi Devrimcileri Şura Konseyi (BRSC) ile savaşmış ve Libya'nın Akdeniz kıyısında sınırlı bir bölgede (Sirte) faaliyet gösteren IŞİD'e karşı askeri üs-

tünlük elde edilmiştir. Ancak 2018 itibarıyla, özellikle ülkenin kritik altyapı sistemini hedef alan IŞİD saldırıları görülmeye başlanmıştır. Ayrıca, mevcut durumun IŞİD ya da El-Kaide bağlantılı yabancı askerleri Irak ve Suriye'den sonra Libya'ya çekmesi ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da radikal örgütlerle mücadeleye yeni bir cephe eklenmesi tehlikesi söz konusudur.

2018'de Trablus'taki silahlı çatışma sürecinde, Akdeniz güvenliği, Avrupa Birliği ve Kuzey Afrika üçgeninin merkezinde yer alan Libya, dünya kamuoyunda yakından izlenmiştir. Ülkede yaklaşık yedi yıldır devam eden iç karışıklıkların bu üç bölgenin siyasi ilişkilerine etkileri, Aralık 2018'de genel seçimlerin planlanması gibi olumlu gelişmelere de zemin hazırlamıştır.

Ancak, aynı süreçte, Trablus'taki askeri koalisyon içerisinde yer alan gruplar arasındaki silahlı çatışmalar,

askerleşmiş ülke dinamiklerinin ne kadar kırılgan olduğunu gözler önüne sermektedir. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Uluslararası Göç Örgütü'nün verilerine göre, Ağustos 2018'den beri, azımsanamayacak oranda, bir kısmını sivillerin oluşturduğu yüzlerce kayıp verilmiş ve on binlerce Libyalı ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalmıştır.

2011'den bu yana, ülkedeki ikili yönetim ve kamplar arasında aralıklarla devam eden çatışmalar güvensizlik ortamı yaratmıştır. Bu ortamın beraberinde getirdiği olumsuz sosyo-ekonomik koşullarda zorunlu göçler başlamıştır. Libya'daki mevcut politik ve sosyal koşullar, bir dönem Afrika'da refahın en yüksek olduğu ülkenin, iç savaş sonucu temel altyapı hizmetlerinden bile mahrum kalacak kadar zayıfladığını göstermekte ve iki yönetimin de Libya halkı için meşruiyetini ve popülerliğini tartışmalı bir konuma taşımaktadır.

SURİYE İÇ SAVAŞININ ÇEVRESEL ETKİLERİ

Savaşın neden olduğu çevresel sorunların başında kullanılan silah ve patlayıcıların yol açtığı sorunlar gelmektedir.

Dr. Seyfi Kılıç

İğdir Üniversitesi Öğretim Üyesi

Vietnam, savaş sırasında Amerikan kuvvetlerinin kullandığı “agent orange” isimli kimyasal silahın etkilerinin günümüzde hala devam ettiği ve 1991 yılında Irak kuvvetlerinin Kuveyt’ten çekilirken yaktığı petrol kuyularının yarattığı çevresel felaket savaş ve çevre arasındaki ilişkinin en bilinen örnekleridir.

2011 Mart ayında Suriye’de başlayan olaylar ilk başta bir iç savaş

görüntüsü vermese ve Şam yönetiminin “Arap Baharı” denilen süreçte diğer ülkelerde görüldüğü gibi, hızlı bir şekilde düşeceği yorumları yapılsa da gelişmelerin bu yönde gerçekleşmediği görülmektedir. Özellikle 2015 yılında başlayan Rusya’nın yoğun askeri desteğiyle Hizbullah ve İran faktörünün alanda kendini yoğun bir şekilde hissettirmesi, çatışmaları Şam yönetiminin istediği yöne doğru şekillendirmiştir.

Suriye'nin büyük bölümünde egemenliğini yeniden sağlayan Şam, artık iç savaşın sona ermesinde esas muhataplardan biri olarak kabul edilmektedir.

Yaklaşık 8 yıldır devam eden bu çatışma süreci ciddi insani ve ekonomik kayıplara yol açmış durumdadır. Ülkesini terk etmiş Suriyeli sayısı 5,6 milyonu aşmış durumdadır. Bu rakamın büyük kısmı ise Türkiye'de bulunmakta ve Türkiye'ye ek olarak Lübnan, Ürdün başta olmak üzere bölge ülkelerine dağılmış durumdadır. Ülke içinde yerinden olmuş insan sayısı ise 6,6 milyon olarak verilmektedir. Tam olarak hesaplanması mümkün olmamakla birlikte iç savaşın ekonomik maliyeti 2017 yılı sonu itibarıyla 226 milyar ABD Doları olarak belirtilmektedir.

“

Suriye'deki çevre yönetimi, savaşla birlikte tamamen etkisiz hale gelmiş ve ülkede çevre, toplumsal yapı ile birlikte büyük darbe almıştır.

”

Savaşın insani, toplumsal ve ekonomik sonuçları her zaman sıklıkla ilgilenilen konular olmakla birlikte bu iki konu ile ayrı tutulamayacak ve karşılıklı etkileşim içinde olan çevre, genellikle ihmal edilmekte ya da ikincil bir konu olarak görülmektedir. Bu durum aslında uluslararası ilişkiler disiplininin ortaya çıkmasında büyük rolü olan realist paradigmanın yüksek seviyeli konular (high politics) ve ikincil konular (low politics) ayırımına dayanan; günümüzde ise terk edildiği iddia edilse de hala ciddi bir şekilde dikkate alınan ve bütünün görülmesini engelleyen bir tutum

olarak kabul edilmelidir. Sosyal bilimlerde aşırı bölünme ve ayırımın bu tür sonuçlar doğurması, kaçınılmaz olarak bir-biri ile doğrudan ilişki içindeki konuların ayrı olarak ele alınmasına ve “karşılıklı etkileşimin olmadığı” gibi yanlış anlaşılmaya yol açmaktadır. Suriye İç Savaşı'nın nedenleri arasında sayılan, özellikle ülkenin güneyinde yer alan Yarmuk Nehri havzasındaki azalan su kaynakları ve buna bağlı olarak tarımsal üretimdeki çöküş, iç savaş süresince ülkenin tamamında artarak devam etmiştir.

Savaşın neden olduğu çevresel sorunların başında kullanılan silah ve patlayıcıların yol açtığı sorunlar gelmektedir. Sanayi bölgelerini hedef alan saldırılar sonucu ortaya çıkan zararlı maddeler havaya, toprağa ve suya karışmaktadır. Yine stratejik öneme sahip olan elektrik santralleri, elektrik iletim hatları, su ve kanalizasyon sistemleri büyük zarar görmüştür. Ayrıca savaşın tüm taraflarının sivil yerleşim yerlerini hedef alması sonucu ortaya çıkan büyük miktardaki moloz da, Suriye'nin karşı karşıya kaldığı büyük bir çevresel sorundur. Ek olarak çevreye yönelik çalışmalar yapan devlet kurumlarının da savaş süresince etkisiz kalması bu sorunun daha da bü-

yümesine neden olmaktadır. Savaş öncesinde de çok iyi durumda olmayan Suriye'deki çevre yönetimi, savaşla birlikte tamamen etkisiz hale gelmiş ve ülkede çevre, toplumsal yapı ile birlikte büyük darbe almıştır. Su yönetiminde ve atıkların bertaraf edilmesinde yaşanan aksaklıklar, sanayi kaynaklı emisyonların kontrol edilememesi gibi nedenlerden dolayı ulusal düzeyde zayıf olan çevre yönetiminin savaşla birlikte tamamen ortadan kalktığını söylemek yanlış olmayacaktır.

“
Savaş öncesinde yaklaşık 6 bin firmaya ev sahipliği yapmak için planlanan Adraa bölgesi, 2014 yılında Suriye ordusunca yeniden ele geçirilmiş; ancak bu çatışmalar sırasında tüm alan tahrip olmuştur.
 ”

Savaş sırasında petrol üretim ve nakil hatları önemli ölçüde saldırıya

maruz kalmıştır. Hem gelir kaynağı yaratmak isteyen hem de karşı tarafın gelirini kesmek isteyen gruplar petrol üretim alanlarını ve rafinerileri ele geçirmek için ciddi çaba sarf etmişlerdir. Ayrıca hem Rusya'nın hem de ABD'nin, IŞİD'in petrol tankerlerine yönelik saldırıları ilk bakışta küçük çapta çevresel etkiler yapıyor gibi görünse de, Suriye'de çıkan ham petrolün ağır petrol olması nedeniyle bu saldırıların su ve toprak kaynaklarına daha fazla zarar verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Şam'ın kuzeyinde bulunan Adraa

gibi sanayi bölgelerinin Suriye İç Savaşı'nın en şiddetli çatışmalarının yaşandığı bölgeler olması da, ekonomik kaybın yanı sıra çevresel etkilerin de artmasına neden olmuştur. Savaş öncesinde yaklaşık 6 bin firmaya ev sahipliği yapmak için planlanan Adraa bölgesi, 2014 yılında Suriye ordusunca yeniden ele geçirilmiş; ancak bu çatışmalar sırasında tüm alan tahrip olmuştur. Sanayi tesislerinin tahrip edilmesi sonucu suya, havaya ve toprağa karışan zehirli kimyasalların temizlenmesi savaş sonrası dönemin ciddi sorunları arasında yer al-

maktadır. Çünkü bu tesislerden yayılan canlı yaşamına zararlı kimyasalların uzun yıllar Suriye nüfusunu etkilemesi kaçınılmaz görülmektedir.

Su ve kanalizasyon sistemlerinin sürekli hale gelen enerji kesintileri ile karşılaşması da, salgın hastalıkların hızlı bir şekilde yayılmasına yol açmaktadır. Çatışmaların yoğunlaştığı 2014 yılında Suriye'de su ve kanalizasyon sistemlerinin savaş öncesi döneme göre erişilebilirliği üçte bire kadar düşmüştür. Bunun kaçınılmaz sonucu ise tifo,

dizanteri gibi salgın hastalıkların yayılması olmuştur.

Suriye İç Savaşı'nın ne zaman sona ereceğine ilişkin tahminde bulunmak doğal olarak zor olsa da sonsuza dek sürmeyeceği de açıktır. Bu çerçevede savaş sonrasında Suriye'nin tekrar yaşanabilir bir ülke haline gelebilmesi için siyasi, toplumsal ve ekonomik düzenlemeler kadar çevresel düzenlemeler de gündemde üst sıraları işgal etmeli ve özellikle tarafların öncelikleri arasında yer almalıdır.

Suriye'ye S-300 Teslimatı

BÖLGESEL YANSIMALARI

Şekil 1 Kaynak: Technical Report APA-TR-2010-0103, Sean O'Connor, ausairpower.net.

Suriye kontrolünde Masyaf'a konuşlandırılmış bir S-300PMU2 Favorit Hava Savunma Sistemi'nin İsrail ve Türkiye sınırları içerisinde havalanan uçaklara radar kilidi atabileceği gerçeği bu üç ülkenin ilişkilerinde başka bir güvenlik boyutu açacaktır.

Furkan Halit Yolcu
Sakarya Üniversitesi
Araştırma Görevlisi

18 Eylül'de Suriye'nin batı kıyısı açıklarında Rus menşeli bir İlyushin-20M (ASE-AN kodu Coot A) keşif ve kontrol uçağı, Suriye'den ateşlenen bir S-200 füzesi tarafından içerisindeki 15 kişilik mürettebat ile imha edilmişti. Bu olayın aslında İsrail'in F-16'larını hedef alan S-200 füzesinin, F-16'lardan daha yavaş ve radar izi daha büyük olan İlyushin-20 uçağının maskeleyen amaçlı kullanımı sonucunda yaşandığı tespit edildi. Suriye'nin bu olay yaşandığı esnada sahip olduğu düşünülen S-200 konumları ve bu sistemlerin angajman menzilleri ise aşağıdaki haritada görülebilmektedir.

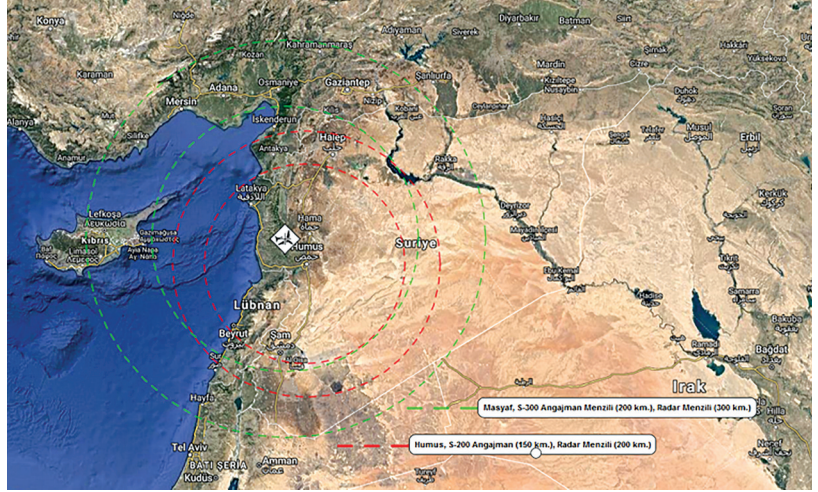
Suriye'nin 2000'li yıllardan önce Rusya'dan 8 adet S-200 Angara lançeri temin ettiği birçok raporda yer almıştır. Dünya ülkelerinin ordu envanterlerinin raporlandığı küresel güvenilirliği olan The Military Balance dergisinin 2018 sayısında Suriye'nin halen 3 adet S-200 A alayında sahip olduğu belirtilmiştir. S-200 A Hava Savunma Sistemi'nin (HSS) teknik özellikleri incelendiğinde 5V21 gü-

dümlü füze sistemiyle sağlanan 180 kilometre azami menzil ve 217 kilogram savaş başlığı ile kendi döneminde önemli bir potansiyele sahip olduğu iddia edilebilir. Ayrıca, 2017 yılında Suriye Ordusu'nun resmi sosyal medya hesaplarının bazılarında S-200 HSS'lerinin tedarik edilen 5V28 füzeleri ile modernize edildiği iddia edilmiştir. S-200 ve (Vega Export) varyantı için üretilen bu füzeler ise, aynı ağırlıktaki savaş başlığını azami 250 kilometreye kadar taşıyabilmektedir. İl-20M'in düşürüldüğü mesafe dikkate alındığında bu angajmanın hangi varyant tarafından yapıldığını belirlemek mümkün değildir. İl-20M keşif ve kontrol uçağı ile Humus'un batısına konuşlandırılmış olan S-200 bataryasının arasındaki mesafenin 150 kilometreden az olduğu, Rusya Savunma Bakanlığı tarafından bu olayla ilgili yapılan açıklamadaki görsellerden ve videolardan anlaşılabilmektedir. Rusya'nın bu olayın hemen ardından 2013'te durdurulan "S-300 PMU2" Favorit teslimatının tamamlanacağını açıklaması, Suriye'de iç savaşın durgunlaştığı dönemde devletlerarası bir krizin de ilk adımı niteliğindedir.

Bunun akabinde İsrail Havaçılık Sanayi A.Ş. (IAI) tarafından üretilen EROS (Earth Remote Observation Satellite) istihbarat, gözlem ve keşif uydusu tarafından S-300PMU2 Hava Savunma Sistemi'nin Suriye'nin batı kıyısına yakın bir bölgede yer alan Masyaf'a konuşlandırıldığı tespit edilmiştir. Bu bölgede Rusya'ya "S-400 Triumph" sistemi de oldukça yakın bir yerde olmasına rağmen Rusya ve Suriye'nin HSS kullanım sıklığı ve buna duyduğu ihtiyaç oldukça farklıdır. İsrail'in birçok kez Suriye'ye hava saldırısı düzenlediği ve Suriye'nin envanterinde bulunan bütün hava savunma unsurları ile buna cevap verdiği bilinen bir du-

rumdur. Bu sıcak çatışma denklemine “S-300 PMU2 Favorit” gibi tespit ve tahrip gücü oldukça yüksek bir unsurun dahil edilmesi de İsrail’in ulusal güvenliğini, üzerine kurduğu revizyonist savunma stratejisini bütünüyle riske etmektedir. Suriye’ye S-300 PMU2 teslimatının İsrail’de neden böyle bir tepkiye yol açtığı sorusunun cevabı, bu hava savunma sisteminin kapasitesinde saklı bir olgudur.

Bu olay sonrasında Suriye’ye derhal teslimatı yapılan S-300PMU2 Favorit, Rus menşeli HSS’lerin S-400’den (S-300PMU3) sonra en gelişmiş modüler sistemlere sahip olanıdır. Kinetik menzilin 150 kilometreden 200 kilometreye çıkmasının yanında birçok radar, güdüm ve navigasyon alt bileşeninin de modernize edildiği S-300PMU2’nin balistik hedeflere karşı çok daha etkili olduğu söylenebilir. S-300PMU2’nin 293-432 kilogram arasında füze tipine göre değişen savaş başlığı ile S-200’e nazaran hava unsurlarına karşı da çok daha etkin bir hale geldiği görülmektedir. S-300PMU2’nin 16 tane balistik hedefi aynı anda takip etme kabiliyeti de S-200’ün bu anlamdaki kapasitesine (1 tane) göre oldukça üstündür.

Şekil 3 S-200 (kırmızı) ve S-300 (yeşil) angajman ve radar menzilleri

S-300PMU2 Suriye rejimine 300 kilometre yarıçapındaki alanda halılan unsurların neredeyse tamamını görme, takip etme ve kilit atma kapasitesi sağlayacaktır. S-300PMU2’nin izleme ve hedef takip sistemi göz önüne alındığında 300 kilometre azami menzilde 10 metre kare büyüklüğündeki bir hava unsurunun veya balistik projeksiyona sahip bir cismin izlenebildiği görülmektedir. Rusya’nın bu denli güçlü bir hava savunma sistemini neden Suriye rejimine bu yıl teslim ettiğini anlamak için bu tedarik an-

laşmasının geçmişine bakmak gerekmektedir.

2013 yılında S-300PMU2 hava savunma sistemlerinin ilk teslimatının yapıldığına dair haberler çıkmasına rağmen daha sonra bu sistemlerin teslimatının durdurulduğu ortaya çıkmıştır. Rusya tarafı 2010 yılında imzalanan anlaşmanın ilk faz teslimatını gerçekleştirmesine rağmen 2013 Eylül ayında “bölgesel dengeleri bozmamak” adına bu teslimatın durdurulduğunu açıklamıştır. Vladimir Putin’in yaptığı açıklamada, oklar doğrudan İsrail’i gösterirken bu dönemde İsrail’in Suriye’ye hava saldırısı düzenlememek şartıyla bu anlaşmayı elde ettiğine dair birçok görüş ortaya atılmıştır. Suriye rejiminin kontrolünde olan S-300PMU2’nin neden Ortadoğu bölgesel dengesini bozma potansiyeline sahip olduğu sorusunun cevabı ise, İsrail’in revizyonist savunma stratejisi ile doğrudan alakalıdır. Varlıksal mücadelesini sınır dışına taşımak isteyen İsrail’in Golan Tepeleri’ni işgal sebebi, en özet şekliyle Suriye’den gelecek olan tehditleri Suriye sınırları içerisinde önleme amacıdır. Böyle bir stratejiye sahip olan bir ulusal güvenlik anlayışı elbette Masyaf’a ko-

Syria, Masyaf: New Syrian S-300 Deployment

Şekil 2 S-300PMU2’nin konuşlandırıldığı Masyaf’tan alınan uydu görüntüleri, Kaynak: @ImageSatIntl

nuşlandırılan ve Hayfa'ya ve Tel Aviv'in kuzeyine müdahale edebilecek bir unsuru doğrudan düşmanlaştıracaktır. Bu anlamda aslında bölgesel dengeleri bozmaktan kastın İsrail karşısında ciddi bir tehdit oluşturabilecek Baasçı bir yönetimin böyle bir güce sahip olmasıdır. S-300PMU2'nin teknik özellikleri incelendiğinde İsrail'de oluşan bu reaksiyon, devlet egemenliği açısından oldukça anlaşılır bir durumdur.

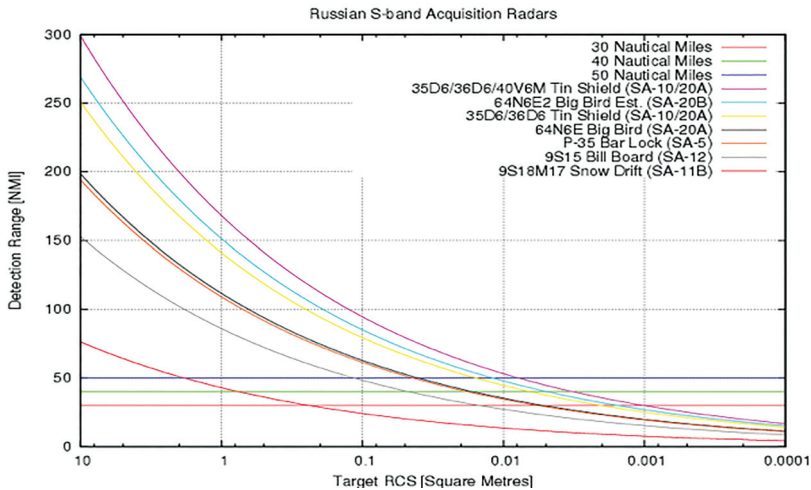
Suriye rejimine S-300PMU2 teslimatı yapılmasının Türkiye ve İsrail'de çok farklı tepkilere sebep olması da bölgede Suriye'yi hangi devletin daha belirgin bir tehdit olarak algıladığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu farklılık Suriye rejimine teslimatı tamamlanan S-300PMU2 sistemlerinin bölgede nasıl bir yankı uyandıracığı tartışmasını Rusya-İsrail-Suriye üçgenine indirgeyen bir durumdur. Ancak unutulmaması gereken nokta, Türkiye-Rusya veya Türkiye-Suriye ilişkilerinde bir uyumsuzluk yaşandığında Kahramanmaraş'a kadar radar menzili uzanan ve angajman menzili İskenderun'u içerisinde alan bir S-300PMU2 varlığının oldukça önemli bir sorun haline gelebileceğidir. Bu anlamda Rusya'nın Suriye rejimine sağladığı bu kapasite

esas itibarıyla Rusya'yı tedarikçi ve diğer üç ülkeyi de tehdit oluşturma ve algılama anlamında oldukça derinden etkileyen bir değişikliktir.

İsrail'in 30 Ocak 2013'ten beri Suriye'de yaptığı hava saldırıları dikkate alındığında bu durumun iç savaşın ciddi bir boyuta ulaşması ve Hizbullah'ın Suriye'de düzenli bir şekilde savaşımaya başlamasından bugüne dek devam ettiği görülmektedir. Bu da İsrail'in Suriye'deki karmaşık denklemde kendisi için stratejik tehdit olarak tanımladığı hedefleri durdurmak adına hava saldırılarını önemli bir yöntem olarak kullandığını ortaya koymaktadır. İsrail'in S-300PMU2 teslimatı ile birlikte hava saldırılarının eskisine nazaran çok daha riskli ve maliyetli olması elbette Suriye İç Savaşı'nın seyrini ve İsrail'in bu savaşta rolünü etkileyecektir. Her ne kadar İsrail menşeli haber kaynaklarında operasyonların devam ettiğine dair haberler yer alsada Eylül ayında S-300PMU2 teslimatı sonrası, İsrail'in, hava saldırısı bir yana Suriye'nin hava sahasını ihlal etmemeye bile özen gösterdiğine yönelik işaretler mevcuttur. Her ne kadar istihbarat uydusu tarafından alınan görüntülerde hava savunma sisteminin hala operasyonel olmadığı

ortaya çıkmış olsa da, bu sistemin birkaç ay içerisinde aktif hale getirilmesi mümkündür. Suriye askerlerinin bu konuda alacağı eğitimle birlikte 6 ay içerisinde Suriye'nin S-300PMU2 Hava Savunma Sistemi'ni tam anlamıyla kullanabilecek bir alay eğitmesi muhtemel görülmektedir.

Bütün bu bilgiler ışığında, Suriye kontrolünde Masyaf'a konuşlandırılmış bir S-300PMU2 *Favorit* Hava Savunma Sistemi'nin İsrail ve Türkiye sınırları içerisinde havalanan uçaklara radar kilidi atabileceği gerçeği bu üç ülkenin ilişkilerinde başka bir güvenlik boyutu açacaktır. İsrail bu denklemde en zararlı çıkan ülke gibi görünürken, bir anlamda da Rusya'nın istihbarat ve gözlem uçağının vurulmasına neden olmasının bedelini uzun vadeli bir şekilde ödeyecektir. İsrail için artık maliyetsiz veya çok az maliyetli sınır dışı hava saldırıları denklem dışı kalırken, artık Suriye hava sahasının ihlalinin ciddi maliyetleri olacaktır. İsrail'in bu anlamda gelecek dönemde çok daha stratejik ve daha çok katmanlı operasyonlar yürüteceği ve Suriye'ye müdahaleleri balistik füzelerle yapmayı deneyeceği öngörülebilir. Nitekim İsrail ulusal stratejisinin en temel yapıtaşlarından biri, İsrail vatandaşlarının güvenliğidir. Bu açıdan İsrail askeri personel kaybını riske etmeyerek, insansız sistemlere ve daha az maliyetli nokta saldırılarına yönlenebilir. Elbette bu durum, Suriye'nin kısa vadede savunma sistemleri açısından toparlanmasını ve Hizbullah'ın ülke sınırları içerisinde daha rahat faaliyet göstermesini sağlayacaktır. Bu da İsrail'in Suriye karşısındaki uzun vade kayıplarının aslında çok daha büyük boyutlara ulaşabileceğini ortaya koymaktadır.

Şekil 4 S-300PMU2 S-Band Tespit Radarının Menzil Diyagramı [X: Deniz Mili, Y: Yüzey Alanı m²]

RUS IL-20M UÇAĞININ VURULMASI OLAYININ ANLATTIKLARI

Teknik ayrıntıları titizlikle incelenmeyi hak eden bu olay, Rusya'nın Doğu Akdeniz özelinde deniz aşırı kuvvet aktarım ve bulundurma kapasitesi ile ilgili önemli veriler sunmaktadır.

Arda Mevlütoğlu
Savunma Politikaları Araştırmacısı

17 Eylül gecesi yerel saatle 22.00 sularında, Rus Hava Kuvvetleri'ne ait "İlyuşin Il-20M" (NATO kodu "Coot A") tipi bir elektronik istihbarat uçağı, Suriye'nin güneydoğusundaki Himeymim Hava Üssü'ne iniş için yaklaşırken radardan kayboldu. Uçağın, o sırada Lazkiye'ye bir taarruz gerçekleştirmekte olan İsrail savaş uçaklarına ateş açan Suriye hava savunma bataryaları tarafından yanlışlıkla vurulduğu ortaya çıktı. Uçakta bulunan 15 Rus mürettebat hayatını kaybetti. Olay, Rusya ile İsrail arasında krize neden oldu.

Olayın oluş şekli ve sonrasındaki gelişmeler, Rusya'nın Doğu Akdeniz'de etki alanını geliştirme çabaları ile bu yöndeki kapasitesinin değerlendirilmesinde kullanılabilecek önemli veriler sunmakta. Bunun için de öncelikle vakanın teknik analizinin yapılması gerekmektedir.

Olayın Cereyan Şekli

17 Eylül gecesi Rus basımı, Il-20 tipi bir uçakla Himeymim Üssü'ne dönüşü sırasında, Suriye sahiline yaklaşık 35 kilometre mesafede irtibatın kesildiğini duyurdu. İlk haberlerde irtibatın, İsrail savaş uçaklarının

Lazkiye'ye düzenlediği saldırı sırasında kesildiği kaydediliyordu. Bundan kısa süre sonra CNN, ABD askeri kaynaklarına dayandırdığı haberinde, Rus uçağının Suriye hava savunması tarafından düşürüldüğünü bildirdi. Rus uçağı radardan kaybolduğu sırada İsrail Hava Kuvvetleri'ne ait F-16 tipi savaş uçakları, Lazkiye'deki hedeflere bir bombardıman gerçekleştirmekteydi.

18 Eylül sabahı bir açıklama yayımlayan Rus Savunma Bakanlığı, Il-20M tipi uçağın Suriye hava savunması tarafından ateşlenen S-200

(NATO kodu SA-5 "Gammon") tipi bir hava savunma füzesi ile vurularak düştüğünü duyurdu. Açıklamada, Il-20M'nin, Lazkiye'ye "GBU-39 SDB" tipi hassas güdümlü bombalarla saldıran dört adet F-16I uçağı tarafından kalkan olarak kullanıldığı, uçağın Banyas'ın 30 kilometre batısında denizde olduğu kaydedildi. Açıklama ile birlikte paylaşılan haritadaki bilgilere göre, 17 Eylül günü yerel saatle 20.31'de Hımeymim Hava Üssü'nden kalkış yapan Il-20M, önce doğu ardından da kuzey yönünde uçarak İdlib güneyinde bir tam tur attıktan sonra Akdeniz üzerinden kalktığı üsse dönüş rotasına giriyor. Uçakla irtibat, yerel saatle 22.07'de kesiliyor. Açıklamaya göre, bu sırada bölgede İsrail uçaklarına ilaveten Fransız Deniz Kuvvetleri'ne

ait FREMM sınıfı "Auvergne" fırkateyni de bulunuyor.

Rus savunma kaynakları, İsrail uçaklarının Akdeniz üzerinden ve güney yönünden uçarak, Auvergne'nin üzerinden doğuya yöneldiğini, o esnada iniş bacağına olan Il-20M'yi kendilerine kalkan olarak kullanarak GBU-39 bombalarını Lazkiye'deki hedeflere bıraktıklarını iddia etti.

Olayla ilgili bir açıklama yapan İsrail Silahlı Kuvvetleri Sözcüsü, Suriye hava savunmasının füzeleri ateşlediği sırada İsrail jetlerinin kendi hava sahalarına dönmüş olduğunu;

Lazkiye'ye saldırı sırasında Rus uçağının yakınında olmadığını;

Suriye hava savunma bataryalarının hedef gözetmeden ateş açmış olduğunu belirtti.

Gün içinde bir açıklama yapan Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, olayı, "trajik bir tesadüfler zinciri" olarak nitelendirdi. Putin'i telefonla arayan İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu da, olaydan duyduğu üzüntüyü dile getirdi ve ülkesinin olayla ilgili elindeki bilgileri paylaşacağını belirtti. Nitekim kısa süre sonra İsrail Hava Kuvvetleri Komutanı Amikam Norkin başkanlığındaki bir heyet Moskova'ya giderek Rus yetkililerle görüşmeler gerçekleştirdi.

24 Eylül günü ise Rus Savunma Bakanı Sergey Şoygu, ülkesinin Suriye'nin hava savunmasını takviye edeceğini; bu kapsamda merkezi bir komuta kontrol sistemi, dost - düş-

man tanımlama sistemi ve S-300 (NATO kodu SA-10 "Grumble") hava savunma sistemi sevk edeceğini açıkladı. Şoygu, açıklamasında, Suriye'nin S-300 sistemi için daha önce sipariş vermiş olduğunu; ancak 2013 yılında sözleşmenin iptal edildiğini ekledi. Açıklamadan yaklaşık iki hafta kadar sonra S-300 sistemini meydana getiren unsurlar Suriye'ye ulaştı. Sevkiyatın bu kadar kısa süre içinde gerçekleştirilebilmiş olması, Rusya'nın hizmet dışına alarak depoda sakladığı eski nesil "S-300PM" tipi hava savunma sisteminin yenilenerek teslim edilmesiyle açıklanabilir.

Il-20M ve Suriye'deki Başlıca Rus Elektronik İstihbarat Unsurları

Dört turboprop motora sahip olan ve İlyuşin Il-18 yolcu uçağı üzerinden geliştirilen Il-20M, farklı tip ve nitelikte algılayıcı sistemlerle donatılmış bir elektronik istihbarat uçağı. Uçak üzerinde elektrooptik kameralar, radarlar ve elektronik istihbarat sistemleri bulunuyor. Temel Il-20M versiyonu, A-87P uzun menzil foto keşif sistemi, Igla-1 keşif radar sistemi ile Vişnaya muhabere dinleme ve kestirme sistemi ve Kvadrat-2 ve Romb-4 sinyal istihbarat sistemleri ile donatılmış. 2000'li yılların başından itibaren elektrooptik keşif sistemleri başta olmak üzere uçağın görev sistemlerinin modernize edildiği biliniyor. Jane's All the World's Aircraft'a göre, 1972 - 1976 yılları arasında 20 kadar Il-20M hizmete girdi. Bu uçaklar özellikle Japon Denizi üzerinde yoğun uçuşlar gerçekleştirmekte ve Japon Hava Kuvvetleri tarafından sık sık önlenmektedir. 2013 yılında da bir Il-20M Karade-

niz'de Türk hava sahasına tehlikeli şekilde yaklaşmış, Türk Hava Kuvvetleri'ne ait F-16'lar tarafından kendisine refakat edilmişti.

Il-20M, Rusya'nın, Suriye İç Savaşı'na 2015 Eylül ayından itibaren aktif şekilde müdahil olmasından sonra bu ülkeye sevk ettiği ilk uçaklar arasında bulunuyor. Rus Hava Kuvvetleri'ne ait savaş uçakları, bombardımanlar için hedef tespiti ile yerdeki birliklerin ihtiyaç duyduğu istihbaratın sağlanması açısından önemli platformlardan biri olarak görülüyor.

Rusya, 2015 yılından bu yana Il-20M'ye ilaveten Suriye'ye farklı tiplerde elektronik harp ve istihbarat sistemleri de sevk etti. Bunların en önemlileri arasında "Tu-214R" elektronik istihbarat uçağı ile "Krasuha-4" elektronik dinleme ve taarruz sistemi sayılabilir. Radar istihbarat uyduları, kara konuşlu arama tarama radarları, uçak konuşlu erken ihbar radarları ile radar güdümlü mühimmatların yayınlarını tespit, teşhis ve sınıflandırma yapılabiliyor. Elektronik harp uygulama kabiliyetine sahip Krasuha-4'in menzili, açık kaynaklara 300 kilometre olarak veriliyor. Çok geniş bir band aralığında çalışan sistemden bir tanesinin Hımeymim Üssü'ne konuşlandırılmış olduğu biliniyor.

Rusya bunlara ilaveten 2015 Kasım ayında bir "Su-24" uçağının Türk Hava Kuvvetleri tarafından düşürülmesinden sonra Suriye'ye S-400 (NATO kodu SA-21 "Growler") ve S-300 hava savunma sistemleri konuşlandırmıştı. Türkiye'nin de sipariş vermiş olduğu S-400 Hava Savunma Sistemi bünyesindeki 91N6 (NATO kodu "Big Bird") 3 boyutlu arama radarının azami hedef tespit ve teş-

his menzili açık kaynaklarda 600 kilometre civarında verilmektedir.

Suriye Hava Savunması ve S-200

Suriye, 1982 savaşında İsrail'e karşı uğradığı ağır hezimetten sonra özellikle hava savunma şemsiyesini geliştirmek için büyük kaynaklar harcadı. İç savaşın başladığı 2011 yılında toplam 50 bin civarında personeli bulunan Suriye Hava Savunma Komutanlığı bünyesinde iki adet Uçaksavar Tümeni (24'ncü ve 26'ncı Uçaksavar Tümenleri) bulunmaktaydı. Bünyesinde toplam 25 Hava Savunma Tugayı ve iki Hava Savunma Füze Alayı yer alan bu iki tümenin toplamda 130 civarında batarya gücüne sahip olduğu tahmin edilmekteydi. İç savaşta hava savunma sistemlerinin ve personelinin korunmasına büyük önem verilmiş olmakla birlikte bu gücün kayda değer şekilde zayıflamış olduğu tahmini yapılabilir.

Il-20M'yi vurduğu kaydedilen ve Suriye'nin en uzun menzilli hava savunma sistemi olan S-200 (NATO kodu SA-5 "Gammon"), Sovyetler Birliği'nde 1960'lı yılların sonlarında hizmete girdi. Rus yapımı olan S-200'lerin öncelikli tasarım amacı; geniş bir alana yayılmış stratejik üs, tesis ve altyapıların düşman bombardıman uçaklarına karşı savunulmasıdır. Suriye, bu füzelerden 1980'lerin başında üç alayı donatacak miktarda tedarik etmişti. S-200'e ilave olarak Suriye Hava Savunması envanterinde, S-75 Dvina (NATO kodu SA-2 "Guideline"), S-125 Peçora (NATO kodu SA-3 "Goa"), Kub (NATO kodu SA-6 "Gainful"), Osa (NATO kodu SA-8 "Gecko") ve Buk (NATO kodu SA-17 "Grizzly") hava savunma füze sistemleri ile

yeni tedarik edilen Pantsir S1 (NATO kodu SA-22 "Greyhound") ve ZSU-23-4 Şilka alçak irtifa hava savunma sistemleri bulunuyor.

Yarı aktif radar güdümlü S-200 sisteminin teorik azami önleme menzili, kullanılan füzenin tipine bağlı olarak 180 – 300 kilometre arasında değişiyor. Sistemde kullanılan tüm füzelerin gövde boyları 10.8 metre, ağırlıkları ise 217 kilogramdır. Sistemin hedef arama radarının menzilin de 300 kilometre dolaylarında olduğu kaydediliyor.

Suriye'nin, toplam 6 üste konuşlandırdığı S-200'lerin en azından bir kısmının Rusya tarafından yakın geçmişte modernize edildiğine dair bilgiler mevcut. Suriye hava savunması, İsrail'in yoğunlaştırdığı hava saldırılarına karşı S-200 sistemini yoğun olarak kullanıyor. Bu saldırılara karşı önlem olarak Suriye, 2016 Ocak ayında Halep'in kuzeyindeki Kuveyres Hava Üssü'ne bir batarya S-200 sevk etmişti. 2018 Nisan ayında Şanlıurfa'nın Hilvan; temmuz ve eylül aylarında da Gaziantep'in Nurdağı ilçelerine bu füzedan birer adet düşmüştü. Her üç olayda da kısa süre önce İsrail Hava Kuvvetleri'nin Halep civarındaki hedeflere taarruzları söz konusuydu.

Değerlendirmeler

Rus Savunma Bakanlığı'nın yayımladığı harita incelendiğinde ve tarafların açıklamaları alt alta konulduğunda, Il-20M'nin vurulduğu sırada Doğu Akdeniz'de ve özellikle Lazkiye bölgesinde yoğun bir deniz ve hava trafiğı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Rus tarafı İsrail F-16'larının önce Fransız firkateynini ardından da Il-20M'yi kendilerine siper ettiklerini; İsrail tarafı da Suriye

hava savunmasının her yöne doğru hedef gözetmeden ateş açtığını iddia etmektedir.

İsrail, 2017 başından itibaren Suriye'deki hedeflere yönelik hava saldırılarını yoğunlaştırmış durumdadır. Bu saldırılar çoğunlukla Doğu Akdeniz ve Lübnan hava sahası üzerinden, F-15 ve F-16I uçaklarından atışlanan uzun menzilli hassas güdümlü bomba ve füzelerle gerçekleştirilmektedir. Öte yandan kısa süre önce hizmete girmeye başlayan F-35I savaş uçağının da bu saldırılarda görev almaya başladığına dair iddialar mevcuttur. Nitekim bir süre önce İsrail Hava Kuvvetleri tarafından bu uçağın Beyrut üzerinde uçarken bir fotoğrafı yayımlanmıştır. İsrail'in saldırılarında öncelikli hedeflerin İran'ın Suriye'deki askeri varlığı olduğu kaydedilmektedir.

Olayın teknik açıdan değerlendirilmesini sağlıklı bir biçimde yapmak zordur, zira elde edilen verilerin büyük kısmı tarafların yaptıkları açıklamalardan ibarettir. Ancak olayın gerçekleşme şekli, Rusya'nın askeri kapasitesi ile Suriye'deki varlığına ilişkin önemli ipuçları taşımaktadır. Şöyle ki: Il-20M, dört motorlu, savaş uçaklarına kıyasla büyük gövdeli ve yavaş uçan bir uçaktır. Radar sistemleri için F-16I gibi küçük, hızlı ve çevik bir uçağa göre çok daha açık ve net bir hedef izi bırakır. Dolayısıyla İsrail F-16I'larının, Il-20M'nin büyük radar izini kendilerine siper etmiş olmaları yüksek olasılığa sahiptir.

Öte yandan, İsrail'in saldırı öncesinde, sırasında ve sonrasında bölgedeki hedef tespit, teşhis ve takip sistemlerine yönelik elektronik taarruz uygulamış olması kuvvetle muhtemeldir. Bu kapsamda başta

Suriye ve Rusya'ya ait olmak üzere bölgedeki algılayıcı sistemleri yanıltıcı, aldatıcı ve köreltici sistem, teknik ve taktiklerin uygulanmış olması beklenir. İsrail, elektronik harp alanında tecrübeli ve donanımlı kuvvetli bir ülkedir. Bu alandaki kabiliyet ve tecrübelerini yıllar içinde pek çok savaş ve operasyonda sınavarak güncellemiş, teknolojik alt yapısının da desteği ile ileri bir seviyeye getirmiştir. Dolayısıyla Lazkiye'ye taarruz gerçekleştiren dört F-16I'nın yoğun bir aktif ve pasif elektronik harp şemsiyesi altında görev yapmış olması mümkündür. Burada, Rusya açısından iki temel zafiyet öne çıkmaktadır:

Birincisi, Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki görev gücüne bağlı savaş gemileri ile Himeymim Üssü başta olmak üzere kara konuşlu radar ve elektronik harp sistemlerinin İsrail uçaklarını tespit edememiş oluşudur. Bölgedeki hava, kara ve deniz konuşlu çok sayıda farklı tip ve nitelikteki radar ve elektronik harp sisteminin mevcudiyeti göz önüne alındığında, tüm bu sistemlerden en az birinin bile dört adet F-16I'yı (ve muhtemelen bu görev kolunu destekleyen diğer İsrail uçaklarını) tespit edemeyecek nitelikte olması düşük olasılıktır. Dolayısıyla, İsrail'in uyguladığı aktif ve pasif elektronik harp tedbirlerinin, Rus sistemlerini aldatmış ya da köreltmüş olması olasılığı öne çıkmaktadır. Bu ise, Rus elektronik karşı-harp teknik, teknoloji ve taktikleri bakımından bir zafiyete işaret etmektedir.

Dahası, Rus Savunma Bakanlığı, daha önceden Suriye'deki operasyonlara yönelik eşgüdümü sağlamak için İsrail'le kurulmuş olan iletişim hattının, İsrail tarafından saldırıdan

yalnızca 1 dakika önce kullanılmış olduğunu kaydetmiştir. Bu açıklama zımnen, Rusya'nın İsrail savaş uçaklarının varlığından, saldırıdan yalnızca 1 dakika önce haberinin olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bölgedeki yoğun Rus hava, deniz ve kara unsuru varlığına rağmen en azından Il-20M için bir sakınma ve kaçınma önlemi alınmamış olması dikkat çekicidir.

İkincisi, Rusya ile Suriye arasında yakın, kesintisiz ve yüksek süratli olması beklenen askeri eşgüdüm açısından bir zafiyetin ortaya çıkmış oluşudur. Il-20M, Himeymim Üssü'ne inişi sırasında, piste yaklaşık 30 – 35 kilometre mesafede ve sistemleri kapalı iken vurulmuştur. Suriye hava savunmasının İsrail uçaklarını vurmak veya en azından caydırmak amacıyla farklı yön ve irtifalara yoğun salvolarla füze atışlanmış olması mümkündür. Ancak en azından uçağın, bu çatışma ortamından uzaklaştırılması veya yaklaşma istikametine yönelik ateş açılmaması sağlanamamış görülmektedir. Bu ise, 3 yıldan fazla bir süredir bilfiil Suriye'de bulunan Rus askeri varlığının, ev sahibi ülke ile yakın ve etkin bir iletişim ve eşgüdüm mekanizması tesis edememiş olduğunu düşündürmektedir.

Teknik ayrıntıları titizlikle incelenmeyi hak eden bu olay, Rusya'nın Doğu Akdeniz özelinde deniz aşırı kuvvet aktarım ve bulundurma kapasitesi ile ilgili önemli veriler sunmaktadır. Bu olayla bir kez daha görülmüştür ki kuvvet aktarımı yalnızca askeri / teknik kapasite meselesi değildir. Siyasi ve diplomatik kabiliyetlerin de üst seviyede esneklik ve reaksiyon süratine sahip olmaları gerekmektedir.

Teröristlerin
Seyahatlerinin
Önlenmesi

KÜRESEL ÇABALAR VE TÜRKİYE

2178 sayılı karara göre BM, üye ülkelerdeki havayolu operatörlerinin ilgili kurumlara API bilgilerini sağlaması ve böylelikle bu kişilerin ülkeden ayrılışının, ülkeye giriş çabasının ya da kendi toprakları üzerinden transit geçişinin tespit edilmesi yönünde bir çağrıda bulunmaktadır.

Dr. Göktuğ Sönmez

ORSAM Güvenlik Çalışmaları Direktörü

IŞİD'in Musul ve Rakka'yı kaybedişini takiben örgütün hem lojistik bağlamında hem de ekonomik ve askeri gücündeki düşüş açısından tartışmalar giderek artmış, örgütün düşüşünün örgüte farklı ülkelerden gelen "Yabancı Terörist Savaşçılar"ın (YTS) ülkelerine veya bir üçüncü ülkeye geçişine dair endişeler, uluslararası güvenlik gün-

deminde üst sıralara yükselmiştir. Örgütün gücünün zirvesindeyken sayısı 25 binden az olmadığı tahmin edilen bu savaşçıların sahadaki kayıplara karşın mevcudunun bölgesel ve küresel anlamda ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda bu kişilerin takibi son yıllarda artan bir önem arz etmiş, Paris ve Brüksel saldırıları gibi vakalar

da, YTS'lerin ve genel olarak İŞİD sempaticanlarının hareketliliğine dikkat çekmiştir. Türkiye açısından algılanan terörizm tehdidinin İŞİD'le sınırlı olmadığı da açıktır. Bu kapsamda Türkiye'nin Suriye sınırındaki çabalarında görüldüğü üzere fiziki ve askeri tedbirleri de içeren sınır güvenliği kavramının daha bütüncül ve yakın uluslararası işbirliği içerisinde ele alınması ge-

rekliliği artmıştır. İşte bu daha geniş çerçeve içerisinde önemi artan mücadele araçlarından biri de Gelişmiş Yolcu Bilgileri (API) ve Yolcu İsim Kaydı (PNR) aracılığıyla toplanan verilerin şüpheli veya yasaklı kişilerin verileriyle eşleştirilmesi ve bu eşleştirme neticesinde seyahatlerin önlenmesi ve ilgili makamlara iletilmesidir.

API, iAPI ve PNR Verileri

Gelişmiş Yolcu Bilgileri (API) Sistemi; “havayolu operatörlerinin ellerindeki temel uçuş bilgileri ile birlikte yolcunun pasaportundaki biyografik datayı toplayan bir elektronik iletişim sistemi” olarak özetlenebilir. Bu veriler daha sonra havayolları arasındaki iletişim ağı yoluyla yolcunun varacağı veya ayrıldığı ikamet ettiği ülke sınır kontrol birimlerine aktarılmaktadır. Bu aşamada, sınır kontrol birimlerinin ellerindeki şüpheli/suçlu veri tabanı ile gerekli eşleştirmeleri yapması mümkün kılınmaktadır. Bununla birlikte API sistemlerinin karmaşıklık ve masraf açısından farklılaştığını da ifade etmek yerinde olacaktır.

Burada en önemli ayrımlardan biri sistemin yığın tarzı olması ile interaktif (iAPI) olması arasındadır. Yığın tarzı API sistemlerinde havayolu operatörü olan firma ilgili birimlere tüm yolcuların verilerini toplu olarak uçuş kapandığında aktarmaktadır. Dolayısıyla bu tip API sistemlerinin kullanımı uçuşa alınacak yolcularla ilgili bir kriminal endişe olduğu takdirde bu uçuşta yer almamalarını değil, inişleri itibarıyla vardıkları yerde bu durumla ilgili gerekli adımların atılmasını mümkün kılmaktadır. Öte yandan,

iAPI sisteminde gerçek zamanlı ve birey bazlı olarak ilgili birimlere veriler aktarılmakta, böylelikle kimi bireylerin uçuşunun da engellenmesine imkân tanınmakta, maksimum 4 saniye içinde her bir yolcu için onay alınmaktadır. Böylelikle önceden ilgili kurumlar olası veya suçu ispatlanmış kimseleri tespit ederek uçuşta yer almalarını engelleyip, gerekli hukuki süreci işletme yoluna daha erken gitme imkanına kavuşmaktadır. Bu durum diğer yandan da varış ülkesinde bu kişilerin illegal bir ağ üzerinden geçiş sağlama imkanı varsa ya da o ülkede korunacaklarına inanıyorlarsa -ki pek çok kriminal vakada yolculuğun önemli gerekçelerini bunlar oluşturmaktadır- varış ülkesinde böylesi bir sorun ortaya çıkmadan kişinin hukuk önüne çıkarılması sağlanabilmektedir. Öte yandan, “Yolcu İsim Kaydı” (PNR) Sistemleri, API veri havuzunu detaylandıran, bilgi akışını daha anlamlı hale getiren bir diğer veri seti sunmaktadır.

PNR verisi, daha ziyade rezervasyon bilgisini, dolayısıyla biletleme ve ödeme gibi uçuş bilgilerine dair detayları rezervasyonu takiben bu havuza ilave edebilmektedir. Dolayısıyla, PNR verisinin sunduğu avantajların başında, daha önce şüpheli olmayan bir kimsenin geriye dönük araştırma sürecinde finansal izinin sürülmesi ve seyahat düzenlemelerinin kim ya da hangi kurum tarafından yapıldığının takibi gelmektedir.

IOCA’ya göre API verileri uçağın kalkışından en az 30 dakika önceden daha erken olmamak kaydıyla, ideal olarak ise kapılar kapandıktan ve uçak kalkışa hazır

olduktan sonra ve mümkünse tek mesaj aktarımıyla iletilmelidir. iAPI verilerinde ise, yolcunun check-in yaptığı ve seyahat belgelerini sunduğu zaman verilerin paylaşılmasını, dolayısıyla uçuşa 24 saatten 1 saat kalana kadarki süre içerisinde ve her yolcu için tek seferde verilerin anlık paylaşılmasını hedeflemektedir. Bu durum PNR verilerinde, tam verinin aktarılması için uçak kalkışına ulaştığına yakın sunulmalı, böylelikle de tekrarlanan ve olay/kışi odaklı veri talepleri kısıtlanmalıdır. Dolayısıyla esas itibarıyla API ve PNR verileri birlikte değerlendirildiğinde, hem şüpheli ya da suçluların tespiti hem seyahatlerinin engellenmesi vehem finansal ve beşeri networklerinin ortaya konması açısından oldukça değerli bir veri seti sunmaktadır.

Uluslararası Toplum ve Teröristlerin Seyahatlerinin Engellenmesi

Birleşmiş Milletler Güvenli Konseyi’nin 2014 sayılı ve özellikle Yabancı Terörist Savaşçılar (YTS) üzerindeki odağıyla meşhur 2178 sayılı kararında, uçuş bilgileri ve bunlar üzerinden gerekli kişilerin takibine dair önemli bir vurgu yapıldığını bu bağlamda hatırlamakta fayda olacaktır. 2178 sayılı karara göre BM, üye ülkelerdeki havayolu operatörlerinin ilgili kurumlara API bilgilerini sağlaması ve böylelikle bu kişilerin ülkeden ayrılışının, ülkeye giriş çabasının ya da kendi toprakları üzerinden transit geçişinin tespit edilmesi yönünde bir çağrıda bulunmaktadır. Bu çağrı, 2016 yılındaki 2309 sayılı kararlarla yinelenmiştir. 2016 yılının IŞİD’in sahada kayıpları ve dönen

YTS'lerin gündemde giderek daha fazla önem kazandığı bir dönemde örtüşmesi de tesadüf değildir. Böylelikle BM, bu tehdidi ve bu yükselen tehdidin farkında olduğunu ifade etmekle birlikte üye ülkelerin çabalarını artırmasına olan gereği ifade etmiş, böylelikle aynı zamanda da konu üzerinde gerekli farkındalığa ya da gerekli teknik altyapıya sahip olmayan ülkelere de önemli bir mesaj vermiştir. 2017 Aralık ayındaki 2396 sayılı karar ise, bu çerçevedeki en güncel karardır. Bu kararda BM, üye ül-

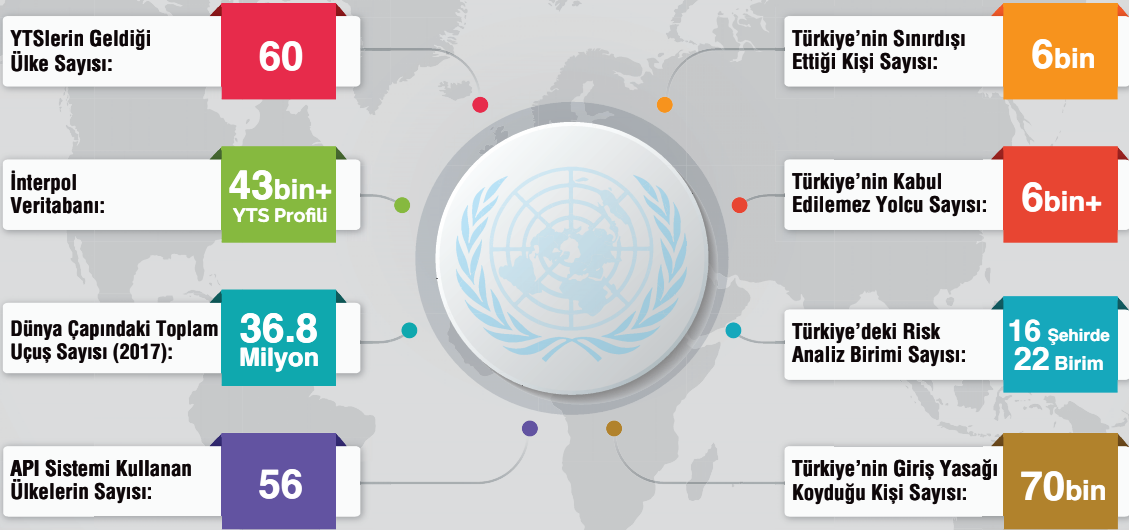
keleri; sınır güvenliğine, bilgi paylaşımına ve dönen YTS'ler ile ilgili diğer araçların güçlendirilmesine çağırılmaktadır. Bu kapsamda üye ülkelerin, YTS'lerin ve terör faaliyetlerinde bulunduğu şüphelenilen kişilerin API, PNR ve biyometrik verilerini toplamak, izleme listeleri geliştirmek ve bu listelerle eldeki verileri eşleştirmek, bu kapsamda bilgi paylaşımını güçlendirmek ve Interpol, IATA, IOCA, BM çatısı altındaki CTED gibi yapılarla da koordineli olarak bu verilerin eşleştirilmesi ve gerekli

adımların atılması noktasındaki kapasitelerini artırmaları gerekmektedir.

Bu mesajla bağlantılı olarak, halihazırda 56 BM ülkesi, API sistemini kullanmaktadır. Bu sayının çok daha yüksek olmasının terörle küresel bir mücadele için oldukça hayati olduğu açıktır. Zira bu 56 ülke haricinde şüpheli kişilerin yapacağı seyahatlerin takibi ve uluslararası bilgi paylaşımına bu verilerin dahil konusu önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle

BMGK 2396 VE TERÖRİSTLERİN SEYAHATLERİNİN ÖNLENMESİ

2396 Sayılı BMGK Kararının Öncülleri: 2170, 2178, 2309 Sayılı BMGK Kararları

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
مرکز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

info@orsam.org.tr
www.orsam.org.tr

de dönen YTS'ler, bunlarla ilgili nasıl hukuki süreçler işletileceği, tespitlerinin ve örgütten koparılmasının nasıl mümkün olacağına giderek güvenlik gündeminde daha fazla yer işgal ettiği bugünlerde bu sayı dikkat çekicidir. Burada API sisteminin hem masraflı hem de ciddi bir teknik know-how gerektiren bir sistem olduğunun, sistem kurulduktan sonra bakım ve sürdürme maliyetlerinin de önemli bir kalem teşkil ettiğinin altının çizilmesi gerekmektedir. İlâveten, API sistemleri işler hale getirilmeden önce de gerekli yasal ve idari düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla kısaca API sisteminin uygulanabilmesi için teknik bilgi ve yetişmiş per-

sonel, ekonomik kaynak ve hızlı adaptasyon kabiliyetine sahip devlet mekanizması gibi gerekler bulunmaktadır. Ayrıca burada bu öğelerden bir ya da birkaçına sahip olmayan ülkelere bu konuda destek verilmesi de hem BM hem de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi uluslararası kuruluşların gündeminde önemli bir madde olmaya devam etmekte, konuya dair çalıştaylar yapılarak hem API sisteminin önemi hem de kurulum ve işletilmesine dair eğitim çalışmalarını öncelenmektedir. Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (IOCA) da bu konu üzerinde detaylı çalışmalar yapmakta; dünyada konuya dair uzmanlığın geliştirilmesi ve havayolu firmalarının kabiliyetle-

rinin geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapmakta ve veri paylaşımına dair getirilmesi gereken standartlar üzerinde durmaktadır. IOCA, bu bağlamda API, iAPI ve PNR verilerine dair bilgilendirme faaliyetlerinin yanı sıra verilerin zamanlı biçimde ve iletimin standart hale getirilerek paylaşılmasına dair dokümanlar yayınlamakta ve bu dokümanlar temelinde kapasite inşasını odağa almaktadır.

Ülkeler arasındaki güvenlik odaklı hassasiyetlerin ise, bu gibi veri havuzu odaklı sistemlerin kurulumunda işbirliği noktasında anlaşılabilir bir yavaşlamaya neden olduğunu da iddia etmek gerçekçi olacaktır.

Türkiye ve Teröristlerin Seyahat Girişimleriyle Küresel Mücadeledeki Konumu

Türkiye özelinde bakıldığında ülkemizin farklı motivasyonlara sahip terör örgütleriyle coğrafi yakınlığı hem bu örgütlerin ülke içerisinde faaliyet göstermeleri hem de seyahatler bağlamında önemli bir coğrafi konumda bulunuyor olması nedeniyle önemlidir. Buna göre Türkiye'nin elindeki veriler, uluslararası bilgi paylaşımı ve ülkemizin buna sunacağı katkının ne denli hayati önem arz ettiği görülmektedir. Yukarıda bahsi geçen API sisteminin etkin olduğu 56 BM üyesi ülkeden biri olan

Türkiye, uluslararası bilgi paylaşımı noktasındaki kritik önemini Brüksel ve Paris saldırıları sürecinde göstermiştir. Bu gibi saldırıların yanı sıra önümüzdeki “dönen YTS’ler” sorunu bağlamında ülkemizin daha da kritik bir güvenlik aksında bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu kapsamda Terörle Mücadele Küresel Forumu’nun (TMKF) kurucu eşbaşkanı olan ve yukarıda da bahsi geçen 2178 sayılı kararın mimarlarından olan Türkiye, 26 Eylül 2018 tarihinde gerçekleştirilen “teröristlerin seyahat girişimleri” odaklı, “Teröristlerin Seyahatlerinin Güçlendirilmiş Terörist İzleme ve Bilgi Paylaşımı Yoluyla Tespiti ve Müdahalesi” başlıklı 9. TMKF Bakanlar toplantısında Dışişleri Bakanı düzeyinde katılım göstermiştir. Bu toplantıda da üzerinde durulan ana meseleler; yukarıda bahsi geçen veri havuzuyla karşılaştırmanın gerçekleştirileceği “izleme listeleri”, bu listelerin sınır kapılarında görevli yetkililerin erişimine açık olması, uluslararası düzeyde entegre bir veri tabanı oluşturulması ve tüm bu çabaların kişisel verilerin korunmasına dair hukuki kaideler gözetilerek yapılmasıdır. Türkiye’nin bu kapsamda hâlihazırda 70 bine yaklaşan bir yasaklı listesini elinde bulundurması, 16 ilde 22 noktada risk analiz birimlerinin aktif olması, 6 binden fazla şüphelinin Kabul Edilemez Yolcu (INAD) kapsamına alınması ve yaklaşık olarak 6 bin kişinin de şimdiye değin sınır dışı edilmiş olması gibi veriler uluslararası toplumda Türkiye’nin yalnız istisnai coğrafi konumu itibarıyla değil, konuya ciddiyetle eğilimi itibarıyla de öne çıktığını göstermektedir.

Bununla birlikte, gerekli uluslararası işbirliği sağlanmadan dünyanın neredeyse her coğrafyasından katılımın sağlandığı bir örgütle mücadelede tüm yükün bir ülke tarafından taşınmasına dair beklentinin ne denli gerçekçilikten uzak olduğu da açıktır. Bunun ötesinde zamanlı ve isabetli biçimde paylaşılan verilerin muhataplar tarafından ne denli etkin takibinin yapıldığına dair de önümüzde Brüksel ve Paris saldırıları örnekleri bulunmaktadır. İlâveten, veri paylaşımı ve terörist seyahatin izlenmesi noktasında pek çok ülkenin bütüncül bir yaklaşım sergilemediği de bir vakaıdır. Türkiye’nin güvenlik hassasiyetlerini göz önünde bulunduran bir terör örgütü sınıflandırması ve buna dair ortak bir bakış olmaksızın bu bilgi paylaşımı ve uluslararası çabaların yalnızca IŞİD, El-Kaide gibi yapılarla sınırlı kalması gibi bir tehlike de söz konusudur. Dolayısıyla Türkiye’nin coğrafyasında bu meseleye dair önemli bir sorumluluk üstlenerek ciddi bir çaba sarf ettiği ve uluslararası toplumun giderek artan biçimde farkına vardığı bu sorunla ilgili önemli bir “know-how” ve uygulama geçmişine sahip olduğu görülmekle birlikte uluslararası toplumu teşkil eden aktörlerin bu uluslararası çabayı ne denli somut biçimde destekleyeceği, örgüt sınıflandırması ve terörizm yaklaşımında ne denli bütüncül ve adil bir tutum sergileyeceği de teröristlerin seyahatlerinin önlenmesine dair en az teknik verilerin toplanması kadar geleceğe dönük başarıyı belirleyecek faktörler arasındadır.

PKK/YPG'NİN ÇOCUK SAVAŞÇILARI

PKK terör örgütü şemsiyesi altında istikrarsızlıktan yararlanarak hareket alanını genişleten YPG, YPJ ve YBS'nin insan gücünü artırmak adına gençleri ve çocukları kendi bünyesine kattığı bilinmektedir.

Emine Çelik

*Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doktora Öğrencisi*

11 Eylül

2001 terör saldırılarının akabinde ABD, sonradan bulunamayacak olan kitle imha silahları söylemi üzerinden Irak'ı işgal etmiş ve bölgede başarısız devlet mekanizmalarının oluşmasına katkı sunacak sürecin temellerini atmıştır. Arap Baharı'yla daha da hareketlenen Ortadoğu'da süreç boyunca birçok ülkede rejim değişikliği ve iç savaşlar yaşanmıştır. İç savaşın en şiddetli yaşandığı Suriye'de 2011 yılından itibaren başta çocuklar ve kadınlar

olmak üzere milyonlarca insanın hayatı dramatik şekilde değişmiştir. Bölgedeki iç savaşlarla sayısı kesin olarak bilinmemekle birlikte binlerce ismi ve yüzü olmayan çocuğun terör örgütleri tarafından istismar edildiği çeşitli raporlarla ortaya konulmuştur.

ABD'nin Irak işgali ülkeye bölgesel ve uluslararası birçok aktörün müdahalede bulunmasına zemin hazırlamıştır. İran'ın kendi yorumlaması çerçevesindeki ve Irak Şiiliği tarafından da tehditkâr bulunan Şii yayılmacılığı, PKK terör örgütünün bağımsız Kürdistan hayali gibi çeşitli faktörlerle etnik ve dini

çatışmaları körüklemiştir. Özellikle Batılı kaynaklar tarafından yanlış bir ifadeyle “İslami terör örgütleri” olarak kullanılan söylemi destekler şekilde bölgede mezhepsel ayrışmanın derinleştirilmesi, kaosu eksik olmadığı -başta Irak olmak üzere- Sünnilerin siyasi ve toplumsal alandan giderek dışlanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu dışlanma ise Sünni grupları çeşitli arayışlara yönlendirmiştir. Kendisini “Irak ve Şam İslam Devleti” olarak tanıtan IŞİD’in sistemden dışlanmış hisseden kimi grupları yanına çekebilmesinde bu problemler siyasi ve ekonomik dizaynının önemli bir rolü olduğu değerlendirilmektedir.

Bölgede Irak ve Suriye gibi devlet mekanizmalarının giderek güç kaybetmesi devlet dışı silahlı aktörlerin alan kazanmasına zemin hazırlamış ve birbirinden bağımsız çatışma içerisinde olan onlarca örgüt ortaya çıkmıştır. Böyle bir zeminde Irak güvenlik güçlerinin kapasitesini de sorgulattır nitelikte bir saldırı neticesinde 10 Haziran 2014 tarihinde IŞİD Musul’u ele geçirmiş ve takip eden süreçte de Ağustos 2014’de Sincar’da Ezidi halka karşı katliama girişmiştir. YPG (Demokratik Birlik Partisi’nin (PYD) silahlı yapılanması) terör örgütünün IŞİD’in başta Sincar’dan çıkartılması konusunda IŞİD’a karşı savaşta yardıma hazır olduğunu söylemesini takiben, bölgede kendi ekonomik ve askeri yükünü hafifletecek bir yerel silahlı grup arayışında olan ABD ve Avrupa’daki güçlerin YPG’yle oldukça yakın ilişkiler kurduğu bir döneme girilmiştir. Irak ve Suriye’de alan hâkimiyeti için IŞİD ile savaşan YPG, YBŞ (Şengal Direniş Birlikleri) ve YPJ (Kadın Koruma Birlikleri)

-farklı isimlendirmelerle değişik bölgelerde ortaya çıkmış olsa da aslında tek bir isme sahip olan PKK terör örgütü- giderek bölgede etkinliğini arttırmıştır.

“

İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün, 2016 yılında hazırladığı “Irak: Çocuk Askerleri Kullanan Silahlı Gruplar” isimli raporda, PKK terör örgütüne bağlı YPG ve YBŞ’nin 15 yaş altındaki kız ve erkek çocukları örgüt üyesi yaptığı belirtilmiş ve 15 yaş altındaki 9 çocuğun varlığını belgelendirerek 14-17 yaş aralığında YPG ve YBŞ’ye katılan 58 çocuk ile röportaj yapmıştır.

”

PKK terör örgütünün NATO’da, AB’de ve ABD’de terörist bir örgüt olarak sınıflandırıldığı bilinmektedir. IŞİD ile mücadele eden bir grup olarak değerlendirilen YPG’nin ise PKK terör örgütü ile olan organik bağı ABD ordusunun “Sincar Savaşı: Irak (Battle for Sinjar: Iraq)” isimli 2016 yılında yayınlanan faaliyet raporunda kabul edilmiş ve aynı raporda ABD’nin terör örgütleriyle doğrudan işbirliğine gidemeyeceğine dair vurgu yapılmıştır. Oysa ABD, Irak ve Suriye’de PKK terör örgütüne bağlı YPG, YBŞ ve YPJ gibi örgütlerle halen işbirliği içerisinde. Ayrıca PKK terör örgütünün YPG ile olan ilişkisinden İngiltere’de Avam Kamarası Dışişleri Komitesi (House of Commons Foreign Affairs Committee) tarafından hazırlanan raporda da açıkça bahsedilmiştir.

PKK terör örgütü şemsiyesi altında istikrarsızlıktan yararlanarak hareket alanını genişleten YPG, YPJ ve YBŞ’nin insan gücünü artırmak adına gençleri ve çocukları kendi bünyesine kattığı bilinmektedir. Bunun için çocuklar ikna edilmiş ve kaçırılmış; bazen aileleri bazen de çocuklar çeşitli yöntemlerle tehdit edilmiştir. Türkiye’nin uluslararası arenada kabul gören raporlar ve saha bilgilerinden elde ettiği veriler ışığında çocuk kaçırma ve istismar başta olmak üzere insan hakları ihlalinde bulunduğu belgelendirdiği YPG, bu anlamda oldukça kirli bir tablo sergilemektedir. Uluslararası basında PKK terör örgütüne katılımlar -özellikle IŞİD ile alan mücadelesinde- gönüllük esaslı gibi gözükse bile çocukların örgüt içerisine entegre edilmesi propagandanın çeşitli yollarının sürdürülmesinden kaynaklanan etkilerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün (Human Rights Watch-HRW) 2016 yılında hazırladığı “Irak: Çocuk Askerleri Kullanan Silahlı Gruplar (Iraq: Armed Groups Using Child Soldiers)” isimli raporda, PKK terör örgütüne bağlı YPG ve YBŞ’nin 15 yaş altındaki kız ve erkek çocukları örgüt üyesi yaptığı belirtilmiş ve 15 yaş altındaki 9 çocuğun varlığını belgelendirerek 14-17 yaş aralığında YPG ve YBŞ’ye katılan 58 çocuk ile röportaj yapmıştır. Aynı raporda 14 yaşındaki bir çocuğun YPG’ye katılıp Sincar ve Suriye’de çatışma alanlarında bulunduğu, 16 yaşındaki başka bir çocuğun ise Sincar’daki çatışmalar esnasında bacağından vurularak yaralandığı belirtilmiştir.

“

Irak'ta ve Suriye'de IŞİD ve YPG'nin ortaya çıkardığı yıkımın ardından yaşanan bu nüfus hareketliliği içerisinde çeşitli sebeplerle kaybolan ve dolayısıyla da terör örgütlerinin ellerinde olan çocukların sayısı ise kesin olarak bilinmemektedir.

”

Gerek zorla gerekse propaganda yoluyla çocukları çatışma alanlarında kullanan PKK terör örgütüne bağlı YPG, YBŞ ve YPJ gibi terör örgütlerinin bu faaliyetleri ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından 2017 yılında yayınlanan “İnsan Kaçakçılığı Raporu”nda (Trafficking in Persons Report) uluslararası arenada da belgelenmiştir. İlgili raporun Irak bölümünde PKK terör örgütünün çocukları istismar ettiği, uzantısı olan YBŞ çatısı altında yaşları henüz 12 olan Kürt ve Yezidi çocukların ise zorla Kuzey Irak'ta çatışma alanlarında kullanıldığı belirtilmiştir. Aynı raporun Türkiye bölümünde ise, PKK'nın Türkiye'deki çocukları zor kullanarak terör örgütünün bünyesine kattığı söylenmektedir. Anadolu Ajansı'nın Türkiye için hazırladığı raporda, 1990-2018 yılları arasında 15 yaş altındaki bin 466 çocuğun ailelerinden çeşitli şekillerde kopararak, zorla PKK terör örgütü tarafından örgüte katılmaya zorlandığı belirtilmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR) verilerine göre Irak sa-

vaşından sonra ortaya çıkan istikrarsızlıkta 2,1 milyon kişi yerlerinden edilmiştir. Yine UNHCR'in verilerine göre Suriye'de; 13,1 milyon kişi yardıma muhtaçtır, 6,6 milyon kişi yerlerinden edilmiştir, 2,98 milyon kişi ise ulaşılması zor ve kuşatma altında yaşamaktadır. Irak'ta ve Suriye'de IŞİD ve YPG'nin ortaya çıkardığı yıkımın ardından yaşanan bu nüfus hareketliliği içerisinde çeşitli sebeplerle kaybolan ve dolayısıyla terör örgütlerinin ellerinde olan çocukların sayısı kesin olarak bilinmemektedir.

Basılı ve görsel medyanın etkisi ve teknolojik gelişmelerin ışığında dijitalleşmenin artması ile sosyal medyanın PKK terör örgütü ve onun uzantıları olduğu bilinen YPG, YBŞ ve YPJ tarafından etkin olarak kullanılması, uyguladıkları propagandaların hız kazanmasını sağlamıştır. Uluslararası medyada

ünlü kadın dergisi olan Maria Claire'de dünyayı değiştiren güçlü ve eşsiz kadın profillerin yayınlandığı “Bu Dikkat Çekici Kadınlar IŞİD'a Karşı Savaşıyor; Şimdi Onları Tanıma Zamanı” isimli makalede, YPJ mensubu kadınların fotoğraflarına yer vermiştir. Fotoğrafların arasında iki küçük kızın (12 yaşındaki Hevedan Mohammed ve 14 yaşındaki Mizguin Emraly) kamuflajlı ve silahlı oldukları göze çarpmıştır. Derginin söylemlerinde genç kızları özendirici ifadelerle yer verilmesiyle uluslararası arenada çocukların savaşlarda ve çatışma alanlarında kullanılmasının yasalara aykırı durumunun gözü ardı edildiği anlaşılmaktadır.

28 Şubat 2017 tarihinde ABD Merkez Kuvvetler Komutanlığı'na (U.S Central Command-CENTCOM) ait resmi Twitter hesabından iki kadın militanın fotoğrafları

“Savaşmaya Hazırlar” (Ready for the Fight) başlığının altında yayınlanmıştır. Kadın militan olarak servis edilen fotoğraflarda kamufajların üzerindeki Öcalan resmi dikkat çekmektedir. Aynı zamanda fotoğraflarda IŞİD ile savaşmaya gönüllü oldukları vurgulanan kişilerin henüz 15 yaşına basmamış çocuklar oldukları görülmektedir. Oysa 2008 yılında eski ABD Başkanı George W. Bush hükümeti “Çocuk Askerler Önleme Yasası”nı (Child Soldiers Prevention Act-CSPA) kabul ederek, çocuk asker kullanan ülkeleri konuyla ilgili baskı altına almak istemiştir. CSPA ile ABD resmi ordularda veya müttefik silahlı gruplarda çocuk asker bulunduranlara yönelik askeri ve maddi yaptırımlar uygulayacağından söz etmiştir. Alınan bu kararın akabindeyse Ağustos 2014 tarihinde Irak ordusunda 18 yaş altındaki çocuk askerlerin varlığından dolayı askeri yardımları durdurmuştur. İki yıl sonra ise, Irak ordusunda ve ABD’nin bölgedeki müttefiklerinden olan YPG’de çocuk askerlerin varlığının devam etmesine rağmen ABD’nin YPG’ye askeri ve lojistik yardımlarının günümüze değin kesintisiz sürdürdüğü bilinmektedir. Ayrıca, ABD’nin Twitter üzerinden çocuk askerler ile ilgili fotoğrafları tüm dünyaya servis etmesi, bölgede çocukları istismar eden PKK terör örgütünü cesaretlendirmiştir. Öyle ki; PKK terör örgütünün haber ajansı olan ANF’nin internet sitesinde militanların katılmış olduğu intihar saldırıları, girilen çatışmalar ile ilgili bilgilere yer verilmekte, intihar saldırılarına ve çatışmalara katılan gençler yüceltilerek tüm dünyadaki gençler,

“sözde davalarına” sahip çıkmaları için davet edilmekmiştir. PKK terör örgütünün bahsedilen internet sitesinde genel itibariyle 18 yaş altındaki çocuk savaşçıların fotoğraflarını kullanmaktan çekinmediği görülmektedir.

“**IŞİD’in Musul’a saldırmasıyla sözde Mahmur’u korumak adına oradaki varlığını artıran PKK terör örgütü binlerce kişinin yaşadığı kampı adeta kuşatmıştır. Kampta bulunan kadınlar ve çocuklar istisnasız askeri eğitime tabi tutulmuş ve PKK terör örgütü gerektiğinde örgütün çatışma içerisinde olduğu bölgelere göndermiştir.**”

PKK terör örgütünün gençleri devşirmek için beslediği zengin damarlardan biri ise, mülteci kampları olmuştur. Irak’ın kuzeyindeki Mahmur Mülteci Kampı, 90’lı yılların sonunda Birleşmiş Milletler ve dönemin Irak hükümeti gözetiminde kurulmuştur. IŞİD’in Musul’a saldırmasıyla sözde Mahmur’u korumak adına oradaki varlığını artıran PKK terör örgütü binlerce kişinin yaşadığı kampı adeta kuşatmıştır. Kampta bulunan kadınlar ve çocuklar istisnasız askeri eğitime tabi tutulmuş ve PKK terör örgütü gerektiğinde örgütün çatışma içerisinde olduğu bölgelere göndermiştir. Bu kamplarda işsizlik ve yoksulluk nedeniyle birçok genç YPG’yi kendilerine çıkış yolu olarak görmektedir. Terör örgütü ise, ça-

resizlikten bunalan gençleri para, iş, uyuşturucu, IŞİD’den intikam alma gibi çeşitli faktörlerle kandırmış ve bünyesine katmıştır. Örgüte katılmak istemeyen gençleri ve ailelerini ise, çeşitli tehdit unsurları yoluyla örgüte katılmaya zorlamaktadır.

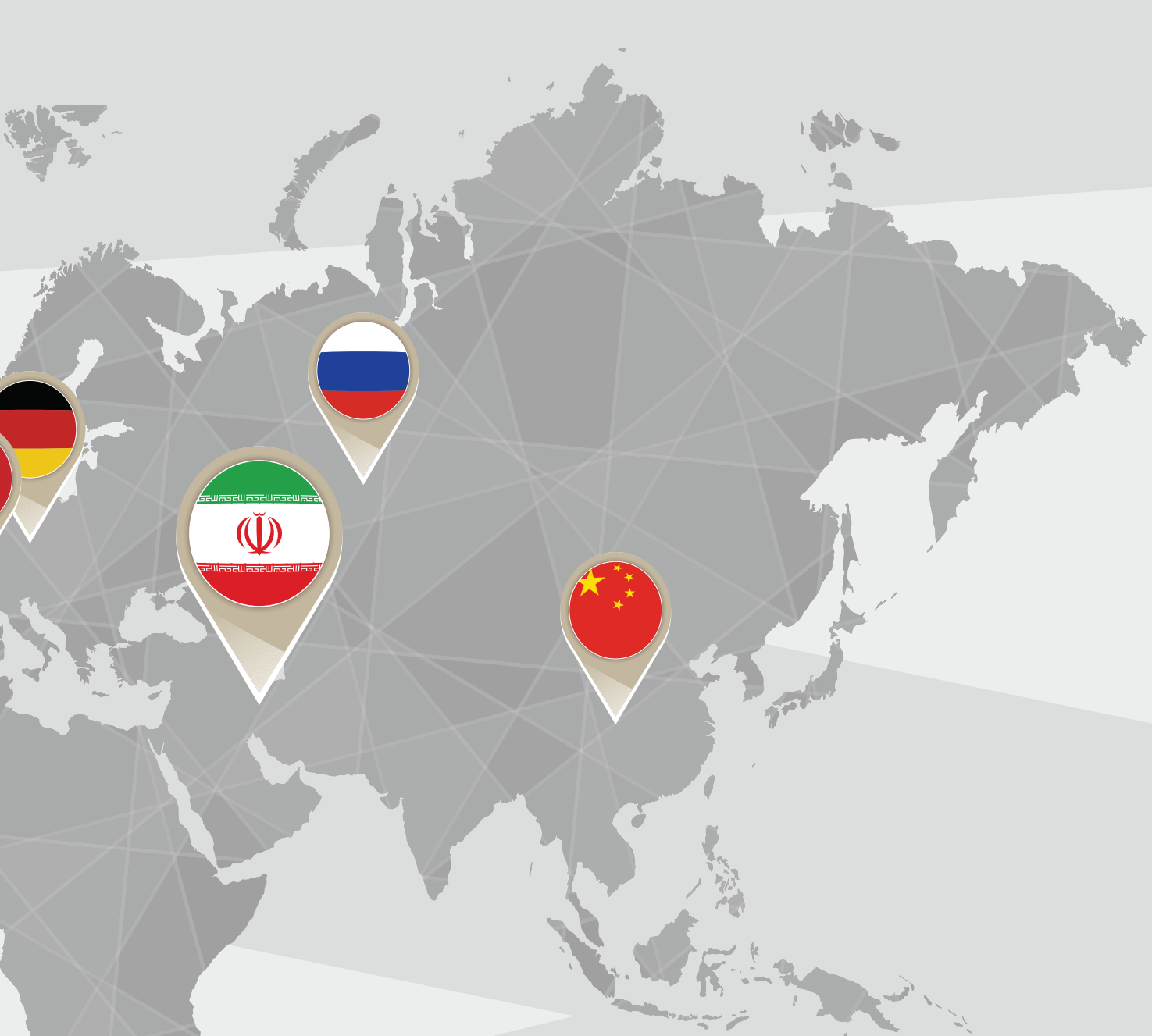
Uluslararası kuruluşların ve uluslararası basının sürekli gündeminde olan çocuk askerlerin durumu giderek trajik bir hal almaya başlamıştır. Bölgede PKK terör örgütüne katılan çocuk sayısı gün geçtikçe artmaktadır. YPG, ABD ve Avrupalı güçler tarafından askeri ve lojistik olarak desteklenmesine rağmen sözde “Kürt devleti” idealleri adına bölgede savaşacak kişi bulamaması sonucunda çocukları devşirmeye başlamıştır. İdeolojik olarak Kürt halkı adına savaştığı savından hareketle özgürlük ve kadınların özgürlüğüne vurgu yapan YPG, IŞİD’e karşı savaştığını ve bölgede kendi halkının güvenliğini sağladığını iddia ederek, çocukları istismar ettiğinin üzerini kapatmaktadır. Uluslararası alanda da bu durumu “özgürlük, Kürt halkının özgürlüğü, eşitlik, yaşam hakkı” şeklinde kabul gören kavramlarla lanse etmesi, terör örgütünün “insan hakları ihlallerini ve çocuk istismarlarını meşrulaştırma çabası” olarak okunmalıdır. ABD başta olmak üzere Avrupalı güçlerin çocuk savaşçıların gönüllülük esasıyla örgüt içerisinde savaştığına dair savı ise, insan hakları, çocuk istismarı gibi konulardaki tutumlarının ikircikli bir göstergesi ve sadece söylemden ibaret olduğuna dair haklı şüpheler uyandırmaktadır.

İRAN'A YAPTIRIMLAR VE TÜRKİYE EKONOMİSİ NE OLDU? NELER YAŞANDI?

Trump yönetimi, tüm konuları masaya taşıyarak İran'ı özellikle ekonomi kartı ile sıkıştırmak istemektedir.

Dr. Recep Yorulmaz

ORSAM Ekonomi Çalışmaları Direktörü
AYBÜ Öğretim Üyesi

ABD Başkanı Donald Trump, 2015 yılında İran ile imzalanan ve Rusya, Çin, Fransa, İngiltere ve Almanya'nın da dahil olduğu, nükleer anlaşmadan çekildiklerini açıkladı. Eğer öne sürdükleri şartlar yerine getirilmezse iki aşamalı olarak ekonomik ağırlıklı yaptırımlar uygulanacağını belirtti. Bu yaptırımların ilk aşaması, 7 Ağustos 2018'de yürürlüğe girmiştir. İlk aşamadaki yaptırımlar; ABD doları alımında kısıtlama, altın, halı ve gıda ürünleri ticaretine yasak şeklindedir. 5 Kasım

2018'de yürürlüğe girmiş olan ikinci aşama yaptırımlar ise; petrol ihracatına yönelik yasak, İran Merkez Bankası'na getirilen kısıtlamalar ve deniz ticaretinde kısıtlamaları kapsamaktadır.

Trump yönetimi, tüm bu yaptırımları durdurmanın şartı olarak İran'ın nükleer programının yanı sıra; balistik füze programı, Ortadoğu'da özellikle Suriye'de, izlediği politikalar gibi birçok konuda ABD çizgisinde kalınmasını istemektedir. Bu durum, 2015 yılında imzalanan nükleer anlaşma sürecinde İran'ın izlediği tek konu

başlığında anlaşma politikasını yerle bir etmiş görünmektedir. Zira İran, o dönemde sadece nükleer geliştirme programını masada tutmuş, Suriye politikası gibi konuları masanın dışında tutmayı başarmıştı. Bugün ise Trump yönetimi, tüm konuları masaya taşıyarak İran'ı özellikle ekonomi kartı ile sıkıştırmak istemektedir. Bu şartlar özetle; Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) tüm nükleer, askeri ve askeri olmayan istasyonlara tam erişimine izin verilmesi, uranyum zenginleştirme işlemine son verilmesi, ağır su reaktörünün

kapatılması, balistik füze üretiminin durdurulması, ABD tarafından terörist sayılan örgütlere yardımın kesilmesi ve Irak, Suriye ve Yemen gibi bölgelerdeki faaliyetlerini durdurması şeklindedir.

Söz konusu yaptırım kararlarının bir diğer boyutu ise; ABD ile İran arasındaki ticaret hacminin küçüklüğü düşünüldüğünde, bu yaptırımların İran'a diz çöktürmekten ziyade Avrupa ve Asya menşeli büyük şirketleri hedef aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu anlamda, söz konusu şirketlerin atacağı adımlar yaptırımların İran ekonomisine olan etkisini belirlemede etken olacaktır. 2015 yılında imzalanan nükleer anlaşmada imzası olan Rusya, Çin, Almanya, Fransa ve İngiltere yanında, Türkiye gibi İran ile geniş ticaret hacmine sahip olan ülkelerin yaptırım kararlarına karşı olmaları, bu kararların etkisinin sorgulanmasına neden olsa da ABD'deki varlıkları nedeniyle Trump yönetiminden çekinen büyük şirketler, İran'dan çekilme kararı almışlardır. Özellikle, Renault ve Peugeot gibi İran otomotiv sektöründe önemli pay sahibi şirketlerin yaptırımlara uyma kararı, İran ekonomisini olumsuz etkileyecek adımlar olarak gösterilebilir.

ABD yaptırımlarının devamında Kasım 2018'in başlarında getirilmesi planlanan sınırlamaların İran'ın petrol satışları üzerinde olacağı düşünül-

duğünde büyük ölçüde enerji kaynağı ihracına dayalı İran ekonomisinin bu yaptırımlardan ağır yara alması kaçınılmazdır. Trump yönetimi, İran'ın sahip olduğu limanları kapatarak dış ticareti büyük ölçüde durdurma planı yapmaktadır. Bu doğrultuda İran'dan petrol ithal eden ülkelere açıkça baskı yapmakta olan Trump yönetimi, bu karara uymayan ülkeleri de tehdit etmektedir. Bu bağlamda Güney Kore ve Japonya gibi ABD politikalarına entegre ülkeler İran'dan petrol alımını durduracaklarını açıklamışlardır. Şu an için petrol ihracatı noktasında İran ekonomisini ayakta tutabilecek tek etken, en büyük tedarikçisi olduğu Çin ile olan ticaret hacmidir. Ancak limanlara getirilecek kısıtlama, dolar ve altın gibi ödeme araçlarının yasaklanmış olması Çin ile olan ticareti de büyük oranda etkileyecektir. Bu noktada, ABD yaptırımlarının perde arkasında, üretime dayalı ekonomik büyüme modeline bağımlı ekonomik yapısı ile Ortadoğu petrolüne büyük oranda muhtaç durumda olan Çin'in baskı altına alındığı da rahatlıkla söylenebilecektir.

Türkiye Ekonomisine Etkileri

Türkiye'de yaşanan mevcut finansal durumu anlamak için Türk ekonomisinin son 20 yılda gerçekleştirdiği gelişmeyi gözden geçirmek gerekmektedir. Türkiye, 2001 yılında eko-

nomisini derinden etkileyen ciddi bir finansal kriz yaşamıştır. 2001 yılında yaşadığı finansal krizden dersler çıkaran Türkiye ekonomisi, bankacılık sistemini yeniden yapılandırıp, düzenleyici yeni kuruluşlar aracılığı ile risk primlerini azaltarak, benzer özellikler taşıyan 2008 Küresel Finansal Krizi'nin etkilerini minimize etmeyi başaramıştı.

2002'den bu yana Türkiye içerde birçok siyasi ve ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle 2013 yaz aylarında baş gösteren Gezi Kalkışması, Türkiye ekonomisini kötü anlamda etkileyen olaylar silsilesinin başlangıcı olmuştur. Bu üç aylık dönemde faiz oranları %4,61'den %10'a yükselmiş ve uzun bir süre sonra Türk Lirası değer kaybetmiştir. Aynı yıl 17-25 Aralık'ta Türkiye, FETÖ mensubu bürokratlar eliyle bir yargı darbesi atlatmış ve yine bu krizin ekonomiye bedeli ağır olmuştur. Yalnızca 2013 yılında yaşanan bu iki krizin maliyeti Türkiye ekonomisi için yaklaşık 157 milyar dolar olmuştur.

Son olarak, 15 Temmuz 2016'daki başarısız darbe girişiminin Türkiye ekonomisine büyük etkileri olmuştur. 2013 yılından itibaren yeniden tesis edilen enflasyon, işsizlik, büyüme

oranı ve faizler gibi makro ekonomik göstergelerde sıkıntılar yaşanmıştır. Bu dönemden sonra atılan adımlar neticesinde Türkiye ekonomisinin en önemli ve güçlü ayağı olan kamu mali disiplininde yaşanan kopukluklar ekonomiyi kırılgan hale getirmiştir. Tüm bu iç krizlerin yanında, sınır komşusu olan Suriye'de baş gösteren savaş ve neticesinde ülkeye sığınan üç milyondan fazla mülteci, zaten kırılgan hale gelmiş Türkiye ekonomisine yeni bir yük getirmiştir.

Tüm bu krizler sonucunda kamu mali disiplininde yaşanan kopuklukların başı çektiği sorunlar, sürdürülebilir büyüme politikasında aksaklıklara neden olmuştur. Türkiye ekonomisi büyümeye devam ederken dış ödemeler dengesinde verilen açıklar, uzun vadede risk primlerinin artmasına neden olmuştur. Artan risk primleri beraberinde faiz artışını ve

Türk Lirası'nın değer kaybını getirmiştir. Bu minvalde, mali disiplinin bozulması Türkiye ekonomisindeki kırılganlığın temel sebebi olarak ele alınabilecektir.

Bu süreçte, ABD'nin İran'a yaptırım kararı ve özellikle Donald Trump'ın sosyal medya vasıtasıyla krizi gündemde tutup yeni yaptırım tehdidinde bulunması, zaten hassas olan piyasaları olumsuz etkilemiştir. Son 10 yılda çeşitli iç ve dış krizlerle boğuşmak durumunda kalan ve cari açık gibi makro ekonomik konularda sıkıntılar yaşayan Türkiye ekonomisi, piyasada yaşanan bu şok dalgası neticesinde TL-Dolar kurunda yaşanan devalüasyon ile yara almıştır.

Mevcut kur krizinin aşılması anlamında ekonomi yönetiminin ve hükümetin bütünüyle atmış olduğu adımların teknik açıdan olumlu ve yerinde adımlar olduğu söylenebi-

lecektir. Atılan bu adımların yanında, birçok yerli ve yabancı ekonomistin de önerdiği gibi uzun vadede atılması gereken bazı adımların hayata geçirilmesi mevcut krizin sonlandırılabilmesi açısından elzem görünmektedir. Bu önerilerin başı çekenleri; Ar-Ge düzenlemeleriyle üretimin yönlendirilmesi ve cari açığın düşürülmesi, Merkez Bankası bağımsızlığı hususunda daha somut adımlar atılması, vergide adaletin sağlanması için dolaylı vergilerdeki ağırlığın dolaşmaz vergilere kaydırılması, bütçe hakkının daha somut olarak yaşama geçirilmesi gibi yapısal reformlardır. Özellikle, ithal ara girdi mallarına dayalı üretim sisteminin bir an önce dönüştürülüp sanayi sektörünün yerli üretime dayalı katma değeri yüksek mallar üreten bir yapıya kavuşturulması Türkiye ekonomisi açısından elzemdir.

Dış Müdahale mi? Kriz mi?

Son dönemde ABD ile yaşanan sorunlar bu ekonomik kırılganlık sürecinde meydana gelmiştir. Türkiye ekonomisindeki söz konusu kırılganlıklara rağmen, Türk Lirası'nda yaşanan değer kaybı makro ekonomik faktörlerle açıklanamayacak büyüklükte gerçekleşmiştir. İki ülke arasındaki döviz paritesinin karşılıklı enflasyon, faiz ve işsizlik oranları gibi faktörler ile belirlendiği düşü-

nüldüğünde; bu denli yüksek oynaklık oranlarının sadece Türkiye ekonomik yapısındaki kırılganlık ile açıklanamayacağı ortadadır. Özellikle Donald Trump'ın sosyal medyadaki açıklamalarından hemen sonra döviz kurlarındaki dalgalanmalar, ABD'nin döviz kuru amortismanı üzerindeki etkisinin bir göstergesi olarak ele alınmıştır.

“

Türk Lirası daha fazla değer kaybetmeden açık pozisyonlarını kapatmaya çalışan kuruluşlar, bankadaki dövizini geri alamama korkusu yaşayan normal bireyler ve son olarak yurt dışında baskı aracı olarak kullanılmak üzere yapılan büyük hacimli işlemler TL'de yaşanan ani ve oynak kur baskısını açıklamaktadır...

”

Türkiye'de yaşanan döviz kuru krizinin nedenleri hakkında birçok ekonomist görüş bildirmiş, çoğu yabancı araştırmacı Türkiye hakkındaki eksik bilgiden dolayı krizi yanlış değerlendirmiştir. Yaşanan siyasi sıkıntılar ile birlikte yabancı yatırımcının panik halinde dolara yönelmesi, Türk Lirası daha fazla değer kaybetmeden açık pozisyonlarını kapatmaya çalışan kuruluşlar, bankadaki dövizini geri alamama korkusu yaşayan normal bireyler ve son olarak yurt dışında baskı aracı olarak kullanılmak üzere yapılan büyük hacimli işlemler TL'de yaşanan ani ve oynak kur baskısını açıklamaktadır. Bu noktada, panik havasından beslenen bir krizin çözümü için en doğru yaklaşım ekonomide beliren olumsuz havayı dağıtmak ve beklentileri piyasalara umut aşıl原因arak olumlu hale getirmek olacaktır.

Böyle bir ortamda Erdoğan yönetimi, öncelikli hedefini zihinlerdeki kriz havasını dağıtmak ve piyasayı olumlu hale getirmek olarak belirlemiştir. Bu bağlamda, özellikle Başkan Erdoğan'ın söylemleri söz konusu sürecin ABD menşeli bir dış saldırı tezi olduğu noktasında yoğunlaşmıştır ve bu şekilde toplumsal birlik sağlanma yoluna gidilmiştir. Bu söylemlerin toplumu ikna ettiği ve toplumun birleşmesini sağladığı söylenebilecektir. Ancak, zihinlerdeki kriz havasının dağıtılmasının bu süreci aşmakta tek başına yeterli olamayacağına farkında olan ekonomi yönetimi, çok geçmeden bu süreci teknik olarak sonlandırarak adımlar atacağını açıklamıştır. Kısa süre içerisinde de piyasa aktörleri ile “Yeni Ekonomi Programı” adı altında özel bir toplantı yapan ekonomi yönetimi, finans ve sanayi sektörlerini rahatlatmak için yeni destek paketleri açıklamıştır. Bu paketler, ilgili sektörleri rahatlatma ve döviz kurlarındaki son oynaklıkların neden olduğu herhangi bir zararın önlenmesi adımlarını içermektedir. Bunun yanında, ekonomi yönetimi, yabancı sermaye yatırımcıları ile telekonferans yöntemi ile krizin nedenlerini açıklayan ve çıkış yolu için atılacak adımları içeren bir toplantı daha gerçekleştirmiştir. Tüm bu adımlar piyasanın ateşinin alınmasında önemli rol oynamıştır. Özellikle Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) yurt dışı swap işlemlerine getirdiği limit anlık işlemler ile dolar alımının azalmasını sağlamıştır.

Bunlara ek olarak ekonomi yönetimi bir dizi ek önlem paketi yayınlamıştır. Bu eylem planlarına göre; kredi kanallarının açık tutulmaya devam edileceği, firma nakit akışlarının sürdürülebilirliğini temin edebilmek için vade ve fiyatlamalarda esneklik sağlanmaya devam edileceği açıklan-

mıştır. Eylem planının diğer maddelerinde ise; kur artışının mevcut krediler üzerindeki etkilerinin teminat altına alınacağına ilişkin maddeler yer almaktadır. Buna göre; kur artışının limit aşımına neden olduğu krediler için bu limit aşımının dikkate alınmayacağı, kur etkisi ile teminat değeri risk tutarı artan krediler için ilave teminat talebi olmayacağı ve kredi gecikmeleri, karşılıksız çek ve protesto edilen senetler gibi durumların kredi erişimine engel olmayacağı gibi kararlar alınmıştır. Ekonomi yönetiminin yanı sıra, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı da sanayicilere, KOBİ'lere ve teknoloji girişimcilerine destek olmak için 16 maddelik bir "Destek ve Önlem Paketi" yayınlamıştır.

“

Türkiye ekonomisinde yaşanan dalgalanmalar ve İran'a karşı uygulanan ABD yaptırımları bölgede ticaret partneri olan diğer ülkeleri de doğrudan etkilemektedir.

”

Nasıl Bir Yol İzlenmeli?

Son yıllarda ciddi siyasi ve iktisadi güçlüklerle karşılaşan Türkiye ekonomisi, Trump yönetiminin agresif dış politika uygulamalarının da piyasaları olumsuz etkilemesi nedeniyle sorunlar yaşamaktadır. Türkiye ekonomisinde yaşanan dalgalanmalar ve İran'a karşı uygulanan ABD yaptırımları bölgede ticaret partneri olan diğer ülkeleri de doğrudan etkilemektedir. Bölge ülkeleri yanında, özellikle İran'ın enerji kaynaklarına ihtiyaç duyan ülkeler için de bu süreç sorun teşkil etmektedir. Mevcut yaptırımların devamı ve yeni yaptırımlar sadece bölge ülkeleri için değil, bu ülkelerle ticari ilişkilerde bulunmayan ülke ekonomileri için dahi olumsuz etkiler doğuracaktır.

Tüm bu veriler ışığında; bölge ekonomilerindeki kırılganlıkların giderilmesi için atılması gereken ilk adım siyasi belirsizliklerin giderilmesi ve diplomasinin daha etkin biçimde kullanılmasıdır. Bu yönde atılacak adımlar öncelikli olarak bölge ekonomilerindeki panik havasını dağıtacak ve risk primlerini düşürecektir. Panik havasının dağıtıldığı piyasa-

larda yatırımcılar karar alıcıların doğru hamleleriyle önlerini görebilecek ve daha sağlıklı kararlar alacaklardır.

Bu doğrultuda, yukarıda da anlatıldığı üzere Türkiye ve İran, krizin boyutlarının derinleşmemesi adına atılması gereken adımları gecikmeden atmalıdır. Türkiye açısından; ekonomideki kırılganlıkların giderilmesi, kamu mali disiplininin tesis edilip kamusal alandaki israfların önüne geçilmesi, üretimde milli sermayeyi destekleyip dövizde olan ihtiyacın azaltılması, sanayi sektöründe yüksek teknoloji ürün ihracatını artırıcı politikalar izlenmesi ve cari açığın giderilmesi gibi adımların acilen atılması elzemdir.

İran için ise, öncelikli adımların siyasi olduğu görülmektedir. İran'ın kendi içinde ve Irak'ta yaşanan toplumsal olaylar göz önünde bulundurulduğunda; İran'ın ilk olarak bölge siyasetinde değişiklikler yapması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Kendi toplumunun taleplerinin göz ardı edilmemesi ve mevcut krizin tırmandırılmaması adına bölgesel siyasette daha temkinli ve barışçıl politikalar izlenmesi gerekmektedir. Bu adımları takiben mevcut krizin çözümüne yönelik adımlara geçilmelidir. Bu noktada İran yönetimini çok zorlu bir süreç beklemektedir, zira piyasada güven ortamının tesis edilmesi ve yapısal reformlara hızla geçilmesi kriz yönetimi konusunda öncelikle atılması gereken adımlardır. Mevcut yönetim yapısında ve toplumsal ortamda bu adımların atılmasının zorluğu ve henüz ikinci aşamasına geçilmemiş olan ABD yaptırımları, İran'ın çok zorlu bir süreç gireceğinin göstergesidir. Bu süreçte İran yönetiminin izleyeceği politikalar hem İran ekonomisinin kaderini tayin ederken bölge ekonomilerinin de ne derece etkileneceğini belirleyecektir.

ORYANTALİST BAKIŞIN ELEŞTİRİSİ VE BİR ORTADOĞU ŞEHİRİ OLARAK İSTANBUL

Tarihsel kırılmaların hemen her türlüsüne tanıklık etmiş ve muhatap olmuş bu kadim şehir, asırlardan beri Oryantalist gezginlerin, sanatçıların ya da politikacıların hafızalarında seçkin bir yer edinmiştir.

Dr. Sertaç Timur Demir
*Gümüşhane Üniversitesi
Öğretim Üyesi*

Bu yazı küresel merakın üzerinde en fazla yoğunlaştığı şehirlerden olagelen İstanbul'un, Batılı filmlerce bir Ortadoğu şehri olarak yansıtılmasını ele almaktadır. Elbette, İstanbul'un bir yanı da Ortadoğu'dur. Fakat yalnızca Ortadoğu'dan ibaret olamayacak kadar da çok boyutlu, çok renkli, çok dokulu ve çok katmanlıdır. Tarihsel kırılmaların hemen her türlüsüne tanıklık etmiş ve mu-

hatap olmuş bu kadim şehir, asırlardan beri Oryantalist gezginlerin, sanatçıların ya da politikacıların hafızalarında seçkin bir yer edinmiştir. Dahası bunların eserleri, İstanbul hakkında geliştirilen çağdaş literatüre de paradoksal olarak kaynaklık etmiştir. Bugün ortada, İstanbul'la ilgili ama İstanbul gerçekliğinden oldukça uzak bir şehir portresi vardır. Bu yazgı, yalnızca İstanbul'a has da değildir.

Son yıllarda oryantalist bakışın özellikle film çalışmaları üzerinden ele alınışına tanık ediliyor. Elbette bu, beklenmedik bir tesadüf ya da gereksiz bir temayül değil. Nitekim görüntüler üzerine kurulu olan çağdaş kültür hemen herkesi birer “izleyici”ye dönüştürmüştür. Ekranlar artık gündelik yaşamın her yerindedir. Özellikle kişisel mobil teknolojiler, zaman ve mekân sınırlılığından kurtulmuş bir başboşlukla bireyleri her an ve koşulda kuşatmıştır. Ekranlara bakılarak ve ekranlarda yaşanan bu hayatın orta yerinde modern birey artık tüm bilgi ve paylaşımı bu ekranlarda tecrübe etmektedir. Sanal, portatif, esnek ve değiştirilebilir bu kimlikler için öğrenme ve öğretme edimi tümüyle bir “tık” hatta bir “göz teması” hükmündedir.

Oryantalist bakış da, olanca yanılğı ve yanılısamalarına rağmen, tam da böyle bir kolaycılık ve pratiklik imkânı sunar. Zira uzak ve bu yüzden biraz da meçhul kalan bir yeri ya da bir şeyi tanımlamanın en kestirme, en kolay yolu hiç şüphesiz yüzeysel genellemelere git-

mektir. Çünkü bu yolda, derine inmenin zahmeti olmadığı gibi; ‘öteki’ye temas etmenin olası riskleri de yoktur. Bu nedenle istisnasız ve detaysız genellemeler yapmak rahatlatıcı olmakla beraber akleden, hisseden ve duyumsayan meraklı insanın önündeki bariyerdir de... Oryantalizm karmaşık, çok katmanlı ve dağınık bir meseleyi tek bir cümle ya da imgeyle anla(t)ma çabasıdır. Tarihsel olarak, Cemil Meriç’in dediği gibi, sömürgeciliğin keşif koludur da.

Oryantalizm teorisinin büyüklerinden Edward Said şöyle özetler: “Oryantalizm; estetik, bilimsel, ekonomik, sosyolojik, tarihsel ve filolojik metinler aracılığı ile aktarılmaya çalışılan bir cins jeo-ekonomik görüşler manzumesidir. Oryantalizm, coğrafi bir ayırmadan ziyade seri çıkarlar toplamıdır –ki bu tasavvurda Doğu ve Batı olmak üzere eşit olmayan iki bölüme ayrılmıştır. Bu çıkarlar yalnızca tasarlanmış da değildir. Aynı zamanda bilimsel keşifler, filolojik çalışmalar, psikolojik analizler, mekân tarifleri ve sosyolojik açıklamalarla ayakta tutulmaya çalışılan

müesseselerdir. Bu sistem, açıktan açığa ayrı bir dünyanın yönlendirilmesi, kullanılması hatta eritilmesi için gösterilen gayretlerin tümünü ihtiva eder”. Buna göre oryantalist, bakılan şeyin gerçekte olduğundan ya da neye benzediğinden ziyade bakışın ontolojisiyle ilgilidir.

Bu bakış, katmanları eritir; yani tektipleştiricidir. Detayları siler; yani genelleştiricidir. Oryantalist bakış için İskenderiye ya da Şam neyse İstanbul da aşağı yukarı odur. Orada yaşayan insanlar da birer kalıp makinesinden geçmişçesine aynı şeye inanır ve aynı şeyleri yaşarlar. Aynı şeyleri giyer ve aynı yemekleri severler. Dogmaları da, tabuları da birdir. Oryantalist bakış için bir şey onun örtüsünden yani görünümünden ibarettir. Dahası bu görünüm, yoğun abartılarla tasvir edilir. Zira oryantalist anlatıda çarpıcı / vurucu olmak esastır. Gördüğü şeyi tüketen bu bakış, kendisi de tükettirmek ister. Bu nedenle şehvet gibi, korku gibi, teccüs gibi insani zafiyetlerden beslenir ve dolaylı olarak bunları kıskırtmayı amaçlar.

Sinemada İstanbul Yansımaları

İstanbul'a turist olarak gelmenin ödülü, burada hala bir imparatorluğun yaşadığına inanmakken; bedeli ise şehrin yalnızca sentetik sunum mekânlarını gezerek kent- sel deneyiminden mahrum kalmaktır. İstanbul'u Hollywood filmlerinin rehberliğinde tanımak da böyledir. Bir zamanlar Yeşilçam üzerinden "taşı toprağı altındır" denerek kontrolsüz güçlerle harcanan şehrin kimliği, Hollywood filmleriyle başka bir tür tüketimin malzemesi olmuştur. Buna göre, şehir hep uçlarda yaşar. Örneğin; şehirde çekilen üç "007 James Bond" filminden geriye şöyle bir imaj kalır; esrarengiz olaylar, kendinden geçmiş dervişler, dansözler ve herkesin bir diğerini öldürdüğü korkutucu ortam.

Tod Browning'in 1920 yapımı *The Virgin of Stamboul* filminde ise İstanbul hala yaşayan ve entrikaların hüküm sürdüğü harem ve saraylar şehridir. Yönetmenin filme yansıyan düş dünyasında erkekler sinsi, kindar ve kadın düşkün- yken; kadınlar ise kimliksiz, korunmasız ve olmaz hayallerin peşindedir –ki bu hayaller filmde bir şekilde Amerikan rüyasıyla örtüşür. Filmin başkarakteri olan Captain Carlisle Pemberton (Wheeler Oakman), filmde Doğu vandalizmi ve köylülüğünün karşısında nezakete ve merhamete eş bir "Amerikan kahramancılığı" nı temsil eder. Filmin ismindeki "virgin" (bakire) ibaresi de, oryantalist terminolojinin popüler kelimelerindedir. Zira bu kelime içinde hem cazibeyi hem de gizemi barındırır.

İstanbul (1957) filminin posterini.

Dışarıdan bakan biri için İstanbul'u özetlemenin en kolay yolu, posterde de olduğu gibi, şu imgelere dikkat çekmektir: Yıldızlı geceler, cami silueti, pembe renk, tespih, bıyıklı adam ve korkmuş kadın yüzü...

1957 yapımı *İstanbul* filminde şehir, olağandışı ilişkilerin, tuhaf aşkların, sürprizlerin ve neticede tehlikeli sırların şehridir. Sultanahmet, Haliç ve Galata üzerinde panoramik çekimlerle büyüdü ve nostaljik bir şehir kurgusu yapan filmin afişinde İstanbul, "Doğu'nun tutkusuna Batı'nın günahlarının bulunduğu yer" olarak tanımlanır. Diğer bir Hollywood yapımı *Topkapı* (1964) filminde de, Topkapı Sarayı'ndan "zümrüt hançer" i çalmaya çalışan uluslararası hırsızların hikâyesi anlatılır. Bu zümrüt hançer imgesi oryantalist bakış açısından semboliktir. Nitekim zümrüt muhteşem saltanatı, hançer ise ölümcül iktidarı temsil eder. Bu filmde İstanbul egzotik mekânların gölgesinde hırsız-polis kovalamacasının yaşandığı tekensiz bir şehirdir. Tıpkı, bir kara propaganda filmi olan ve İstanbul'u içinde koyunların olduğu viran ve ürkütücü bir köy olarak gösteren *Doğu Ekspresi'nde Cinayet* (1974) filmindeki gibi.

İstanbul'un oryantalist anlatısında öne çıkan bir diğer tavır da bitmeyen aksiyonlardır. *Altın Yumuruk İstanbul'da* (2001), *The Net 2.0* (2006), *Uluslararası* (2009), *Köstepek* (2011), *Takip İstanbul* (2012) ve *Skyfall* (2012) filmleri şehri kaotik ve egzotik görüntüleriyle bir aksiyon şehri olarak tasvir eder. Tüm bu filmlerde İstanbul'a özgü Boğaz ve Tarihi Yarımada dışında, modern kentsel deneyimin büyük oranda yaşandığı iç muhitlere girilmez. Çünkü burada meraklı izleyici gözün ilgisini çekecek bir şey yoktur. Bu filmlerde dikkat çeken en önemli vurgulardan biri de kadınların ya dansözler gibi önemli oranda "çıplak" ya da tümüyle "çarşafı" olarak gösterildiğidir. Oryantalist göz için grilere yer yoktur. Orada her şey siyah beyazdır.

Figür

007 James Bond: Rusya'dan Sevgilerle (1963) filminden bir sahne. Sahnede çadır-vari bir mekânda bakışların toplandığı bir dansöz vardır.

Oryantalizmin Diğer Yüzleri

Yalnızca kurmaca filmlerde değil; belgesellerde de bu noktaya kadar anlatılan "seçilmiş" imgelerin tekrarı dikkat çeker. Örneğin; İstanbul'un kültür başkenti olduğu 2010 yılında çekilmiş *The Real Istanbul* (Gerçek İstanbul) başlıklı bir BBC belgeseli bu eksende düşünülebilir. Bu başlığın akla getirdiği ilk ve en önemli soru gerçek bir İstanbul'un

olup olmadığıdır. Varsa nerededir ve kaç tane İstanbul vardır İstanbul'un içinde?

Gerçek İstanbul'u arayan bu belgesel üç İstanbulluya odaklanmıştır: Oyuncu Haluk Bilginer, tasarımcı Zeynep Fadilloğlu ve piyanist İdil Biret. Bunlar Gayatri Spivak'ın deyimleriyle birer informants (muhibir) konumundadır burada. Böyledir, çünkü içeriden birisinin yaptığı her açıklama izleyiciler için daima daha inandırıcı ve ikna edici olmaya müsaittir. Ne var ki, dışarıdan bakınca yerli olduğu düşünülen bu kişilerin her biri esasında birer elittir. Filmde de bunların yaşadıkları İstanbul'un, şehirdeki baskın kentsel ve toplumsal gerçeklikten ne denli uzak olduğu açığa çıkar.

Söz konusu belgesel, evvela Arap ezgileriyle başlar. Müzik üzerine binen görüntülerde de, bu ezgiye paralel olarak İstanbullu tasvirlerinde hatalı olarak Arap turistler görünür. Daha sonra camiler ve "palmiye ağaçları". Yani laleler, güller veya erguvanlar değil de, palmiye ağaçları. Haluk Bilginer'le yapılan çekimlerde izleyici beklediği üzere Ayasofya'ya, Sultanahtet'e, faytonlara, çarşafli kadınlara ve lokuma yönlendirilir. Bölümün sonunda sanatçı boğazdaki lüks bir restoranda rakı eşliğinde ahtapot yemenin inceliklerini anlatır. İstanbul gerçekten bu mudur? Ya da bu mönü İstanbullular için olağan ve hatta olası mıdır?

İkinci anlatıcı Zeynep Fadilloğlu, izleyiciyi Boğaz etrafında Sarıyer, Rumeli Hisarı ve Anadolu Kavay'na götürdüktan sonra, İdil Biret de İstanbul tanıtımını Moda'da sonlandırır. Bu mekanlardaki zen-

ginlik ve mutluluk görüntüleri şehrin yüzde kaçında hâkimdir? Yani bu muhitler, Fadilloğlu'nun dediği gibi, İstanbul'un dinamizmini ve çok-kültürlülüğünü anlatmaya gerçekten muktedir midir? Yoksa hususen Moda, çok kültür-lülüğün yerini yerli seçkinciliğin aldığı bir bozulma mekânı olarak da görülemez mi?

“**İstanbul'da dünyanın tüm köşelerine uzanan bir ufuk vardır. Şehrin aurası, kürenin öbür ucundan dahi hissedilebilir. Fakat şehri de kendine hapseden oryantalist bakış, bu mesafeyi bir tür körleşmeye dönüştürmüştür. Esasında bu yabancılaşma, Batı tasavvurunda ağırlıkla bir sömürge menzili olan Doğu'nun hemen tüm şehirleri için de söz konusudur.**

Sinema ve İstanbul etrafında geniş bir filmografinin olduğu söylenebilir. Yani buraya kadar verilen örneklerden çok daha fazlası vardır. Burada asıl kıymetli olan, bir şeyi gösterirken; başka bir şeyin gizleniyor olmasıdır. Bu açıdan İstanbul'a dair açıkça söylenmeyen şey, şehirdeki ikincil mekânların, ikincil kişilerin ve ikincil olayların İstanbul'daki kentsel ve toplumsal deneyimin çok büyük bir bölümünü oluşturduğudur. Bu nedenle gerçek bir İstanbul arayışında bakışı bu ikincil dünyaya çevirmekte fayda vardır.

Daha önce belirtildiği gibi İstanbul, elbette Ortadoğu'nun ruhunu barındırır. Ama onu aşar da... İstanbul'da dünyanın tüm köşelerine uzanan bir ufuk vardır. Şehrin aurası, kürenin öbür ucundan dahi hissedilebilir. Fakat şehri de kendine hapseden oryantalist bakış, bu mesafeyi bir tür körleşmeye dönüştürmüştür. Esasında bu yabancılaşma, Batı tasavvurunda ağırlıkla bir sömürge menzili olan Doğu'nun hemen tüm şehirleri için de söz konusudur. Bu nedenle gerçekte birbirinden devasa farklılıklar barındıran Doğu'nun komşu muhitleri, bu Batılı algıda tek bir imgeye karşılık gelir.

İçeriye girmek, yakınlaşmak elbette zordur. Bu, kimi zaman izleyici ya da yapımcı olarak kendi aidiyetlerinden, tecrübelerinden ve kimliğinden soyunmayı gerektirebilir. Ancak öte yandan, bu gerçekleşmeden de uzakta kalan bir yeri ya da şeyi isabetlice anlamak ve insafıca anlamlandırmak pek mümkün değildir. Ne yazık ki, yaşadığımız dünya, bunca küresel kültür ve bilgi toplumu iddialarının aksine, duvarların, yıkılmak bir yana, yeni ve daha yüksek duvarlar örüldüğü bir dünyadır. Bu duvarların en aşılabilir olabileni belki de coğrafi olanlardır. Savaşlar ve işgaller özünde zihinlerdeki duvarlara yaslanmakta, buradan başlamakta ve kendine yine burada bir meşruiyet zemini bulmaktadır. Bunu ortadan kaldırmak için İranlı düşünür Dr. Ali Şeriatî'nin "insanın kadim zindanları" olarak detaylandığı toplum, tarih, biyoloji ve en mühimi de nefis / benlik duvarlarının yıkılması gerekmektedir. Bunu böylece bilmek de, hiç şüphesiz, en çetin hesaplaşmanın ilk büyük adıdır.

İRAK'IN ANKARA BÜYÜKELÇİSİ
HÜSEYİN MAHMUD EL-HATİB İLE RÖPORTAJ

Büyükelçi Mahmud El-Hatib: “TÜRKİYE, İRAK'IN BİRLİĞİNİN VE EGEMENLİĞİNİN KORUNMASINDA KİLİT ROL ÜSTLENDİ”

Dr. Hüseyin Mahmud El-Hatib Kimdir?

Irak Cumhuriyeti Ankara Büyükelçisi Dr. Hüseyin Mahmud El-Hatib, 1953 yılında Bağdat'ta doğdu. Bağdat Üniversitesi, Kimya Bölümü'nden 1974 yılında mezun olan El-Hatib, daha sonra aynı Üniversitenin Fiziksel Kimya Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini tamamladı. 1980 yılında ise Manchester Üniversitesi'nin Kimya Bölümü'nden doktor olarak mezun oldu. Özel sektör tecrübesi de bulunan El-Hatib 2009 yılından itibaren Irak Dışişleri Bakanlığı'nda çeşitli kademelerde görev yaptı. Büyükelçi El-Hatib, İngilizce ve Felemenkçe bilmektedir.

RÖPORTAJ

Watheq Al-Sadoon

ORSAM Uzmanı

ORSAM: Sayın Büyükelçi, bize böyle bir fırsat tanıdığınız için şükranlarımızı sunuyoruz. Irak son zamanlarda çeşitli tehditlerle ve büyük sorunlarla karşılaştı. Terör örgütü IŞİD ile mücadele, seçimler ve sonrasındaki süreç, Basra'daki

protestolar ve akabinde hükümetin kurulması gibi konular ciddi sorunlar ortaya çıkardı. Tüm bu gelişmelerin ışığında Irak'taki siyasi, güvenlik ve ekonomik bağlamda mevcut tabloyu bize çizebilir misiniz?

“

Iraklılar, barışçıl iktidar ilişkilerine dayanan sabit bir esas üzerine demokratik sistemin kurulmasında başarılı olabildi. Irak, anayasa oylamasından önce yapılan yerel seçimler gibi dört seçim döneminden başarıyla geçti.

”

Büyükelçi: Öncelikle Irak Büyükelçiliği'ne hoş geldiniz! Sizinle buluşmaktan memnuniyet duyuyoruz. Irak Büyükelçiliği olarak -Allah'ın izniyle- kuruluşunuz Ortadoğu Araştırmaları Merkezi ile birlikte, gelecekte Irak ve Türkiye'nin menfaatine dair işbirliği yapmayı umut ediyoruz. Irak'taki siyasi tabloyu değerlendirmekle başlarsak; bildiğiniz üzere 2003'ten bu yana Irak devamlı olarak değerlendirilmeye ve düzelmeye ihtiyaç duyulan bir ülke... Bu nedenle her türlü modern ve demokratik deneyimde olduğu gibi birçok olumlu ve olumsuz durumla karşılaştı. Fakat Allah'ın lütfuyla Iraklılar, barışçıl iktidar ilişkilerine dayanan sabit bir esas üzerine demokratik sistemin kurulmasında başarılı olabildi. Irak, anayasa oylamasından önce yapılan yerel seçimler gibi dört seçim döneminden başarıyla geçti. Karşılaşılan zorluklar ve tehditlere rağmen bütün bu seçimler uluslararası alanda övgü aldı. Kısa bir süre önce, uluslararası toplum tarafından takip edilen, kabul gören ve olumlu karşılanan son parlamento seçimlerinden sonra eski Başbakan Haydar el-Abadi ile yeni Başbakan Adil Abdülmehti arasındaki karşılıklı barışçıl iktidar ilişkilerine tanık olduk. Bu seçimleri;

hızlı bir şekilde parlamento başkanı, cumhurbaşkanı ve başbakanlık seçimleri gibi siyasi adımlar başarıyla takip etti. Hatta bu adımların engele takılmasını umut eden birçok kişi bu duruma oldukça şaşırıldı. Bunun üzerine hükümet kuruldu, parlamento bu hükümetten 18 bakanı onayladı. Diğer bakanların da yakın zamanda onaylanması bekleniyor.

“

Onlarca gazetemiz, uydu kanalımız ve basın organımız bulunmaktadır. Hepsi de hükümetin icraatlarını izlemek ve olumsuzlukları eleştirmek için çalışmaktadır. Tüm bunlar, devletteki karar alıcıların doğru kararlar almalarına ve hükümetin çalışma şeklini düzeltmelerine yardımcı olmaktadır.

”

Daha önce Irak'ta olmayan ifade, basın, yayın ve bağımsız yargı özgürlüğümüz bulunmaktadır. Bana göre, bütün bu yaşananlar siyasi sürecin doğru yöne ilerlediğine dair olumlu göstergelerdir. Irak'ta son zamanlarda yaşanan protesto gösterilerine gelince; bu protestoları, “Hükümetin icraatlarını eleştirmek ve değerlendirmek için halka protesto etme izni veren demokratik sürecin önemli bir parçası” ve “ulus oluşturma araçlarından biri” olarak görüyorum. Hatta Irak'ta protestolara ek olarak hükümetin icraatlarının değerlendirilmesi, izlenmesi ve eleştirilmesine yardımcı olan başka bir gücümüz daha var. Bu gücümüz daha önce görülmemiş bir özgürlük alanına sahip olan “Dördüncü Güç” olarak adlandırdığımız basındır. Onlarca gazetemiz, uydu kanalımız ve basın organımız bulunmaktadır. Hepsi de hükümetin icraatlarını izlemek ve olumsuzlukları eleştirmek için çalışmaktadır. Tüm bunlar, devletteki karar alıcıların doğru kararlar almalarına ve hükümetin çalışma

şeklini düzeltmelerine yardımcı olmaktadır. Irak hükümeti ve siyasi güçlerin, bu protestolarla doğru bir şekilde ilgilenebildiklerine; siyasi güçlerin çoğunun bu protestolarda ileri sürülen birçok talebin haklılığını doğruladığına ve bu protestolara önem veren ve objektif yaklaşan bir görüş konusunda neredeyse ortak noktada buluştuklarına inanıyorum.

Irak'taki güvenlik konusuna gelince; bildiğiniz üzere Iraklılar, terör örgütü IŞİD'e karşı mücadelede büyük bir zafer elde etti. Bu zafer, Irak'ın birlik olmasıyla pek çok kurban vererek gerçekleşti. Bütün toplumlar ve milletler terörle mücadelede tek bir cephede birleşti ve bunda da başarılı oldu. Dini merciin esas rolünü unutmamalıyız! Dini mercii, kamuoyunu harekete geçirerek “cihat” fetvası verdi ve vatani savunmak adına savaş cephelerine katılmaları için çeşitli yaşlardaki yüzbinlerce vatandaşı yüreklendirdi. Terör örgütü IŞİD'in bir anda ortaya çıkmasıyla neler yaşandığını herkes

biliyor. Bu terör örgütü, Irak'taki birçok kente ve bölgeye ulaşarak buralarda kontrolü sağlamaya başladığında, Irak güvenlik güçlerinin durumu kötüydü. Ancak Irak'taki bütün toplumlar ve milletler bu terör örgütünün karşısında durmak için ayaklandı. Irak'ta vatandaşların ve gönüllülerin desteğiyle silahlı güçler yeniden kuruldu. Irak güvenlik güçleri bütün kesimlerden ordu, polis, Haşdi Şaabi ve Peşmergeyle IŞİD'e karşı zafer elde edebildi. Uluslararası toplum ve komşu ülkeler silah, eğitim ve diğer ihtiyaçları sağlayarak IŞİD ile mücadeleye destek verme konusunda kilit bir rol oynadı. Uluslararası toplum ve komşu ülkeler, Irak halkı ve Irak Hükümeti'nin terör örgütü ile mücadeledeki tutumlarını takdir etmektedir. Özellikle şimdilerde IŞİD ile mücadelede ortağımız olan Türkiye'nin tutumu bu noktada çok önemlidir.

“

Irak'taki mevcut güvenlik durumuna gelince; gelişmeler Irak'ın bütün kent ve köylerinde ve hatta çölde güvenlik durumunun öncekinden daha iyi olduğunu ve günden güne iyileştiğini göstermektedir. Irak'taki kentler, terör örgütü El-Kaide'nin ve ardından IŞİD'in ortaya çıkmasından bu yana daha önceden karşılaşmadığı güvenlik önlemlerinden büyük oranda yararlanmaktadır.

”

Irak'taki mevcut güvenlik durumuna gelince; gelişmeler Irak'ın bütün kent ve köylerinde ve hatta çölde güvenlik durumunun öncekinden daha iyi olduğunu ve günden güne iyileştiğini göstermektedir. Irak'taki kentler, terör örgütü El-Kaide'nin ve ardından IŞİD'in ortaya çıkmasından bu yana daha önceden karşılaşmadığı güvenlik önlemlerinden büyük oranda yararlanmaktadır. Ancak güvenlik güçleri tarafından sürekli olarak aranan ve yok edilen, tıpkı fareler gibi yuvalarına gizlenmiş teröristlerin hücreleri ve terörün kalıntıları kesinlikle vardır. Bildiğiniz gibi kesin olarak terörün ortadan kaldırılması için terörün doğurduğu sapkın düşünceyle mücadele edilmesi, yolsuzluğun ve düzenbazlığın deşifre edilerek ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Irak'taki ekonomik duruma gelince; bildiğiniz üzere ekonomi faktörü, güvenlik ve siyaset faktörleriyle bağlantılıdır. Siyasi ve güvenlik bağlamında olumlu olarak bahsettiğim konuların ekonomiye yansıdığı kesindir. Irak ekonomisi, terör örgütü IŞİD ile yapılan savaşın ortaya çıkardığı mali kriz ve ülkenin mali kaynaklarına büyük oranda zarar veren petrol fiyatlarının düşüşü nedeniyle 2014 yılından bu yana yatırım ve kalkınma projelerinin faaliyete geçirilmesini engelleyen büyük zorluklar yaşamıştı. Şimdi ise, IŞİD ile mücadelede zafer elde edildi ve önceden de söylediğim gibi Irak'taki güvenlik durumu büyük oranda düzeldi. Siyasi istikrarımız da söz konusudur. Irak, vatandaşlara temel hizmetler sunma, geciken yatırım projelerini faaliyete geçirme, yeniden imar ve

yapılanmaya katkı sağlama için yerli ve yabancı yatırımları çekmeye yönelmektedir. Aynı zamanda, önde gelen uluslararası şirketlerin çeşitli ekonomi ve kalkınma sektörlerinde Irak piyasasında yatırım yapma konusunda güçlü bir eğilimi olduğunu biliyoruz. Bildiğiniz üzere, 2018 Şubat ayında Irak'ın yeniden imar edilmesi için Kuveyt Konferansı düzenlendi. Bu konferansa büyük oranda uluslararası katılım sağlandı. Türkiye'nin bu konferansta sergilediği seçkin ve emsalsiz tutumuna dair memnuniyetimizi her zaman dile getiriyoruz. Türkiye, Irak'taki yeniden yapılanma ve yatırım projelerini desteklemek için 5 milyar dolar tahsis ettiğini açıkladı. Türkiye'nin bu tutumunu Iraklılar tabii ki unutamayacaktır!

Bu gelişmeler, Irak'taki ekonomik koşulların iyileşmesi için büyük bir fırsat elde edildiğini göstermektedir. Yeni Başbakan Adil Abdülmehdi ekonomi konusunda büyük bir tecrübeye sahiptir. Ben şahsen ve diğer birçok kişi, Irak'taki ekonomik koşulların yakın gelecekte iyileşeceğine eminiz. Özel sektörde ve kamu sektöründe Irak, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve yeniden imar edilme konusunda önemli ve hayati bir rol oynamak adına özel sektörün gelişmesinin gereklerini yerine getirmek için çabalamaktadır. İster IŞİD'in işgalıyla zarar görmüş Irak'ın kuzey ve batısı olsun, ister işgal edilen kentlerin kurtarılması, IŞİD'in ortadan kaldırılması ve zafer elde edilmesi için çocuklarını feda eden merkez ve güney kentleri olsun, Irak'taki bütün kentler özen gösterilmeye ve yeniden imar edilmeye ihtiyaç duymaktadır.

ORSAM: Sayın Büyükelçi, Türkiye-İrak arasındaki ilişki tarihsel, çok boyutlu, kültürel, sosyal ve politik bir yapıya sahiptir. İki ülke arasındaki ilişkilerin mevcut dinamiklerini değerlendirebilir misiniz?

“

Türkiye'nin IŞİD ile mücadele konusunda Irak'ı destekleyen tutumuna ek olarak, -önceden de dile getirdiğimiz gibi- Kuveyt Konferansı'nda Türkiye'nin Irak'ın yeniden imar edilmesi konusundaki üstün tutumunun da hatırlanması gerekmektedir.

”

Büyükelçi: Aslında Irak-Türkiye ilişkileri yaklaşık iki yıldan bu yana çok olumlu bir gelişme göstermiştir. Türkiye, Irak'ın birliğinin ve egemenliğinin korunmasından sorumlu bir tutum sergilemiştir. Burada şunu kastediyorum; Türkiye'nin geçen yıl Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde (IKBY) gerçekleşen “bölgenin Irak'tan ayrılmasına dair” yapılan referanduma dair sergilediği reddedici tutumudur. Bu tutum, çok olumluydu. Bu tutum, Iraklıların büyük bir çoğunluğunda geniş bir yankı uyandırdı. Türkiye'nin bu tutumu, Irak-Türkiye ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmasında önemli bir noktaydı. Türkiye'nin IŞİD ile mücadele konusunda Irak'ı destekleyen tutumuna ek olarak, Kuveyt Konferansı'nda Türkiye'nin Irak'ın yeniden imar edilmesi konusundaki üstün tutumunun da hatırlanması gerekmektedir. İmar için söz konusu meblağdan faydalanma olasılıkları konusunda

müzakere etmek için bir Türk delegasyonu Bağdat'ı ziyaret etti. Bu tutum da çok olumluydu. Diğer yandan, Irak, her iki ülkenin çıkarlarını gözetken iyi niyetli ve dostça tutumla iki ülke arasındaki sorunları çözmek ve güven unsuru oluşturmak için her türlü fırsatı kollayarak devamlı yatırım yapmaya çalışmıştır. Çok şükür iki tarafın çabaları iki ülke arasındaki ilişkileri olumlu manada üst seviyelere çıkarmıştır. Şu an Iraklıların her alanda Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek için güçlü bir isteği olduğunu görüyoruz. Son zamanlarda gerçekleşen ve her iki tarafın arasında güven tesis edilmesine yardımcı olan karşılıklı birçok ziyaret bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bu nedenle Türkiye'de ülkem Irak adına çalışmaktan ve hizmet etmekten çok mutluyum. Ben ve elçilik çalışanları, iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmek için elimizden geleni yapıyoruz. Her birimizin bir diğerine ihtiyacı var. Karşılaştığımız zorluklar ve ortak menfaatlerimiz var. Hatta karşılaştığımız tehditler dahi birbirine benziyor. Aramızda çok yönlü tarihsel bağlar var. Bu nedenle, Irak ile Türkiye arasındaki işbirliğinin gelecekte beklenenin olduğunu hissediyorum. Bu beklentiler güvenlik, ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda gerçekleşecektir. Türkiye, şu anda Iraklılar için en iyi turizm merkezi sayılmaktadır. Aynı zamanda Türkiye, iki taraf arasında kardeşlik ilişkilerini geliştirme ve güçlendirme çalışmalarının bir parçası olarak Iraklı yetkililer tarafından en çok ziyaret edilen ülkelerden sayılmaktadır. Hatta kısa bir süre önce eski Başbakan Haydar El-Abadi Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirdi. Önümüzdeki dönemde karşılıklı ziya-

retlerin daha fazla gerçekleşmesini umut ediyoruz. Dolayısıyla iki ülke arasındaki ilişkinin her zaman iyi gitmesini umuyorum. Çünkü daha önce de belirttiğim gibi iki tarafın da bunu gerçekleştirmesi için birçok nedeni ve endişesi bulunmaktadır. Diyalog kurarak ve tüm zorlukları aşmak için etkili çözümler üreterek ikili ilişkilerde en iyi seviyeye gelme konusunda başarılı olmamız gerekmektedir.

ORSAM: Sayın Büyükelçi, önceki soru bağlamında değerlendirdiğinizde Irak-Türkiye arasındaki ilişkilerin güçlü ve zayıf noktaları nelerdir?

Büyükelçi: Irak ve Türkiye arasındaki ilişkilerin karşı karşıya kaldığı “zayıf unsurlar vardır” demek yerine, “tehditler vardır” diyelim. Bildiğiniz gibi, iki ülke arasında su paylaşımı sorunu vardır. Bu sorun, Irak için büyük ve önemli bir sorundur. Şu anda bu sorun Irak sokaklarına taşmıştır. Iraklı vatandaşlar, bu sorunu bilfiil yaşamakla beraber evlerinde, iş yerlerinde, sosyal medyada bu konu hakkında sürekli konuşuyorlar. Geçtiğimiz yaz Irak'ta bazı bölgelerde yaşanan su kesintisi, tarım arazilerinin işlenememesine, hayvanların telef olmasına ve vatandaşların hayatının ciddi bir şekilde etkilenmesine neden oldu. Irak'taki bakanlıklar ve bu meseleden sorumlu kurumlar, Irak halkına bu sorunun sadece Türkiye'den bize gelen su miktarının bir sonucu olmadığını; bu sorunu tırmandıran, art arda yaşanan kuralık ve Irak'ın su depolama ve dağıtım sisteminde yaşanan teknik ve idari sorunlar gibi başka etkenlerin olduğunu açıklamaya çalıştı. Ancak sonuç olarak bizler iki komşu ülkeyiz ve komşunun komşu üye-

rinde hakkı vardır. Bir komşun, şiddetli olarak su azlığı sorunu yaşıyan diğer komşunun su sıkıntısı çekmesini kabul edemez. Allah tarafından bol miktarda suya sahip Türkiye'nin, su sıkıntısı yaşıyan komşusuna yardım etmemesi mümkün değildir. Aslında Türkiye, Irak'ın karşı karşıya kaldığı bu sorunu çözmek için Irak ile işbirliği yapmaya çabalamaktadır. Bizler daha fazla işbirliği yapılmasını umut ediyoruz. Çünkü Irak'taki su kaynaklarının durumu çok kritik bir hale geldi. Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın eski Irak Başbakanı Haydar El-Abadi'nin başkanlığındaki Iraklı heyet ile yaptığı görüşmede dile getirdiği: "Allah'ın ikramı olan suyu, komşularımızı ve Iraklı kardeşlerimizi mahrum ederek kullanmamız mümkün değildir." şeklinde sözlerini unutmayacağım! Cumhurbaşkanı Erdoğan, İlisu Barajı'nın aylardır doldurulmasının ertelenmesini ve Türkiye'den Irak'a aktarılan su miktarının artırılması emrini verdi. Diğer Türk yetkililerin, bu soruna karşı Cumhurbaşkanı Erdoğan ile aynı ruhu taşıyacağını ve Iraklıların bu sorundan duydukları sıkıntıyla empati kuracağını umuyoruz. Ayrıca Iraklılara makul oranda ve mümkün olduğunca su sağlamak için aramızdaki işbirliğinin devam etmesini umuyoruz.

İki ülke arasındaki ilişkilerin karşı karşıya geldiği bir diğer tehdit ise, Irak'ın kuzeyinde bulunan "Başika Kampı"ndaki Türk güçlerinin, Irak'ın koordinasyonu ve onayı olmadan orada bulunmasıdır. Bu sorun, iki ülke arasındaki ikili görüşmelerde - özellikle sorunun çözülmesi için - iki ülkenin askeri yetkilileri arasında karşılıklı gö-

rüşmelere sahne oldu. Türk yetkililerinin Irak'ın toprak bütünlüğüne ve onun topraklarındaki egemenliğine olan saygısını her zaman vurguladıklarını belirtmek isterim. İki ülkenin, ortak çıkarlarını ve iyi ilişkilerini gözetenek bu sorunla akıllıca ve objektif bir şekilde ilgilendiğinden eminim. Genel olarak iki ülke arasında ortak öneme sahip olan bütün sorunların çözülmesi için Irak ve Türkiye arasında üst düzeyde koordinasyon, işbirliği ve uzlaşma olduğunu söylemek mümkündür.

ORSAM: Sayın Büyükelçi, Türkiye, Musul ve Basra'daki konsolosluklarını yeniden açmaya karar verdi. Sizce atılan bu adım iki ülke arasındaki ilişkileri nasıl etkileyecek?

“**Komşumuz Türkiye ile ticari ve ekonomik işbirliğinin artması ve Irak'taki ticaret ve yatırım sektöründe faaliyet gösteren Türk şirketlerinin sayının artması için çabalıyoruz. Türk şirketleri ve Türk çalışanların, Irak'taki Türk diplomatik temsilcilerinin bulunduğu konsolosluk himayesine ihtiyaç duyması doğaldır.**”

Büyükelçi: Bu adımın iki ülke arasındaki ilişkiler için olumlu bir etkisinin olacağı kesindir. Şu anda Irak'taki vilayetlerin çoğunda faaliyet gösteren

çok sayıda Türk şirketi bulunmaktadır. Komşumuz Türkiye ile ticari ve ekonomik işbirliğinin artması ve Irak'taki ticaret ve yatırım sektöründe faaliyet gösteren Türk şirketlerinin sayının artması için çabalıyoruz. Türk şirketleri ve Türk çalışanların, Irak'taki Türk diplomatik temsilcilerinin bulunduğu konsolosluk himayesine ihtiyaç duyması doğaldır. Bu nedenle, Musul ve Basra'daki Türk konsolosluklarının açılması, bilinen diğer konsolosluk hizmetlerine ek olarak, kuzey ve güney Irak'taki vilayetlerde Türk çalışanların gözetimini sağlayacaktır. Bizler de Musul ve Basra'da Türk konsolosluklarının açılmasının olumlu olmasını ümit ediyoruz.

ORSAM: 2018 Şubat ayında Kuveyt'te gerçekleştirilen Irak'ın Yeniden İmarı Konferansı'nda en büyük katkıyı sağlayanlardan birinin Türkiye olduğunu belirttiniz. Sizce Irak'ın yeniden imar edilmesinde Irak'ın Türkiye'den beklentileri nelerdir?

“

Irak, 35 milyonu aşkın nüfusa sahip, petrol kaynaklarının zenginliğine ek olarak doğal ve beşeri kaynaklar ve insan gücü bakımından zengin bir ülkedir. Irak'taki yatırım, kalkınma, imar ve ticari projeleri olan Türk işadamları ile devamlı olarak görüşüyorum.

”

Büyükelçi: Türk şirketleri ve Türk malları, Irak'ta mükemmel bir üne sahiptir. Irak'ta yatırım yapan Türk şirketleri için çok iyi fırsatlar vardır. Biz bu şirketlere sadece ticaret alanında ve yeniden imar projelerinin tamamlanmasında değil, Irak piyasasındaki uzun vadeli yatırım alanına girmelerini de hedefliyoruz. Yatırım kapıları Türk şirketlerine bütün sektörlerde her zamankinden daha açıktır. Yeni Irak Hükümeti Irak ekonomisinin gelişmesine katkı sağlamak için enerji, sanayi, tarım, konut, altyapı ve hatta eğitim ve yükseköğretim gibi özel sektördeki bütün alanlara büyük bir pay verme konusunda kararlıdır. Dolayısıyla tüm bu alanlar ve diğer alanlar da özel sektöre açıldı. Irak piyasasının büyük oranda tenha olması ve umut vaat etmesi nedeniyle Türk özel sektör şirketlerinin yatırım yapması için iyi bir fırsattır. Türk şirketleri, Irak Devleti tarafından Irak Yatırım Kurulu ve bütün bakanlıklar, kurumlar ve valiliklerin internet sitelerinde doğrudan ilan edilen tüm ihalelere ve projelere katkı sağlayabilmektedir. Sizin de söylediğiniz gibi Türk şir-

ketleri Irak piyasasına güçlü bir şekilde yardım etmektedir ve piyasada büyük bir güvene sahiptir. Ülkemdeki Türk şirketlerinin elde ettiği bu başarıyı gördüm. Irak ile Türkiye arasındaki ekonomik işbirliğinin iki ülkenin çıkarlarını gözetererek büyük ölçüde gelişmesi ve kalkınmasından elde ettiği başarınının devam etmesini temenni ediyorum. Irak, 35 milyonu aşkın nüfusa sahip, petrol kaynaklarının zenginliğine ek olarak doğal ve beşeri kaynaklar ve insan gücü bakımından zengin bir ülkedir. Irak'taki yatırım, kalkınma, imar ve ticari projeleri olan Türk işadamları ile devamlı olarak görüşüyorum. Irak'ın ekonomik ve siyasi geleceğine yönelik iyimser bir bakış açısı vardır. Irak'ın bütün bölgelerini kapsayan projelerini ve çalışmalarını geliştirme konusunda kararlılardır. Bu nedenle Türk özel sektörüne; Irak piyasasına girmesi, burada yatırım yapması ve mevcut durumda var olan fırsatlardan yararlanması için yaptığım çağırımı tekrarlıyorum.

ORSAM: Sayın Büyükelçi, şimdi Irak-Türkiye ilişkilerinde güvenlik boyutuna dönelim. Bildiğiniz gibi, terör örgütü PKK unsurları Irak'ın kuzeyindeki Kandil Dağları'nda ve kuzeydeki diğer bölgelere yerleşmiş durumdadır. Türkiye, terör örgütü PKK'yı Türk ulusal güvenliğine en büyük tehdit olarak görüyor. Bu sorun, Türkiye ile Irak arasındaki atmosferi sürekli olarak gerginleştiriyor. Bir süre önce Irak Dışişleri Bakanlığı tarafından resmi bir açıklama yapıldı. Bu açıklamada, Irak Dışişleri Bakanlığı bu soruna müdahil olmak için Türkiye ile ciddi bir işbirliğine hazırlandıklarını söyledi. Sayın Büyükelçim, bu sorunu

çözmek için Türkiye ile işbirliği konusunda Irak'ın yeni vizyonuna dair neler düşünüyorsunuz?

Büyükelçi: İlk olarak bu sorunun, Türkiye ile Irak arasındaki ilişkileri henüz germediği konusunda içinizin rahat olmasını isterim. Çünkü iki ülke bu hususta daha fazla bir anlayış göstermektedir. Daha önceden bu konunun Türk ve Irak tarafları arasında tartışıldığı birçok müzakereye katıldım. İki ülke de bu konu üzerinde ortak paydada bulundu. Irak Anayasası, Irak topraklarının komşu ülkelere saldırmak için “bir hareket noktası” olarak kullanılmasını yasakladı. Ayrıca Irak, ne olursa olsun terör faaliyetlerinin her türlüünü reddeder ve Türkiye'nin güvenliğini, istikrarını ve vatandaşların selametini koruma konusunda hassas davranır. Çünkü Türkiye'nin güvenliği ve istikrarı, Irak'ın güvenlik ve istikrarıdır. Türkiye'nin bütün topraklarında gelişmesi, kalkınması, ilerlemesi, güvenlik ve istikrarının devamlılığı Irak'ın menfaatindedir. Komşumuz iyi durumda, refah içinde ve istikrarlı olursa, ülkemizde refahın ve istikrarın gerçekleşmesine yardımcı olacaktır. Türkiye ve Irak arasında güvenlik ve terörle mücadele konusunda diyalog ve koordinasyon vardır. İki taraf da aralarındaki sınırı iyi bir şekilde kontrol etmek için çabalamaktadır. Ayrıca bildiğiniz üzere Irak, Sincar bölgesinin her tarafından silahlı grupları çıkardı ve ordudan kente güvenlik ve istikrarı elinde tutan ve dayatan hükümet güçleri gönderdi. Sincar'da şu anda güvenliği sağlamanın, resmi anlamda Irak Hükümet güçlerinin sorumluluğunda olduğunu vurgulamak istiyorum. Ayrıca Irak sınır polisi,

diğer askeri güçlere ek olarak Irak tarafından Irak-Türkiye ve Irak-Suriye sınırını kontrol etmektedir. Irak bu sınırlar aracılığıyla terör örgütü unsurlarının faaliyetlerini ve bölgeye sızıntılarını engellemek için komşu ülkelerle sınırlarda kontrol sağlama konusunda büyük bir çaba sarf etmektedir.

ORSAM: Sayın Büyükelçi, Irak Merkezi Hükümeti ya da IKBY'nin sınırda güvenliği sağlayan güvenlik noktaları var mı?

Büyükelçi: Irak'ın bütün komşu ülkeleriyle olan sınır noktaları, Irak'ın kuzeyinde ister Irak-Türkiye sınırı olsun, ister Irak-İran sınırının kuzey kısmı olsun, ister Irak-Suriye sınırının kuzeyi olsun, Bağdat'ta Mmerkezi Hükümetin İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan Irak Sınır Muhafız Güçlerinin yönetimi altındadır. Bütün bunlar, Irak Sınır Muhafız Komutanlığı'na bağlı birlikler tarafından tutuluyor. Bu birlikler, Irak'ın kuzeyindeki vilayetlerin nüfusundan olan Iraklı Kürt kardeşlerin mensup olduğu birlikler olabilir. Ancak bu birliklerin yönetimi, emir komutaları, maaşları ve geçimleri Bağdat'taki Merkezi Hükümete bağlıdır. Kısa bir süre önce Irak Sınır Muhafız Güçleri'nin komutanı ve onun eşliğindeki heyet tarafından Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirildi. Heyet, Irak-Türkiye sınırı aracılığıyla terör örgütü unsurlarının sızıntılarını izleyip önlemek ve ortak sınırı kontrol etmek için iki taraf arasındaki işbirliğini ve koordinasyonu artırma konusunu görüşmek üzere konuyla ilgili birçok Türk yetkilinin aralarında bulunduğu bir heyetle bir araya geldi. Irak Ulusal Güvenlik Konseyi, Irak-Türkiye sınırındaki

güvenlik güçlerinin güçlendirilmesini öngören ve terörist unsurların Türk topraklarına ya da Irak topraklarına sızmasını engellemek için gerekli tüm araçları ve imkânları sağlayarak destek veren bir karar çıkardı. Daha önce de belirttiğim gibi, Irak ile Türkiye arasındaki uzlaşa, işbirliği, güvenlik koordinasyonu artık her zamankinden daha iyi bir haldedir.

ORSAM: Sayın Büyükelçi, iki ülke arasındaki "Ovaköy-Fişhabur Sınır Kapısı" nı açmak için Irak ile Türkiye arasındaki görüşmeler ve istişareler devam etmektedir. Bu adımın ne derece ciddi olduğu ve iki ülke arasındaki bu yeni sınır kapısının açılmasının siyasi, ekonomik ve sosyal yansımaları hakkındaki düşüncelerinizi bizimle paylaşabilir misiniz?

“**Yeni sınır kapısı modern ve hızlı bir ulaşım ağı üzerinden doğudaki Asya ülkelerini batıdaki Avrupa ülkeleriyle bağlayacak “gelecek vaat eden” bir projenin parçası olacaktır. Irak'ın coğrafi konumunu, Irak'ı tarihi “İpek Yolu” üzerinde önemli bir bağlantı noktası olarak nitelendirecektir.**”

Büyükelçi: İki ülke için stratejik bir önemi olan bu yeni sınır kapısının açılması konusunda Irak Merkezi Hükümeti tarafından ciddi bir istek ve gerçek bir çaba söz konusudur. Çünkü bu yeni sınır kapısının açılışında iki ülke de eko-

nomik, sosyal ve siyasi menfaatler ve büyük faydalar elde edecektir. Yeni sınır kapısına yakın bölgelerden Irak'ın güneyini ekonomik anlamda canlandıracak yollar geçecek ve bu sınır kapısı, Irak'ın ulaştırma ağının gelişmesine katkıda bulunacak ve bütün sektörlerde Iraklı vatandaşlara çok sayıda istihdam olanağı sağlayacaktır. Ayrıca bu yeni sınır kapısı modern ve hızlı bir ulaşım ağı üzerinden doğudaki Asya ülkelerini batıdaki Avrupa ülkeleriyle bağlayacak “gelecek vaat eden” bir projenin parçası olacaktır. Irak'ın coğrafi konumunu, Irak'ı tarihi “İpek Yolu” üzerinde önemli bir bağlantı noktası olarak nitelendirecektir. Bunun yanı sıra, bu sınır kapısı Türkiye'den Körfez ülkelerine veya tam tersine hareketle malların aktarımını kolaylaştıracaktır. Irak'ın bu yeni sınır kapısının açılışını tamamlama konusunda hevesli olmasıyla beraber, bu konuyla ilgili birtakım zorluklar da vardır. Türkiye ve Irak, bu zorlukların üstesinden gelmek ve tehditleri aşmak için birlikte çalışmaktadır ve her şey doğru yönde ilerleyecektir.

ORSAM: Bu yeni sınır kapısının açılmasına IKBY'nin engel olan veya zorluk çıkartan belirli bir tutumu var mı? Bilindiği gibi yeni sınır kapısı, IKBY'nin sınırları dışında olacak ve Irak ile Türkiye arasında bulunan tek sınır kapısı “İbrahim Halil Sınır Kapısı”, IKBY'nin sınırları içinde kalacaktır. Bu durum hakkında neler düşünüyorsunuz?

Büyükelçi: Bildiğiniz gibi yeni sınır kapısının açılacağı bölgede güvenlik düzenlemeleri ve çalışmalarına büyük bir müdahale söz konusudur.

Bu bölgede IKBY'nin ve Irak Merkezi Hükümeti'nin güvenlik güçleri bulunmaktadır. Bu bölgede yeni bir sınır kapısının açılması gibi bir adımın, daha fazla anlaşmayı ve görüşmeyi gerektirdiği kesindir. Bu konuyla ilgili tüm taraflar arasındaki müzakereler sürmektedir. Yeni sınır kapısının açılması için hazırlık çalışmalarını başlatmak ve tüm tarafların çıkarlarını gözetmek için birtakım yollar bulunacağını umuyorum.

ORSAM: ABD'nin İran'a uyguladığı yaptırımlar nedeniyle Irak'ın Kerkük'ten uluslararası pazarlara İran üzerinden ihraç ettiği petrol miktarının günlük 250 bin varil olduğu ve Türk limanları aracılığıyla ihraç edilmek üzere Kerkük-Ceyhan Boru Hattı üzerinden aktarılacağına dair haberler bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili Irak Merkezi Hükümeti ile IKBY arasındaki son gelişmeler hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

“

Kerkük-Ceyhan Boru Hattı aracılığıyla Irak'ın kuzeyinden petrol ihracatının gelişmesi ve artması üzerine konuşulduğu kesindir. Irak petrol ihracatının Türk limanları aracılığıyla artmasında IKBY de dâhil olmak üzere Irak'ın ve Türkiye'nin çıkarları bulunmaktadır.

”

Büyükelçi: Irak Petrol Bakanlığı ile IKBY yetkilileri arasındaki petrol kaynakları üzerine devamlı olarak yapılan görüşmelerden edindiğim

bilgilere göre, bu görüşmelerde Kerkük-Ceyhan Boru Hattı aracılığıyla Irak'ın kuzeyinden petrol ihracatının gelişmesi ve artması üzerine konuşulduğu kesindir. Irak petrol ihracatının Türk limanları aracılığıyla artmasında IKBY de dâhil olmak üzere Irak'ın ve Türkiye'nin çıkarları bulunmaktadır. Türkiye üzerinden Irak petrol ihracatının artmasının, Irak ve Türkiye arasındaki ekonomik ortaklığı geliştireceğini ve dolayısıyla iki ülke arasındaki ilişkilere daha fazla ivme kazandıracığını düşünüyorum. Irak'ın dünyaya petrol ürünlerini ihraç etmesi için hâlihazırda verilen tek bir çıkışa ek olarak alternatif bir limana ihtiyacı vardır. Yani burada Hürmüz Boğazı aracılığıyla Arap Körfezi çıkışını kastediyorum. Bilindiği üzere Arap Körfezi bölgesi şu anda siyasi ve güvenlik açısından gergin bir dönemden geçmektedir. Irak'ın petrol ürünleri ihraç etmesi için alternatif çıkış noktaları araması gerekmektedir.

ORSAM: Sayın Büyükelçi, Irak'ın diplomatik temsilcisi olarak Türkiye'deki siyasi karar alıcılara yönelteceğiniz bir mesajla röportajı sonlandırmak istiyoruz.

Büyükelçi: Ben her zaman Iraklı karar alıcıların ve Irak halkının, Türkiye için iyi niyet ve gerçek bir sevgi beslediğini samimiyetle dile getiriyorum. Böyle olduğunu hissediyorum. Irak'ın Türkiye'ye olan bu sevgisi çeşitli şekillerde vücut buluyor. Irak, Türk demokrasini desteklemiş ve Türk halkı tarafından akamete uğratılan darbe girişiminde Türkiye'nin yanında durmuştur. Türkiye'nin, Irak'ın güvenlik ve istikrarı konusunda kaygı

duyması ve onlarla “FETÖ” ile işbirliği yapılması ve bu sayede Irak topraklarının Türk topraklarına saldırmak için kullanılmasını engellemek için önlemler olarak Türkiye'yi desteklemiştir. Irak basınının büyük bir çoğunluğu Türkiye'den olumlu bir şekilde bahsediyor ve siyasetten uzak olmak isteyen herhangi bir tarafla serbest ticaret alanındaki meşru haklarını dile getiriyor. Sürekli bir araya geldiğim bütün Iraklı yetkililer, Türkiye ile olan ilişkilerin önemini ve her alanda ilişkilerini geliştirme gerekliliğini tavsiye ediyorlar. Bildiğiniz üzere Irak'ın anayasada ön gördüğü yeni politikası, her devletin egemenliğine ve bağımsızlığına saygı duyulmasına dayanan karşılıklı işbirliği ve çıkar ilişkileri üzerine kurulmuştur. Arap ülkelerini ve Filistin'i işgal eden oluşum hariç dünya devletlerinin önceliği bulunmaktadır.

“

Irak'taki Türk şirketlerinin çalışmaya ve yatırım yapmaya teşvik edilmesini istiyoruz. İki taraf arasında daha fazla güvenlik işbirliğinin yapılmasını umut ediyoruz. Terörle mücadelede Türkiye ile şu an işbirliği içindeyiz, daha doğrusu aynı cephedeyiz. Aslında Türkiye ve Irak arasındaki işbirliğine dair umutlar büyük, çok çeşitli ve birçok kişinin beklediğinden daha fazladır.

”

Türk karar alıcıların Irak'a daha fazla yönelmesi, ekonomik ve siyasi anlamda daha fazla destek vermesi

için iki taraf arasındaki karşılıklı sevgi ve saygı ortamının teşvik edilmesini temenni ediyorum. Türk siyasetçilerin ve liderlerin bu yönde politika izlemelerinden dolayı memnuniyet duyuyorum; ancak biz bundan daha fazlasını hedefliyoruz. Irak'taki Türk şirketlerinin çalışmaya ve yatırım yapmaya teşvik edilmesini istiyoruz. İki taraf arasında daha fazla güvenlik işbirliğinin yapılmasını umut ediyoruz. Terörle mücadelede Türkiye ile şu an işbirliği içindeyiz, daha doğrusu aynı cephedeyiz. Aslında Türkiye ve Irak arasındaki işbirliğine dair

umutlar büyük, çok çeşitli ve birçok kişinin beklediğinden daha fazladır. Bu nedenle, Türkiye'nin Irak tarafı ile su paylaşımı konusunda daha fazla işbirliği yapmasını umut ediyoruz. Çünkü özellikle geçen yaz yaşanan ve daha önce görülmemiş su sıkıntısından sonra bu sorun, bütün Iraklıların en büyük endişesi haline gelmiştir. Ben ülkemizi Türkiye'de temsil etmekten gurur duyuyorum. Ben ve ailem çok mutlu ve rahatız. Türkiye'de olduğumuz için Allah'a şükrediyoruz. Türkler iyi ve Türk yetkililerin bizimle olan ilişkileri de iyidir. Ben Irak-Türkiye

ilişkilerinin geleceği konusunda çok iyimser düşünüyorum. Aziz Türk halkı, Türk Hükümeti, Türk toprakları ve Türk ekonomisi adına hayırlısını diliyorum. Bizler Türkiye'nin kalkınması, gelişmesi ve istikrarlı olması ile gurur duyuyoruz. Türkiye'nin, hükümet ve halk olarak Irak'ın istikrarlı olması ve gelişmesinden dolayı mutluluk duyacağını çok iyi biliyoruz. Türkiye ile aynı gemide ilerliyoruz.

ORSAM: Sayın Büyükelçi Dr. Hüseyin El-Hatib, bize böyle bir fırsat tanıdığınız için şükranlarımızı sunuyoruz!

SINIRLARI ÇİZEN KADIN
İNGİLİZ CASUS GERTRUDE BELL

Prof. Dr. Taha Niyazi Karaca

KRONİK KİTAP

432 Sayfa

ISBN: 9752430877

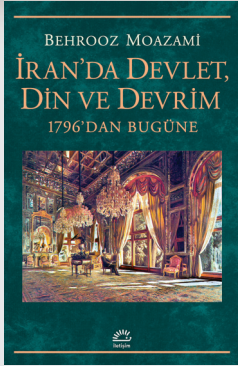
İNGİLTERE ORTADOĞU'YA
NASIL GİRDİ?

Dr. Nurcan Özkaplan Yurdakul

KRONİK KİTAP

384 Sayfa

ISBN: 9752430839

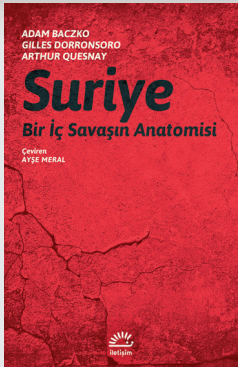
İRAN'DA DEVLET, DİN VE DEVRİM
1796'DAN BUGÜNE

Behrooz Moazami

İLETİŞİM YAYINLARI

320 Sayfa

ISBN: 9750525445

SURİYE BİR İÇ SAVAŞIN ANATOMİSİ

*Adam Baczko , Gilles Dorronsoro,
Arthur Quesnay*

İLETİŞİM YAYINLARI

367 Sayfa

ISBN: 9750524318

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayını kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

📍 Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

☎ +90 (312) 430 26 09
📠 +90 (312) 430 39 48

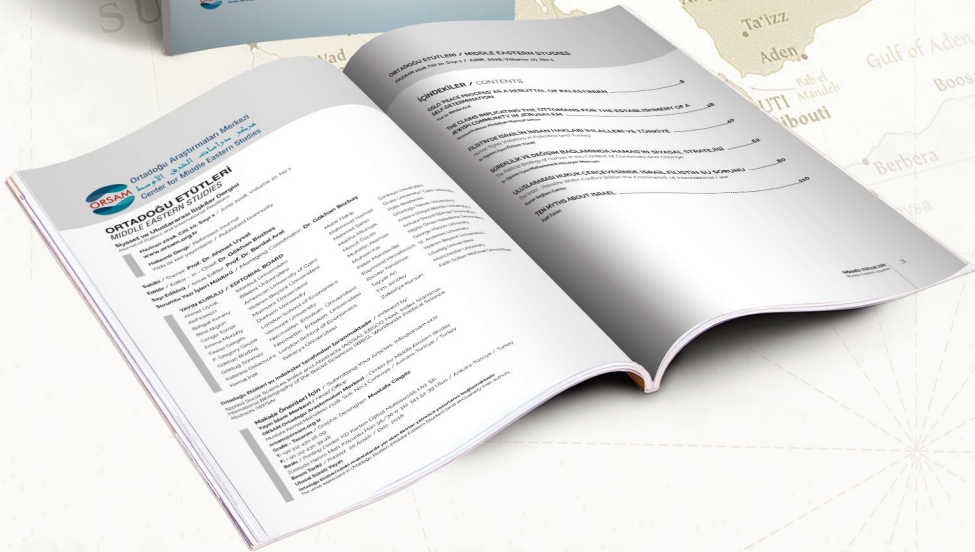
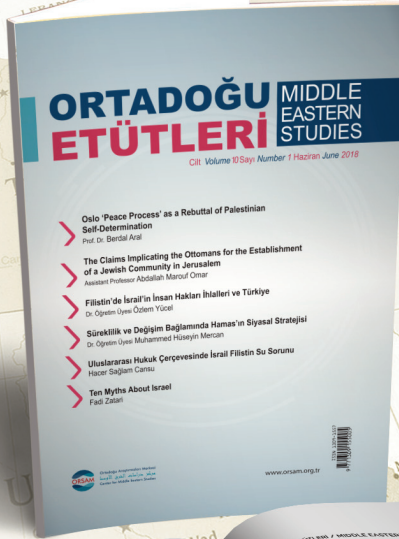
✉ info@orsam.org.tr
🌐 www.orsam.org.tr

📱 f in t y
orsamtr

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi